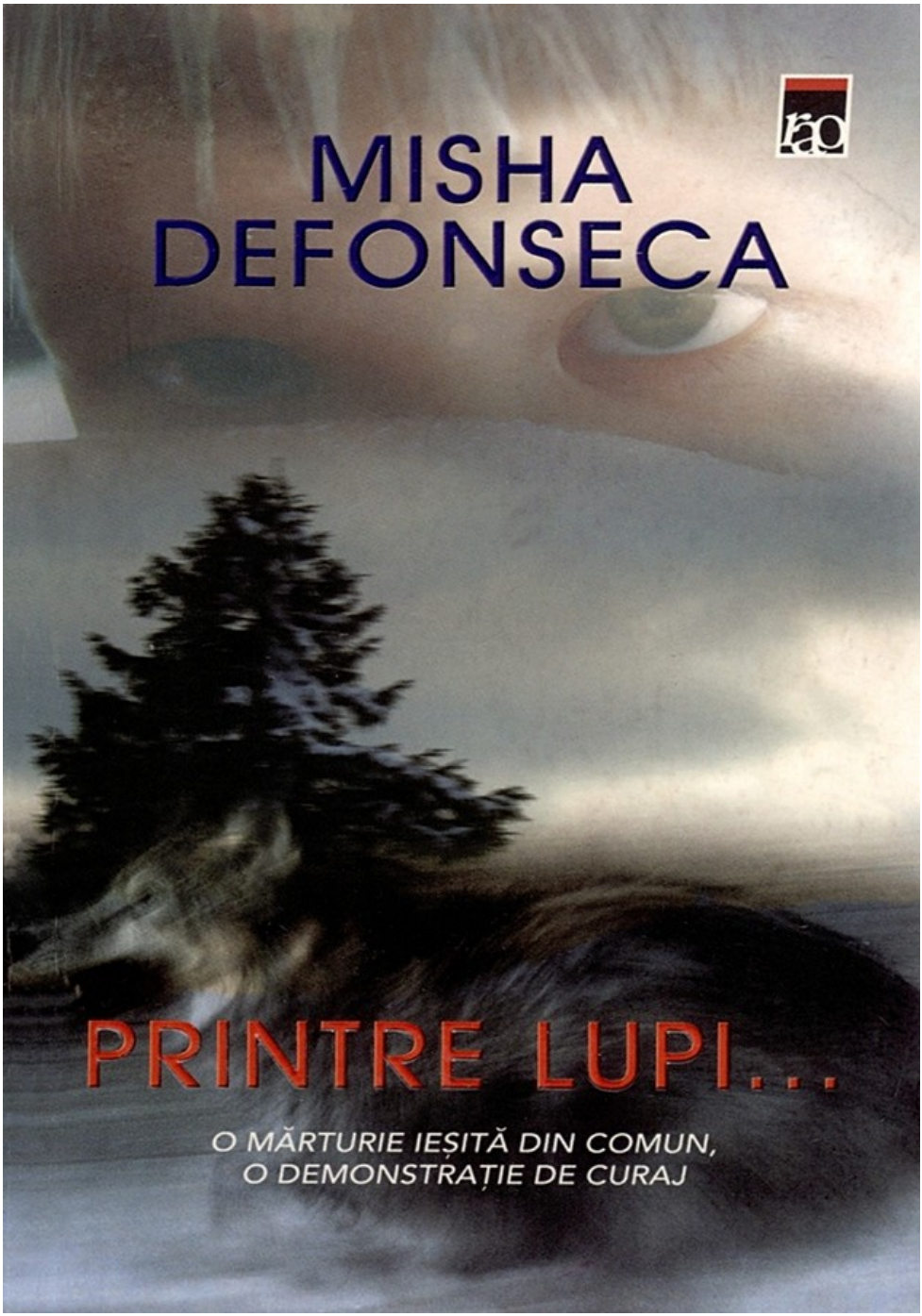
MISHA
DEFONSECA
PRINTRE LUPI...
O MĂRTURIE IEȘITĂ DIN COMUN,
O DEMONSTRAȚIE DE CURAJ

MISHA DEFONSECA

PRINTRE LUPI...

Carte scrisă în colaborare cu
Vera Lee și Marie-Therese Cuny

Această carte este dedicată memoriei dragilor mei părinți, bunicului meu, Martei, ca și tuturor ființelor care trăiesc în sufletul meu, astfel încât chipul celor pe care îi voi iubi veșnic să rămână întotdeauna viu.

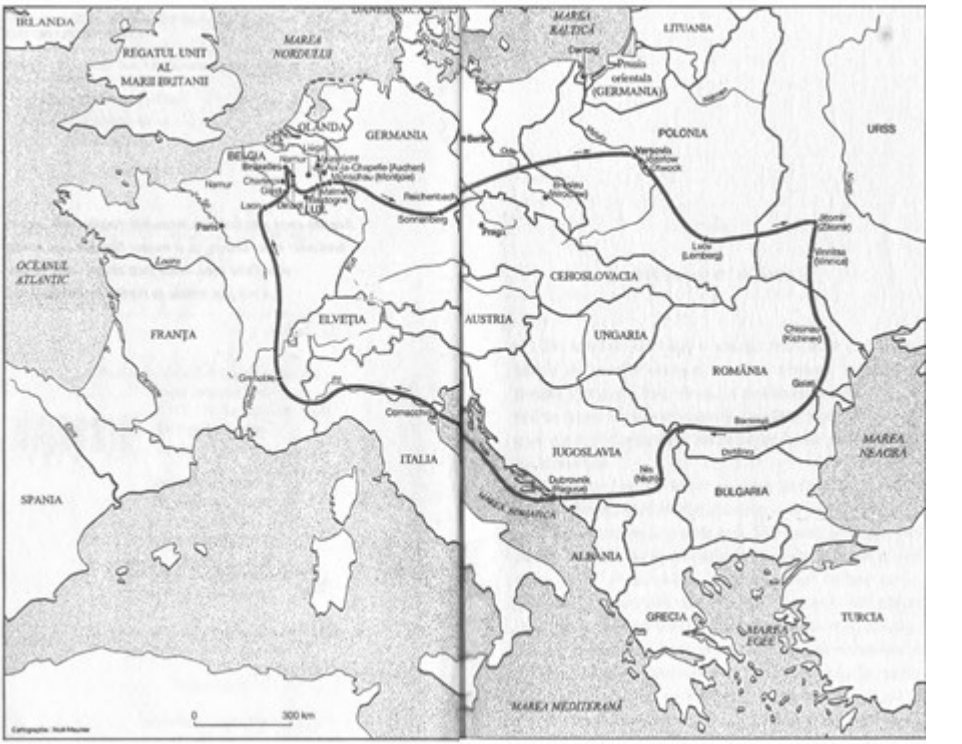
IRLANDA
REGATUL UNIT AL MARII BRITANII
MAREA NORDULUI
OLANDA
GERMANIA
BELGIA
Bruxelles
Namur
Liège
Aachen
Aix-la-Chapelle (Aachen)
Monschau (Montjoie)
Reichenbach
Sommerberg
Paris
Loara
OCEANUL ATLANTIC
FRANȚA
ELVEȚIA
Grenoble
Cornacchia
ITALIA
SPANIA
MAREA MEDITERANĂ
0
300 km
MAREA BALTICĂ
Danzig
Prusia orientală (GERMANIA)
LITUANIA
POLONIA
Varșovia
URSS
Praga
Lvov (Lemberg)
CEHOSLOVACIA
AUSTRIA
UNGARIA
ROMÂNIA
Chișinău (Kișinev)
Galați
MAREA NEAGRĂ
IUGOSLAVIA
Dubrovnik (Ragusa)
Niș (Nișa)
BULGARIA
ALBANIA
GRECIA
TURCIA
MAREA EGEE

CUPRINS

1. Mulțumesc, doamnă
2. O doamnă în negru
3. Ucenicia urii
4. Niciodată să n-ai teamă!
5. Foametea
6. Lupii mei
7. Mirosul morții
8. Haita
9. Sfârșitul copilăriei
10. O altă haită
11. Un șobolan de companie
12. În depărtare, America
Mulțumiri

1.
Mulțumesc, doamnă

Trecătorii nu mă bagă în seamă. Nu văd că sunt un lup rătăcit pe străzile orașului. Un lup cenușiu, mascul sau femelă, fără nume, fără vârstă. În indiferența mulțimii, nu am nici un reper. Mă tem de oamenii, cu nările fremătând de dezgust, mă feresc temătoare, din calea lor. Urăsc pielea și mirosul lor de hoit.

Când am fugit în lume, nu eram decât o fetiță. Mi se spunea Mishke, eram evreică și aveam șapte ani. Într-o zi m-au prins și m-au trimis la școală; apoi, la biserică, la slujbă, cu o pălărie caraghioasă peste părul rebel. Sunt obligată să port haine urâte și incomode, încălțări prea strâmte pentru ghearele mele arcuite, obișnuite cu pământul din păduri. Oamenii nu-mi văd decât urâțenia dobândită prin suferință. Sunt plină de răni și de cruste, și am picioarele deformate de îndelungata mea hoinăreală prin lumea cuprinsă de război. Am văzut moartea pretutindeni, am cunoscut frigul și foamea, mai cumplite decât și le pot închipui toți cei care mă privesc. Am trăit printre lupi, până când am devenit eu însămi lup, trup și suflet. Iată de ce ei nu-mi pot înțelege violența, nevoia nestăpânită de a mușca drept răspuns la un atac, foamea pe care nu reușesc să mi-o potolesc, precum și libertatea din sălbăticie pe care o caut pe toate drumurile, fără s-o pot găsi.

Mă aflu în oraș, pe urmele fostei mele haite. Exista undeva, în Bruxelles, o stradă, o locuință tristă, plină de praf și aproape goală, în care, cândva, mă ascundeam sub pat. Pe vremea aceea, eram o fetiță blondă cu ochii verzi. Îmi amintesc vag de locul prin care trec acum, linia strălucitoare de tramvai care trece prin strada Gallait, linia 56, a unui

cartier sărac. Iată o școală. Să fie oare cea pe care am cunoscut-o în ziua în care o femeie în negru a venit să mă ia de mână, în timp ce-mi așteptam tatăl? Stăteam pe una dintre cele trei trepte din piatră cenușie. Nu le văd. Au dispărut oare? Iar arcada asta nu-mi amintește de nimic. Trebuie să găsesc o urmă, undeva. Plec mai departe. Urmând linia de tramvai, ar trebui să regăsesc strada părinților mei. Dar mi se deschid înainte trei străzi: primele două drepte, în pantă, și a treia, de-a curmezișul.

Le străbat pe toate, adulmecând casele, în căutarea unei amintiri. Renunț repede la prima, pentru că este cotită. Nu-mi aduc deloc aminte să fi fost așa. Mai rămân celelalte două. Aceleași locuințe, aceleași balcoane, fațade identice, una lângă alta. Undeva, la mijlocul drumului, voi alege una, la întâmplare. Așa țin minte: o casă la jumătatea unei străzi; dar nu mai știu unde anume. Eram prea mică. Au trecut de atunci zece ani și este posibil ca locuința să fi fost mai sus sau mai jos, pe această stradă... Mai urc o dată, fără grabă, și cobor, fără să-mi apară în minte vreun amănunt cunoscut. Câtă pierdere de timp! Celor care m-au adoptat le-am spus o minciună: ca mă duc la școală. Dar cum era s-o fac în această după-amiază când nu sunt cursuri?! De la o vreme, mă bucur de puțina libertate, aceea de a merge singură la școală. Dar sunt obligată să vin acasă la oră fixă. N-am voie să întârzii nici un minut. Așadar, este pentru prima dată când rătăcesc, singură, în căutarea trecutului. Nu încape îndoială că se află aici, în acest cartier, undeva în spatele uneia dintre fațade sau, poate, pe cealaltă stradă. Dar nu mai am timp să bâjbâi. Cei care trăiesc aici au aflat, desigur, după război, tot ce s-a întâmplat. Mă opresc chiar la mijlocul străzii, în fața intrării unui imobil. Dacă n-am nimerit unde trebuie, cineva mă va îndruma, cum ar fi să încerc la locuința de vizavi sau la cea de alături, puțin mai jos. Tocmai

eu, cea care am străbătut mii de kilometri, singură, prin Europa cuprinsă de război, mă văd acum pierdută pe o bucățică de pământ, incapabilă să deosebesc un balcon de altul. Dacă m-aș afla într-o pădure din Germania, din Polonia sau din Ucraina, aș ști să descopăr vizuina lupilor, copacul scorburos sau piatra de la cotul unui râu. Dar aici, e mai complicat. Stau pe gânduri în fața unor uși închise.

În mod ciudat, mi se pare că am din nou șapte ani și mă tem că voi fi izgonită, că mi se va trânti ușa în nas, cu dispreț. Nu mai sunt un lup. Sunt doar o adolescentă deșirată și nepriceputǎ, al cărei arătător ros de cicatrice ezită în fața a trei butoane ale soneriei. După câte îmi amintesc, nu era cel de jos. Apăs pe cel din mijloc.

Cineva apare în balconul care sper să fi fost al meu, deși nu sunt prea sigură. Un glas de femeie mă întreabă:

— Ce dorești?

— Vă rog, doamnă, aș vrea să vă întreb ceva!

Mă tem că am speriat-o. Chipul meu n-are nimic atrăgător – păr scurt, pielea îngroșată de cruste pe care le scarpin neîncetat, uneori până la sânge… Mersul meu greoi, cu niște încălțări ce nu mi se vor potrivi niciodată… Mă dau puțin înapoi și, semeață, ridic capul, gata s-o iau la fugă, în cazul unui refuz. Dar femeia răspunde:

— Cobor imediat.

Ori de câte ori am în față o ființă omenească, îmi este greu să-i vorbesc, neîncrezătoare, căci, în toți acești ani de singurătate, m-am obișnuit să nu-mi vorbesc decât mie însămi, în gând. Așadar, mă pregătesc: îmi construiesc fraza în minte și o rostesc deodată, fără să respir, ca să nu greșesc:

— Doamnă, în timpul războiului, părinții mei locuiau aici. Au fost arestați împreună cu mulți alți oameni care locuiau pe această stradă. Presupun că n-am greșit adresa. Aș vrea să știu dacă ați auzit ceva despre ei.

— Da, știu că au fost oameni arestați pe strada asta, dar și pe cealaltă. Cum se numeau părinții?

— Nu știu.

— Dar care vă este numele de familie? Nu știți cum vă cheamă?

— Nu știu. Mama mea se numește Gerușa, iar tata, Reuven.

Femeia mă privește mirată. N-aș vrea să-mi pună și alte întrebări. Detest numele pe care-l port în prezent, nume care nu-mi aparține. De altfel, prea puțin îmi pasă de numele de familie. Cine a mai văzut lup cu nume de familie? Sau vreun cal, vreun câine? Acest „Monique Valle“, această etichetă care mi s-a pus, n-are nici o legătură cu mine. Eu sunt Mishke, și gata. Văzând că tac, femeia vorbește pe nerăsuflate, vrând, poate, să termine mai repede.

— Când ne-am mutat aici, n-am găsit nimic, în afară de o cutie și de niște fotografii împrăștiate pe jos. Nu m-a lăsat inima să le arunc. Soțul meu le-a pus bine, undeva. Așteptați-mă o clipă.

Nu-mi dă drumul în casă, dar e, totuși, drăguță, că-mi spune despre fotografii. Aștept, cu emoție, să le văd. Stau în fața intrării, cu inima bătându-mi puțin mai repede.

Mă întreb dacă mă aflu unde trebuie, dacă-mi voi recunoaște mama și tatăl în fotografii. Nici măcar nu știu dacă, printre lucrurile lor, existau și fotografii. Aveau atât de puține obiecte în casă! Aproape nici o mobila, cu excepția unui pat în care dormeam toți trei, o masă cu scaune, un fotoliu… Hainele erau atârnate pe pereți; aveam și un dulap, în care, ascunsă după mături, se afla o pușca. Am văzut-o, sunt sigură. Și apoi, Jules, calul meu de lemn. Un cap lăieț și ros, fixat pe o coadă de mătură, o jucărie veche, de dinainte de război. Iar eu mă pierdeam într-o lume imaginară, galopând, în șaua acestui armăsar aprig. Era prietenul meu.

Dacă ar mai exista, l-aș recunoaște și acum, după moliciunea urechilor roase. Aștept, privind strada.

La colțul străzii, stătea un băcan. O căruță trasă de un cal trecea zilnic prin fața casei noastre și se oprea la băcănie. Căruțașul striga: „Prrr! Jules…“, pentru a-l opri, și „Dii, Jules…“, pentru a-l face să plece din nou. Iată de ce îi spuneam tot Jules calului meu.

Dar pe aici nu văd nici o băcănie. Și totuși, sunt sigură că mă aflu în cartierul meu. Odată, am auzit spunându-se ca trebuie să ne ferim de băcan, pentru că obișnuiește să-i denunțe pe oameni. Poate că, după război, prăvălia a dispărut.

— Astea sunt toate. Uitați-vă la ele. Dacă găsiți ceva, dacă recunoașteți pe cineva, le puteți păstra.

Femeia îmi întinde o cutie de carton, fără capac, plină cu fotografii azvârlite în dezordine, unele mici, altele mari. Scotocesc, timidă, jenată că o fac să aștepte aici, în pragul casei. Femeia e răbdătoare, dar simt, totuși, că abia așteaptă să scape de mine. Îi spun: „Nu, nu sunt părinții mei, scuzați-mă…“ Aș vrea, totuși, să aleg o fotografie și să plec, mulțumindu-i. Dar sunt prea multe. Femeia mă privește, îngăduitoare. Iau câte un teanc de fotografii și aleg cu stângăcie; nu mai știu ce atitudine să adopt în fața acestor chipuri și siluete imprimate pe hârtie înnegrită sau îngălbenită de vreme. Sunt mulți copii, dar și adulți, pozând cu toții în ținute diverse. Grupuri de oameni; unele clișee par să fie de dinaintea Primului Război Mondial. Dintre cele mai mari, mă simt atrasă de două portrete: de cel al unui bărbat, și asta pentru că e blond și pentru că are ochi de culoare deschisă, precum cei ai tatălui meu – i-ar putea fi frate; și de cel al unei femei care nu seamănă deloc cu mama mea. Este frumoasă, dar mai puțin frumoasă decât mama. Zâmbește. I se văd dinții albi, ochii mari și triști, părul scurt; mama mea

avea un păr minunat, negru și ondulat. Mama mea era atât de frumoasă! Nu, aceștia nu sunt părinții mei. Și totuși, voi lua cu mine cele două fotografii. Doar pentru că reprezintă un bărbat blond și o femeie cu părul negru ca tăciunele. Nu-mi aparțin, dar le-am ales, de parcă niște fantome ar fi ieșit din umbră spre lumină. Erau niște simboluri. Nici măcar n-am întrebat cui aparținuseră, iar pe spatele lor nu scrie nimic. De bună seamă, sunt și ei niște părinți uitați, goniți de acasă, ca și ai mei, și care au avut, probabil, aceeași soarta. Le voi păstra ca pe niște amintiri prețioase.

Le voi ascunde, pentru a fi scutită de tot felul de întrebări, pentru a nu-mi fi luate, pentru a nu fi acuzată de furt sau, mai rău, pentru ca nimeni să nu râdă de încăpățânarea cu care mă consider evreică și cu care spun că mă numesc Mishke. Într-o zi, când voi fi, în sfârșit, liberă, le voi înrăma și le voi pune pe perete. Și le voi privi în fiecare zi, ca și când acești oameni ar reprezenta tribul meu necunoscut. Le voi înconjura cu flori și voi aprinde lumânări, așa cum făcea mama, în serile sărbătorilor evreiești.

— Le iau pe astea.

— Foarte bine, mă bucur.

Nici măcar nu-mi pune întrebări; dar nici eu nu-i dau explicații. La urma urmelor, în ciuda amabilității pe care mi-o arată, puțin îi pasă cine sunt acești oameni sau cine sunt eu. O deranjez. Războiul a luat sfârșit.

— Dar aș fi vrut să știu ce s-a întâmplat, doamnă.

— Oh, noi nu știm nimic; nu eram aici; se povestește că se făceau arestări și că oamenii erau izgoniți. Dar ar trebui să mergeți mai sus, și chiar în cealaltă parte a cartierului, pentru că acolo au fost mai multe razii…

Deși privirea sa nu are nimic amenințător, nu mă simt în largul meu; simt nevoia să fug.

Oricum, trebuie să mă reîntorc degrabă acasă; este târziu

și voi încasa, fără îndoială, o chelfăneală. Sunt atât de tristă și de decepționată de această tentativă nereușită, încât nu am curaj să merg mai departe. Și apoi, încotro să mă îndrept? Să sun la toate ușile din cartier? Sau să număr clădirile cu două etaje și cu balcon? Să cerșesc un efort de memorie, ca un copil sărac înfometat de amintiri?

Deși singură pe lume, nu mi-am cerșit niciodată hrana. Am furat-o. N-am cerșit nici dragoste. Doar lupii mi-au dat totul, ca și când făceam parte dintre ei. Fără să știu, eram un pui de lup pe care l-au adoptat și l-au răsfățat cu vânatul și cu căldura lor. Au fost singurii care m-au ocrotit și greșesc căutându-mi amintirile copilăriei printre oameni. Nu mă voi întoarce din drum; e mai bine să uit totul, pentru totdeauna. N-am nume și puțin îmi pasă. N-am nici familie și-mi pasă și mai puțin.

Am supraviețuit printre lupi și așa cum m-au crescut ei voi rămâne toată viața. Abia acum învăț să trăiesc printre oameni, și o fac fără să-i iubesc, cât să stau pe picioarele mele fără să plâng. Știu să-i imit, să le imit schimonoselile, știu să vorbesc, am învățat să scriu și să citesc, să-mi pun o mască, așa cum fac ei. Și, amintindu-mi de viața unică pe care am dus-o și pe care ei n-o vor cunoaște niciodată, simt cum mă cuprinde mândria. Nimeni n-a dormit, ca mine, într-o vizuină, ghemuită în blana unei lupoaice, rozând oase, ca ea, luând poziția culcat în fața șefului de haită.

Iată de ce cizmarul n-a putut face nimic pentru picioarele mele pline de bătături, pentru degetele mele încovoiate, precum ghearele păsărilor de pradă. Picioarele mele de fetiță au alergat pe potecile pădurilor, înfășurate în tot ce am putut găsi pentru a le proteja: papuci vechi, cizme de soldat, cârpe, galoși. Pielea mi s-a îngroșat. O pot rade cu cuțitul, pot smulge cu dinții tot ce mă deranjează. Când crăpam de foame, mestecam bucăți de piele tăbăcită sau îmi rodeam

unghiile, pentru a avea iluzia că mănânc.

Habar n-ai tu, doamnă „care nu erai aici în vremea raziilor contra evreilor", de felul în care am făcut eu războiul. Voi onora aceste două portrete pe care ți le-am luat de sub nas, pentru că acei oameni au avut aceeași soartă cu cea a mamei și a tatălui meu. Și vor avea parte de mai multă onoare sub salteaua mea de orfană decât undeva, pe fundul unei cutii, într-un colț al locuinței tale.

— La revedere, doamnă, mulțumesc.

Mă grăbesc să ajung la cele două gazde care se ocupă de educația mea. Sybil și Leontine, fete bătrâne, mirese ale Domnului. Vor striga precum gâștele, acuzându-mă că am fugit de acasă, că am mințit, că nu sunt decât o prăpădită și mai știu eu ce. Sunt o sălbatică, o fată de nimic, care face pipi în grădină, în loc să folosească toaleta, așa cum ar trebui să facă o biată orfană recunoscătoare. Un mic monstru care nu acceptă pălăriile caraghioase. O fată rea, care nu suportă nici chiloții de bumbac și nici cămășile de noapte din finet, închise cu nasturi până-n gât. O rebelă în fața acestui Dumnezeu care mi-a fost impus și care nu este al meu.

De-ar ști ele ce am ascuns sub saltea! Ultimul meu cuțit găsit în pădure, busola care m-a condus în toți acești ani către soare răsare, stelele sovietice smulse de pe cascheta unui soldat mort. Ultimele comori ale vieții mele de fugară printre lupi. Le schimb mereu ascunzătoarea; sunt mai vicleană decât mă cred ele. Sar pe fereastră, mă cațăr pe acoperiș, înfulec toată mâncarea ce mi se pune în față, ca și când ar trebui să fug din nou pentru câteva zile, în care ar urma să am burta goală.

Este și firesc să nu-mi cunoască viața, din moment ce n-au vrut să afle nimic despre mine.

— Nu, nu ești evreică... Nu, nu te numești Mishke... Tacă-ți gura, Monique! Trebuie să-ți înveți rugăciunea, să știi la

perfecție *Ave Maria,* să mergi la spovedanie și să stai în genunchi în biserică, în timpul slujbei. Ai paisprezece ani, trebuie să te porți ca o domnișoară. Numele și data nașterii îți sunt înscrise într-un registru, la primărie. Te-ai născut pe 12 mai 1937 și te numești Monique Valle. Nu te mai strădui să descoperi altceva!

— Ba nu, mama spunea că sunt născută în 1934; am șaptesprezece ani nu paisprezece!

— Gata, Monique, încetează. Ai un nume și asta îți ajunge.

Puțin îmi pasă de numele pe care mi l-au dat. Aveam șase ani când mi-au fost furați părinții, dragostea și numele lor. Aveam șapte ani când am plecat în lume. Mă agăț de această certitudine; câteva luni, în plus sau în minus, nu mai contează. Știu cine sunt privindu-mi picioarele zdravene, obișnuite să meargă și să alerge. Tot astfel, mă recunosc prin stomacul meu de lup hămesit, prin dinții mei albi și sănătoși, care au ros orice. Sunt un animal puternic și curajos, am învățat să mă apăr, să atac, să supraviețuiesc. N-am nici o legătură cu această Monique Valle, care este închisa în școala din cartier, pentru a deveni călugăriță sau învățătoare!

Mi s-au dat patru pereți și un acoperiș. Sunt hrănită cum n-am mai fost până acum. Iar eu voi profita de aceste condiții, până în ziua în care gazdele mele nu vor mai avea dreptul să mă țină închisă.

Poate că, după felul lor de a gândi, sunt într-adevăr o fată rea, dar, în ciuda bunelor intenții cu care pretind că mă înconjoară, am înțeles că vor să ucidă ceva din mine. Nu trebuie să fiu evreică, trebuie s-o uit pe Mishke, lupii, tot.

Dar asta nu se va întâmpla niciodată.

2.
O doamnă în negru

Păstrez în amintire, clar și vag totodată, acea clădire pe care-o căutasem pe o stradă din Bruxelles. Imaginea cea mai șocantă este cea a momentului în care am intrat, pentru prima dată, în locuință: mama mă ține de mână și, după ce urcăm o scară, ajungem într-o cameră. O fereastră mare, cu multă lumină; și calul căruia îi spuneam Jules. Când l-am văzut, am dat drumul mâinii mamei, am fugit la el și l-am sărutat. Calul acesta era, desigur, o jucărie veche uitată acolo, dar, în lipsă de altceva, era fantastic.

Locuința mirosea a praf, odaia era aproape goală; nu-mi mai amintesc aproape nimic: doar de pat și de masă.

Uneori, mă tem că, încercând să-mi regăsesc amintirile, aș putea inventa unele obiecte care, de fapt, n-au existat niciodată. Mă revăd sub pat, ascunzându-mă acolo pentru a mă juca sau pentru a mă pune la adăpost. Din când în când, simțind că mama se teme de ceva, eram înfricoșată, ca un animal care devine nervos, precum stăpânul său. Îmi rodeam unghiile atât de adânc, încât mă durea vârful degetelor.

Văd, parcă, o rază de soare coborând pe fereastră, purtând cu ea un praf fin; mi-e foame și aș dori să pot mesteca această rază; ies din ascunzătoare, deschid gura și înghit acele minuscule vietăți ce se scaldă în lumină.

Locuiam într-un cartier sărac. Mi-au rămas în minte doar câteva imagini fugare, mai degrabă niște senzații. Adeseori mă întreb, de ce nu-mi amintesc nimic din perioada anterioară mutării noastre în noua locuință. Nu revăd niciodată decât această încăpere luminoasă, cu fereastră dreptunghiulară și cu balcon. Soarele intra pe geam, dar venea dintr-o stradă îngustă. Vedeam de foarte aproape

celelalte case cenușii. Probabil că acesta era motivul pentru care mi se interzicea categoric să ies pe balcon.

Când eram certată, intram în dulapul cu mături, strâmt și întunecos, și mă ghemuiam acolo, vărsând lacrimi amare. Chiar dacă mă strigau, nu mă urneam. În mintea mea de copiliță, doream ca toți să se îngrijoreze și să mă caute. Dar iată că, într-o buna zi, am procedat altfel, fără să mai plâng. Dacă făceam o prostie și mama îmi spunea: „Nu te mai iubesc“, răspundeam: „Și ce dacă? O să mă iubesc eu!“ Eram de pe-atunci un copil rebel.

Nu suportam nici interzicerea ieșirii pe balcon. Spuneam: „De ce alți copii se pot plimba pe stradă, în timp ce eu n-am voie nici măcar să ies pe balcon?“ Am ieșit o dată, doar o data… în ciuda interdicției. Și, multă vreme, m-am simțit vinovată, crezând că mă văzuse cineva și că fuseseră denunțați.

Muream de dorința de a mă apleca spre stradă, de a-i privi pe trecători, de a privi lumina și viața din afara casei. Odată, m-am distrat scuipând din balcon în capetele trecătorilor. Cred că aveam șase ani… Tatăl meu m-a văzut și m-a certat mai rău ca niciodată. Era foarte supărat.

— Nu trebuie să faci asta! Nu trebuie să te vadă nimeni!

Mai aud și acum vocea mamei, blândă și gravă, calmă și melodioasă, cu accent rusesc. Îmi spunea „dragostea mea dragă“.

În ziua aceea, a încercat să-mi explice de ce nu trebuia să ies pe balcon:

— Este periculos, dragostea mea dragă… încearcă să înțelegi…

Dar eu nu înțelegeam; simțeam doar că mi se face o mare nedreptate.

Din câte mi-l amintesc, tatăl meu era voinic și bine legat, cu voce hotărâtă, puțin aspră. Îi revăd chipul luminos, părul

destul de scurt, dat pe spate. Fruntea înaltă. Era mai puțin prezent decât mama, cu care stăteam cât era ziua de lungă. Ea nu ieșea niciodată, de parcă am fi fost amândouă prizoniere în casa aceea. Mă învârteam tot timpul în fustele ei sau mă băgam sub pat, ca să visez liniștită.

Tata îi spunea adeseori: „Nici nu știi cât de rău îmi pare că trebuie să trăiești într-un loc ca ăsta!“

Cred că mama era dintr-o familie bună. Avea încheieturi subțiri și mâini fine; nu era o femeie obișnuită cu treburile gospodăriei. O admiram mult și aș fi vrut să-i semăn. Îmi amintesc părul său negru ca abanosul, ochii catifelați, pielea mată, ca de țigancă aș putea spune acum. Era zveltă, delicată și frumoasă, în timp ce eu nu eram decât o fetiță blondă, cu pielea albă și cu ochii de culoare deschisă, precum cei ai tatălui meu. Eram în culmea disperării că nu-i semăn mamei. Îi plăcea mult să deseneze și, adeseori, îmi făcea portretul. Eu nu mă vedeam decât urâtă, zdravănă, brutală, un adevărat băiețoi; foarte posesivă și geloasă, mai ales față de prietenul lor Gilles, singurul străin pe care l-am văzut vreodată în casă. Gilles venea din când în când și ne aducea de-ale gurii. Dacă se întâmpla să spună: „știi, când tatăl tău va pleca de acasă, eu voi rămâne cu mama ta!“, îl împingeam afară, cu furie, iar el râdea, desigur.

Cine era acest Gilles?

Un prieten care ne vizita destul de des, de fiecare dată încărcat cu provizii. Avea părul întins, lipit de creștet, o față trasă, semănând cu o pasăre de pradă. Ieșea împreună cu tata și, de fiecare dată, mama devenea deosebit de îngrijorată. Simțeam că se temea pentru el, de parcă era în pericol.

În fața mamei, Gilles vorbea pe un ton degajat. „Totul va fi bine, nu fi îngrijorată, o să meargă“, spunea el, ori de câte ori tata pleca de acasă. O liniștea.

Este singura persoană de care îmi amintesc, cu excepția învățătoarei. Tatăl meu mă ducea la școală, deși foarte rar, și mă întreb dacă nu cumva, în unele zile, nu eram dusă la școală tocmai pentru a fi protejată; sau, poate, fiindcă se temeau de ceva anume, de ceva ce avea să se întâmple, în mod sigur, în apartament. Nu eram înscrisă într-o clasă corespunzătoare vârstei mele. Toți ceilalți copii erau mai mari, iar eu stăteam întotdeauna lângă învățătoare, lângă catedră. Nu făceam nimic special; mi se dădea doar hârtie și un creion, ca să-mi fac de lucru. Peste ani, am încercat să-mi regăsesc școala. Țineam minte un trotuar lat, o arcadă la intrare și trei trepte uzate, din piatră cenușie. Dar n-am mai găsit decât un trotuar îngust, cu o bară de protecție și mai multe trepte… și totuși, mi se părea că seamănă cu școala din amintirile mele, situată la colțul străzii părinților mei, pe linia tramvaiului 56.

N-am regăsit nici parcul în care mă plimbam cu tata, nu mai știu bine când anume. N-am mai văzut decât o cascadă mică, pietre, un lac și un măgar, pe care l-am mângâiat. Cu alte cuvinte, uneori, am mai ieșit din casă, dar numai însoțită de tata. El era blond, la fel ca mine. Oare acest amănunt era de ajuns pentru a nu fi suspectați că suntem evrei?

Mergeam, deci, la școala din colțul străzii, de mână cu tata. Nu era ușor. Refuzam să plec de lângă mama, mă agățam de ea cu încăpățânare și cu furie. Tata era nevoit să mă târască; apoi, mă resemnam și mergeam pe lângă el, bodogănind. Odată intrați în clasă, tata mă încredința învățătoarei, o femeie cu părul ondulat, îmbrăcată în halat. Mă ducea la locul meu, lângă ea, și începeam să mâzgălesc, imitând-o pe mama, făcând portrete cu ochi enormi.

În recreație, ieșeam în curte și mă opream sub un copac, numărând frunzele căzute pe pământ. Cred că era toamnă.

Când suna clopoțelul, învățătoarea trebuia să vină să mă ia, căci nu vroiam niciodată să intru, din nou, în clasă.

S-a întâmplat, cel puțin de două ori, ca, în timpul orelor, cineva să intre și să-i spună învățătoarei ceva la ureche. Aceasta se ridica fără panică și le cerea copiilor să aștepte în liniște. Mă lua de mână cu blândețe și mă ducea într-o cămăruță în care se păstra materialul didactic. O mai aud și acum spunând: „Stai aici cuminte; nu este decât un joc; voi închide ușa, dar nu trebuie să te audă cineva. Dacă ești cuminte, când voi veni să te iau vei primi o bomboană." După un timp, revenea:

— Bravo, a fost bine…

Și primeam o bomboană. Nu bănuiam nici o clipă că era nevoită să mă ascundă în încăperea aceea întunecoasă; nu-mi era frică – de altfel, întunericul nu m-a speriat niciodată, așa cum se întâmplă cu alți copii; dimpotrivă, nu făceam decât să-mi aștept bomboana! Mi se întâmpla atât de rar! Cred că, în toată copilăria mea, n-am mâncat bomboane decât la ieșirea din acel loc tainic.

În timp ce eu așteptam cuminte, cineva intra în școală pentru control. Eram în timp de război, dar eu nu prea știam ce înseamnă asta. Când tatăl meu pomenea despre război, mama îi făcea semn să vorbească în germana sau în idiș, pentru că eu nu trebuia să înțeleg. Și totuși, am auzit, vag, vorbindu-se despre cei care „rămăseseră". Unde, oare? În Polonia, în Germania, în Rusia? Cred ca am prins un schimb de cuvinte dintre ei doi, în legătură cu familia mamei mele. Aceasta spunea că-și face griji, iar tata îi răspundea: „Nu se putea, nu voiau să vină…"

Auzeam și frânturi de conversație dintre tata și prietenul său, Gilles. Fără îndoială, germanii erau „cei răi". Tata vorbea și despre steaua pe care evreii erau obligați s-o poarte; era un ordin pe care el nu l-a respectat niciodată. Adeseori m-am

întrebat, cu ce se ocupa în timpul zilei. Într-o vreme, lucra la casa comunală; purta cu el o servietă. Dar acest serviciu n-a durat mult.

Mai era și arma ascunsă în dulap; o dată am văzut-o; mama i-a spus ceva tatei, îngrijorată tocmai de faptul că o văzusem. Oare făcea parte, alături de Gilles, dintr-o rețea de rezistență?

Mama aprindea lumânări și rostea rugăciuni. Cânta, cosea, desena, mă lasă să mă joc singură sub pat, în mijlocul unei menajerii imaginare, care mă apăra de dușman. Eram în peștera mea. Un șarpe cobra nu lăsa pe nimeni să intre; alți șerpi atacau, tigrii mi se supuneau, lupii mă urmau, elefantul mă urca sus, pe spatele lui, păsările de pradă se roteau pe cer, iar dușmanului i se făcea frică; eu ieșeam învingătoare și, în cele din urmă, făceam dreptate. Cel învins era la picioarele mele. Și așa mă jucam de-a războiul, ore la rând. Dacă mama se apleca zâmbind să mă vadă, îi spuneam, hotărâtă:

— Mamă, nu mă deranja, mă joc!

Nu-mi plăcea să mă audă spunându-mi poveștile, vorbindu-le tigrilor sau șerpilor, eram puternică, îmi comandam trupele într-o lume ireală, în care credeam cu tărie. Tigrul era cel mai puternic, ucidea cu o singură lovitură de labă, elefantul strivea sau își arunca dușmanul în aer, iar șerpii îi atacau pe toți cu venin. Războiul meu era cât se poate de serios, și foarte eficient: dușmanul dispărea ca prin farmec. Dușmanul era întotdeauna un neamț. Tata mă învăța strategia militară cu ajutorul cârligelor de rufe. Parcă jucam șah. El avea trupele lui, eu, pe ale mele, aranjate pe masă în grupuri mici, fiecare cu diviziile sale. Dușmanul trebuia încercuit și, astfel, erai declarat general învingător. Fără să-mi dau seama, nu mă jucam decât de-a războiul, fie că mă aflam sub pat, în peștera mea imaginară, fie că

întindeam pe masă trupele din cârlige de rufe. Eram soldățel fără uniformă, plin de energie, pe care mamei îi era greu să-l țină în frâu.

Mi se întâmpla să străbat camera în fugă, în toate direcțiile, să sar ca tigrii mei, deși nu trebuia să fac zgomot, lovind podeaua. Liniștea pe care trebuia s-o păstrez în permanență era frustrantă, greu de respectat. Nu eram nefericită, dar nu-mi plăcea să stau închisă în casă cât era ziua de lungă. În casă, nu stăteam decât desculță sau în șosete, dar, uneori, aveam atâta nevoie să mă exteriorizez, încât mă încălțam, tocmai pentru a face zgomot. Atunci, se îngrijora; mă lua de umeri și-mi spunea, privindu-mă drept în ochi:

— Mishke, încearcă să înțelegi! Nu trebuie să faci asta!

Simțeam că se teme de un pericol invizibil și mi se părea că nu e drept. Totul era șters, fără culoare, cu excepția mamei mele; aveam nevoie de culoare, nevoie să mănânc, nevoie să fac zgomot, nevoie să resping această viață mohorâtă și plină de șoapte. Dar, în loc să strig, mă jucam în tăcere; și, în loc de bomboane și de alte dulciuri, îmi înghițeam cu lăcomie untura de pește; mama râdea, apreciindu-mi gestul.

Îmi plăcea la nebunie să mă spele în ligheanul cel mare, dar înnebuneam de furie când tata o lua în brațe. Mă făceam mică la pieptul ei; îmi plăcea cum miroase. Noaptea, dormeam toți trei în același pat, eu fiind la mijloc. Nu era foarte cald, dar eu mă simțeam răsfățată și protejată. Căutam, pe întuneric, o ureche a mamei și o frământam între degete ca să adorm, până când se încălzea; și mama mi-o dădea pe cealaltă, încă rece. Dar tatălui meu nu-i plăcea acest ritual:

— O s-o lași să facă asta până s-o mărita?

Dar ea mă lăsa în pace și era o adevărată plăcere să adorm

astfel, cu nasul cufundat în părul său cel lung, mirosind a lăcrămioare. Eram în siguranță, înconjurată de dragoste. Nu mi-aș fi părăsit mama niciodată. Mi-aș fi putut petrece viața în această locuință sărăcăcioasă, fără mobile, cu paltoanele atârnate de uși, ascultându-i cântecul de leagăn sau poveștile rostite cu accentul ei dulce, rusesc. Ea era casa mea; vedeam viața prin ea, prin picturile sale delicate, portrete sau flori. Mâinile sale fine care ne cârpeau hainele, șalul de dantelă pentru rugăciune, carnetul în care nota lucruri misterioase:

— Nu, Mishke… nu pune mâna… ăsta e al meu; sunt micile mele secrete, doar ale mele.

Micile secrete ale mamei erau inviolabile pentru cel care nu știa să citească rusește. Scria într-un carnet cu coperte imprimate cu negru și auriu pe fond roșu, cu un scris fin și strâns. Îl păstra alături de un plic cu bancnote. Știam să recunosc banii fără să-i folosesc; nu-mi dădea nimeni și nici nu aveam ce să fac cu ei. Nu știu dacă banii erau rezultatul muncii tatălui meu sau dacă erau niște economii în vederea unui eventual pericol. Mama îi păstra cu grijă, într-o cutie. Tata n-a lucrat multă vreme, doar câteva luni – îmi este greu să apreciez; știu doar că am fost lipsiți de toate, destul de repede. Mama nu umbla prea des la acel plic; Gilles ne aducea strictul necesar de alimente și asta ajungea.

Nu-mi amintesc să-mi fi fost vreodată foarte foame, chiar dacă mâncam adeseori aceleași alimente și în cantitate mică. Singurele amintiri neplăcute din acea perioadă a vieții mele sunt rarele ocazii în care tata mă târa după el, la școală. Prima dată, abia m-am abținut să nu urlu pe când coboram treptele scării noastre; tata a simțit că o voi face și mi-a pus mâna la gură:

— Trebuie să taci! Trebuie să taci!

Ochii săi albaștri mă priveau fix; nu vorbea ca de obicei;

am înțeles că se temea de un pericol invizibil și mi-am mușcat buzele, urmându-l repede pe scări. Când am ajuns în stradă, mi-a spus:

— Vrei tot timpul să ieși din casă; uite că acum ești afară și va trebui să stai liniștită. Te voi duce într-un loc care te va încânta.

Strada m-a cam speriat; tata mergea repede, cu pași mari. Aveam impresia că fusese luată o hotărâre în privința mea, poate pentru ca acasă eram ca turbată și făceam mult zgomot. Dar afară nu mă simțeam în apele mele. Prea fusesem închisă multă vreme în casă, împreună cu mama. În mod sigur, până atunci locuisem în altă parte; cred că mă jucasem într-o curte sau într-o gradină; am păstrat în minte imaginea unor flori și a unei movile rotunde, în jurul căreia mă revedeam alergând... Cred că frecventasem o școală locală oarecare, că învățasem alfabetul, apoi cuvinte și numere, căci – lucru sigur – știam să număr pe degete, să citesc și să scriu câte ceva. Cea mai mare parte dintre copiii de vârsta mea își amintesc de o învățătoare; eu, nu. Amintirile mele încep în noua locuință, cu Jules și cu mama mea, cu școala din colțul străzii. Din perioada anterioară n-am păstrat decât o mare gaură neagră. Am impresia că m-am născut la vârsta de șase ani.

După ce m-a lăsat în grija învățătoarei, tata m-a sărutat și m-a privit drept în ochi, pentru a-mi da de înțeles că nu mă părăsește.

— O să vin să te iau, nu uita; eu, și nimeni altul.

A scos din buzunar o trusă mică în formă de câine, care conținea două-trei creioane și o gumă. Învățătoarea m-a dus într-o clasă. Copiii nici nu s-au mișcat, de parcă fuseseră anunțați de sosirea mea. Făceau exerciții pe caiete și se jucau între ei, fără să mă bage în seamă. În curte, stând pe jos, am numărat frunzele, cum mai făcusem de patru-cinci ori, ori de

câte ori mersesem la școală. Între aceste episoade „școlare“ trecea ceva vreme. A doua oară, am rezistat cu încăpățânare; amintirea despărțirii de mama era prea recentă. Tatăl meu a trebuit să-și folosească puterea de convingere: mama era obosită, trebuia să se odihnească și, pentru a-i face plăcere, trebuia să mă resemnez.

Dar convingerea nu-și prea făcea efectul cu mine; eram și mai sunt încă foarte încăpățânată. Îi promiteam tot ce dorea, numai să nu ies. Să nu mă mișc, să stau pe un scaun toată ziua, să nu sar în pat ca o minge, să nu alerg prin cameră… Până când, pierzându-și răbdarea, mama îi spunea:

— Dă-i voie…

Și mă întorceam la ale mele, la întunericul peșterii de sub pat, la șerpii și la tigrii mei. Nu mă temeam de ei; niciodată, nimeni nu încercase să mă sperie, nici cu lupul, nici cu ursul, nici cu vulturul. Animalele erau lumea mea reală, deși nu le văzusem până atunci decât în poze. Știam că există cu adevărat „prin păduri“, că se adapă din râuri și lacuri, că mănâncă animale pe care le vânează. Felul lor de a trăi nu mi se părea câtuși de puțin înspăimântător. Mintea nu-mi era bântuită de temeri copilărești; nu cunoșteam copii, dar nici alți adulți; în cărticelele pe care mi le dădeau părinții mei, dacă vulpea alerga după un iepure, sau leul după o căprioară, n-o făceau decât pentru a avea ce să mănânce; și mi se părea firesc să fie așa. Găina ciugulea împreuna cu puii săi, cățeaua dormea cu cățelușii, iar eu dormeam cu mama mea. Eram și eu un animal ca oricare. Mai bine spus, ideea de animal „sălbatic“ n-a existat niciodată în mintea mea. Mai degrabă aveam, tendința să cred că oamenii erau „nemții răi și sălbatici”. Porniseră războiul, trebuiau combătuți, trebuia să li se reziste. Animalele nu puneau astfel de probleme, dimpotrivă, în jocul meu favorit, făceau parte din tabăra mea.

Izolarea în care creșteam se datora faptului că tatăl meu era evreu german, mama, evreică de origine rusă, că amândoi se refugiaseră în Belgia la începutul pogromurilor din Germania. Acum, când Belgia era sub ocupație germană, trebuiau să se ascundă. Dacă intuiam corect, și nu văd cum ar fi putut fi altfel, Gilles aparținea, cred, unei rețele care avea datoria să ne apere. Tata îmi spusese povestea unei fetițe numită Rachel, care făcuse o mare imprudență. Îi spusese cuiva, cred că băcanului:

— Nu mă mai cheamă ca pe tata… mă cheamă…

Nu am ținut minte mai mult. Era un nume de genul Dupont sau Durand; în orice caz, fetița fusese luată de poliție împreună cu părinții săi. Era clar că tata voia să-mi dea de înțeles că nu trebuie să vorbesc despre părinții mei. În urma acestei întâmplări, mama îmi impusese o nouă lege. Aveam să mă numesc Mishke, pur și simplu, fără nume de familie; o știam deja, astfel încât nici până astăzi nu cunosc identitatea părinților mei decât în privința prenumelor. Noua lege mai preciza ceva: dacă cineva venea să mă ia de la școală, în locul tatălui meu, și-mi spunea: „Tu ești Mishke? Vino cu mine!“, trebuia să spun „da“ și să-l urmez pe necunoscut, fără să crâcnesc.

— Ai înțeles? Te numești Mishke și nu protestezi. N-ai de ce să fii îngrijorată; poate că asta nu se va întâmpla niciodată, doar dacă tata va întârzia. M-ai înțeles? Spune-mi că m-ai înțeles. E ceva foarte serios, Mishke. Repetă!

A trebuit să repet de mai multe ori că am înțeles foarte bine și am promis chiar, pentru a-i face plăcere, că voi fi ascultătoare; dar nu înțelegeam de ce.

După mintea mea, omul acela n-ar fi făcut altceva decât să mă aducă la mama; dar credeam, totuși, că niciodată nu s-ar fi întâmplat asta… Pe de altă parte, dacă cineva m-ar fi întrebat cum mă cheamă, n-aș fi putut spune decât

„Mishke“, care putea fi luat drept un diminutiv tipic orașului Bruxelles, precum Deniske sau Pierrettke. Un prenume provenind din franceza belgiană, singura pe care o vorbeam și o înțelegeam. Tatăl meu folosea la fel de corect germana și franceza, limbi pe care le știa la perfecție, spre deosebire de mama, al cărei accent era ușor de remarcat. Poate că acesta era și motivul pentru care rămânea mereu acasă cu mine.

Nu voi putea uita acea zi a anului 1941, când am părăsit-o plecând la școala mea blestemată, fără să știu că nu aveam s-o mai revăd cât voi trăi. Îmi mai fac și acum reproșuri că nu i-am privit chipul mai mult și că nu i-am mirosit părul parfumat atât cât aș fi vrut. Dar, dacă aș fi știut ce urma să se întâmple, ar fi trebuit să fiu sfâșiată în bucăți pentru a mă putea smulge de lângă ea. Cu timpul, chipul ei mi-a devenit neclar; am reținut, însă, părul ei atât de lung, pe care și-l strângea uneori într-un coc, vocea sa blândă, rochia de culoare deschisă, cântecelul pe care, oricât m-aș strădui, nu mai reușesc să-l fredonez, și câteva cuvinte rusești, pe care mi le-a spus cu dragoste. Nu voi afla niciodată ce-au făcut cu părul său, acolo unde au dus-o. Aș fi vrut să rămân, să trăiesc și să dispar odată cu ea. Ea voia să mă salveze, eu nu.

Așa după cum îmi promisese de fiecare dată, tata urma să vină să mă ia de la școală. Toată recreația, așteptasem sub pomul meu, privind casele de dincolo de zidurile școlii, imaginându-mi că mama este acolo și că mă privește. Acum, stăteam singură pe treptele de piatră. De obicei, învățătoarea mă însoțea și, când sosea, tata mă lua de mână și mă ducea acasă. Dar, de data aceasta, nici urmă de învățătoare; cred ca-mi spusese să-l aștept pe tata și apoi plecase. Timpul trecea, iar eu priveam strada, dincolo de poarta închisă. Așteptând, am inventat un joc: să închid ochii și să număr până la 15. Atunci, tata o să apară, în sfârșit. Dar nu apărea, și o luam de la capăt, iar și iar… și am tot numărat, până

când am auzit un glas:

— Tu ești Mishke? Hai cu mine.

În prima clipă, am fost nedumerită. Apoi mi-am amintit sfaturile mamei și le-am dat ascultare. Îi jurasem că nu voi protesta, și n-am protestat. Era o femeie. N-am simțit-o venind; probabil că număram. O bătrână pipernicită, cu o voce cam aspră, îmbrăcată într-un palton negru și care purta pe cap un șal de aceeași culoare. M-a luat de mână: „Hai, vino."

Am urmat-o fără ezitare. Am ajuns la colțul străzii și, acolo, am auzit zgomot, țipete, huruit de camioane, o mulțime de oameni. Aveam impresia că se bat sau că unii îi lovesc pe ceilalți.

Doamna traversă repede, trăgându-mă după ea: „Nu te uita, Mishke…". De fiecare dată când îmi rostea numele, mă gândeam la mama, așteptând să ajung lângă ea, lângă părinții mei.

Nu mai recunoșteam nimic. Mult mai departe, am văzut o stație de tramvai. Am așteptat puțin. Fără nici o vorbă, ne-am urcat într-un vagon galben. Un bărbat purtând o tolbă mare vindea bilete, strigând în franceză și în flamandă: „Toată lumea a primit bilet? *Alleman bediend?*" Femeia a plătit, m-a chemat să stau lângă ea și mi-a spus să tac; dar eu am întrebat-o, în șoaptă:

— Unde mergem?

— Taci. O să vezi.

Tramvaiul mergea mai departe, în timp ce eu priveam străzile necunoscute pe lângă care treceam. Era pentru prima oară când urcam în acest tramvai, căruia, până atunci, nu-i văzusem decât șinele, când mă îndreptam către școală. Femeia în negru nu scotea nici un cuvânt pentru a-mi explica, de fapt, ce se întâmplă sau pentru a mă liniști. Era crispată, în vagon, erau și soldați germani, în aparență

călători obișnuiți, ca noi. Nu vorbeam. Urmăream mașinile și oamenii care treceau pe stradă, tot ce, până atunci, nu avusesem ocazia să văd. Tramvaiul se opri la capătul unei călătorii care mi se păruse foarte lungă, iar taxatorul strigă: „Capătul liniei“. După câte am înțeles mai târziu, ajunsesem la rondul Meir. Tramvaiul avea numărul 56, în direcția Schaerbeek. Pentru mine, locul acela era ca o țară străină. Priveam copacii. Totul era calm, nemișcat. Femeia intra pe o alee a unui parc, apoi, pe o străduță, de acolo, pe alta mai mică, spre biserică. Am continuat pe o stradă tristă și întunecată. Femeia mergea repede, iar eu îmi cam trăgeam picioarele; dar, la gândul că o voi vedea pe mama, încercam să nu rămân în urmă.

Casele erau joase, înguste. Mergeam de-a lungul unui zid foarte lung, poate cel al unei uzine; femeia se opri în fața uneia dintre acele case minuscule și intră, trăgându-mă de mână. Îmi amintesc perfect cele două trepte din fața intrării și alte cinci sau șase, până la demisol. Fereastra era la nivelul străzii. O sufragerie, care dădea în bucătărie. Am zărit două dulapuri, o masă cu scaune și, mai departe, o mașină de gătit. Celelalte camere se aflau, probabil, la etaj. Se vedea o scară, la capătul unui coridor de-a lungul căruia, pe pereți, erau atârnate haine, iar pe jos, erau înșirate mai multe perechi de pantofi. Mai existau și două fotolii.

Totul era curat și bine rânduit, impozant și rece, ca acea femeie înaltă care ne-a întâmpinat imediat. Avea părul dat pe spate, de un alb-violet surprinzător. Când deschidea gura, buzele ei subțiri dădeau la iveala niște dinți de aur. Când îi priveai fața severă și stranie, ți se făcea frică. Întrebă, pe un ton sec:

— E-n regulă?

— Da.

Femeia în negru scoase din poșetă un plic și i-l dădu

femeii cu părul mov. Aceasta îi cercetă conținutul. Bancnote. Îmi arătă un fotoliu:

— Stai acolo.

Mă întrebam unde mă aflu și, mai ales, unde e mama. Fotoliul era frumos, nu sfâșiat și descusut, precum cel în care mama se așeza să lucreze.

Femeia în negru ieși, fără nici o explicație, aruncându-mi doar o privire și urându-mi:

— Îți doresc noroc.

Am rămas singură cu această femeie cu părul mov, care strigă pe cineva, fără să se miște din bucătărie: „Janine!“. Apoi, mi se adresă pentru a doua oară:

— Janine te va conduce în camera ta. Vei îmbrăca hainele care sunt pe pat.

— Dar mama și tata?

— Aici nu se vorbește despre așa ceva. Să-ți intre bine în cap, nu se vorbește despre asta.

Buzele-i subțiri lansau un ordin care trebuia executat. Nici măcar n-a zâmbit. Nu s-a apropiat de mine; dacă ar fi făcut-o, cred că mi-aș fi luat picioarele la spinare, căci mă speria foarte tare.

Eram atât de dezorientată, neavând vreo explicație sau măcar o speranță, încât m-am lăsat condusă în liniște de Janine, o servitoare rumenă în obraji, tunsă scurt, cu o statură impunătoare, și care vorbea flamanda; îngăima, totuși, câte o frază în franceză. Am urcat la etajul al doilea, unde am descoperit, în spatele unei perdele, o chicinetă fără fereastră. Un pat, pe care mă aștepta o fustă de culoare închisă și o bluziță nedecoltată, haine pe care trebuia să le îmbrac chiar atunci.

Servitoarea mi-a confiscat trusa școlară în formă de câine și a plecat cu ea, după ce mi-a spus, în franceză, cu un accent ușor de sesizat:

— Sunteți așteptată jos, la masă.

M-au podidit lacrimile și, așezată pe pat, plângeam în hohote. Nu mai aveam părinți, iar bona mi-a luat singurul obiect pe care-l mai aveam. În ziua aceea, viața mea de fetiță iubită s-a oprit, aici, în casa acestei femei cu părul mov, care nu mă iubea. Luase banii, dar prezența mea era de prisos; avea să se străduiască să mi-o arate. Nu înțelegeam mare lucru, nici măcar faptul că părinții mei fuseseră victimele unei razii. Și nu știam că acest plan al salvării mele fusese pregătit din vreme. Dar de ce fusesem dată în grija acestei femei? Este un mister pe care, ani la rând, nu l-am putut dezlega. Era căsătorită cu un dentist, al cărui unchi avea o fermă prin apropiere. Acest unchi, căruia, mai târziu, îi spuneam „bunicule", pentru că așa i se adresau toți cei din jur, lucrase la fel ca Gilles sau ca tatăl meu, la casa comunală.

Începeam să înțeleg că această legătură stătea la baza hotărârii de a fi găzduită aici, în schimbul unei sume de bani destinate întreținerii mele. Dacă părinții mei ar fi cunoscut-o pe gazdă, în mod sigur nu m-ar fi dat în grija ei!

După război, am aflat cum era organizată salvarea copiilor, ai căror părinți erau luați de germani. La o asemenea acțiune luau parte membri ai organizațiilor evreiești clandestine, comuniști, catolici și chiar reprezentanți ai nobilimii. Acești oameni procurau acte de identitate belgiene pentru copiii evrei. Uneori, foloseau un tertip; nu declarau unele decese ale copiilor belgieni, păstrând pentru evrei statutul lor administrativ de oameni în viață. Evreilor li se făceau acte noi. Prin acest procedeu, cinci mii de copii au putut fi salvați din lagăre. Dar nu puteai face asta decât dacă aveai acces la administrație. Iar Gilles, tatăl meu, precum și bunicul, făceau parte dintre aceștia.

Nu mi s-au dat niciodată amănunte privind originea noii

mele identități. Am primit numele de Monique. Nu mai aveam șapte ani, ci patru; nimeni nu bănuia adevărul, căci eram mică de statură. Se presupunea că m-am născut în anul 1937 și că eram fiica doamnei cu părul mov.

Mishke nu mai exista. Poate că părinții mei, Gerușa și Reuven, fuseseră luați în ziua aceea, în razia pe care o zărisem de departe.

Odată, bunicul a spus, cu mine de față: „Au arestat patruzeci de bărbați și o femeie…“

Care femeie? Mama mea? De ce numai o femeie? Era vorba de razia pe care o zărisem sau de alta? Bunicul n-a spus mai mult. Cred ca nici el nu știa. Așa se face ca n-am aflat niciodată ce s-a întâmplat cu părinții mei.

Când plângeam în hohote în chicineta fără aer, îi mai credeam încă în viață și nu înțelegeam nimic. Dar simțeam că mă prăbușesc în gol; a fost singurul lucru care m-a făcut să mă tem și care mi-a pricinuit coșmaruri repetate.

Mama dispăruse în acest gol, făcându-mă să simt că nu mai pot trăi. A fost suferința întregii mele existențe.

3.
Ucenicia urii

Când, după ce am încetat să plâng, am coborât, masa era pusă.

Unui adult îi este greu să înțeleagă cum ajunge un copil de vârsta mea – aveam șapte ani – să-și controleze o asemenea emoție. După ce, de disperare, plânsesem în hohote, hotărâsem brusc să nu plâng în fața acestor străini. Femeia aceasta mă primise cu dispreț și mi se luase, fără menajamente, trusa, singurul obiect care mă lega de părinții mei.

Pe o fața de masă albă, se aflau farfurii curate și multă mâncare, alimente din care nu gustasem niciodată. Era pâine, erau legume, dar, mai ales, un fel de mâncare pe care, mai târziu, l-am recunoscut ca fiind pui fript; de asemenea, carne de culoarea zahărului ars, cotlete de porc. Nu cunoscusem încă o asemenea abundență. Contemplarea ospățului îmi încânta stomacul de fetiță înfometată. Nu mâncasem niciodată atât de mult la părinții mei, nici măcar nu știam că, doar pentru un prânz, pot exista atâtea bunătăți. La noi acasă, vedeam mereu același lucru: pâine cu puțină dulceață, și asta doar când Gilles ni le aducea. Din când în când, o bucată de pește uscat, foarte sărat, care făcea să-mi fie groaznic de sete. În restul timpului, mama prepara cartofi sau varză, dar carne, foarte rar. Ador carnea și simțeam o pornire de nestăpânit să mă arunc asupra ei.

Aștept, stând pe scaun, acolo unde m-a pus bona, singură în capul mesei, avându-i în față pe ceilalți, pe care nu-i cunosc încă: un bărbat și un adolescent. Dar nimeni nu-mi vorbește. La fel ca mine, așteaptă și ei, în liniște.

Farfuriile sunt foarte frumoase, cu margini colorate cu

albastru regal mărginit de două dungi aurii. Șervețelele albe sunt bine pliate. Țesătura este netedă și curată.

Femeia își face apariția, cu părul ei mov; se așază în celălalt capăt al mesei, ca o regină, mă privește și spune, însoțind cuvântul cu gestul:

— Șervețelul se pune pe genunchi.

Fac ce spune. Începe prin a-l servi pe bărbat; deduc că este soțul ei; apoi, urmează adolescentul, fiul său.

— Vrei legume, Leopold?

Îi servește încet, propunându-i fiecăruia câte o bucată din ceva, și, în cele din urmă, îmi dă o pulpă de pui, cam mică, după părerea mea. Atât de mic încât, după atâta vreme, mă întreb dacă era pui sau porumbel. O apuc cu degetele și mușc din ea. Oftează, cât se poate de nemulțumită, ca și când ar spune: dar ce naiba face fata asta? Arunc o privire către fiul său; este înfumurat, dar puțin îmi pasă; bucata de carne care-mi aluneca pe gât îmi face bine.

— Nu te-a învățat nimeni să mănânci cu furculița și cuțitul?

— Păi…

La noi, nu se mânca așa; nu-mi amintesc să fi folosit furculița și cuțitul pentru a tăia carnea. Cred că tata avea un briceag, iar mama, câteva ustensile de bucătărie și linguri pentru supă. De cele mai multe ori, nu aveam carne și, dacă Gilles ne mai aducea o bucată din când în când, aceea dispărea în supă.

Dar nu am timp să dau un răspuns; de altfel, mi-ar fi greu să-l formulez. Nu puteam mânca pulpa de pui decât așa, mușcând din ea.

— De unde vine fata asta? Șterge-te la gură!

După părerea ei, nimic nu era bun la mine; făcea tot felul de observații răutăcioase, încă de la primul prânz.

Înghit bucata de pui și mă uit la carnea care a mai rămas

pe tavă, cu o privire care provoacă și mai mult dispreț:

— Mai vrei carne? Bineînțeles! Mai vrei!

Ca și când mi-ar fi dat prea mult. Răspund afirmativ. Și atunci, mă înfrupt din acea nemaipomenită carne de culoarea zahărului ars, pe care o găsesc delicioasă. Oare am spus-o cu voce tare? Îmi spune:

— E bun! Bineînțeles că e bun; este un cotlet de porc!

Și începe să râdă împreună cu fiul ei, ca după o glumă pe care n-am înțeles-o multă vreme. Evreii nu mănâncă porc.

Soțul ei nu scoate nici o vorbă. Este calm, pierdut în gânduri; în orice caz, lucru ciudat, pare a fi departe de soția și de fiul său.

Faptul că mai este cineva cu el la masă nu i se pare important. De îndată ce dejunul ia sfârșit, dispare, iar mie mi se ordonă să urc în camera mea. Încăperea ocupată de bonă este cu adevărat o cameră, are fereastră, mobile, un pat acoperit cu o cuvertură înflorată. În chicineta mea, în spatele perdelei, nu poți decât să dormi pe un pat minuscul.

În aceste condiții vitrege, cel mai greu de suportat îmi este lipsa veștilor despre părinți. Femeia consideră că este mai urgent să se ia masa la oră fixă decât să-și rezerve câteva minute pentru a mă liniști și a-mi explica de ce mă aflu acolo, ce se hotărâse în privința mea.

Într-o noapte, am plâns atât de mult încât, a doua zi de dimineață, bona se plânsese că n-a putut să doarmă, pentru că „pușt oaica se smiorcăia“!

În sfârșit, femeia cu părul mov mi-a vorbit:

— Ascultă, va trebui să te obișnuiești; te afli aici pentru a rămâne în viață; ar trebui să fii mulțumită! Deci, fără mofturi!

— Dar aș vrea să-mi văd tatăl și mama.

— De acum înainte, eu voi fi mama ta! Și îmi vei spune „mamă“!

Am amuțit. Pentru nimic în lume nu i-aș fi spus „mamă“. Femeia asta îngrozitoare se putea compara cu mama mea cea frumoasă? Cu ce drept? Dacă mi-ar fi explicat măcar că era vorba de o minciună necesară în noua mea situație de refugiată. Dacă mi-ar fi spus: „Ești în pericol pentru că ești un copil evreu; părinții tăi au fost arestați; mi te-au încredințat până în ziua când se vor reîntoarce…“

Îmi poruncise cu răutate, iar eu mi-am spus: „Nu, niciodată nu-ți voi spune „mamă“!“ și dacă n-am spus-o cu voce tare, mi-am respectat hotărârea, fapt ce o înfuria.

Dacă n-ar fi fost bunicul, soția sa, Marthe, și ferma lor, n-aș fi putut să rămân lângă această femeie. Aș fi plecat oriunde și oricum, fără să iau nimic cu mine. Să-mi impună cuvântul „mamă“, în timp ce eu plângeam de dorul mamei mele, era cu adevărat o răutate gratuită.

Peste ani, mult mai târziu, n-am încetat să mă întreb de ce mă luase la ea. Nu puteam înțelege decât amintindu-mi plicul pe care-l primise. Bunicul îmi vorbise de 75 000 de franci.

Aș vrea să știu cât valorau cei 75 000 de franci belgieni în anul 1941. Doar așa mi-aș putea da seama cât valora atunci o marfă nedorită, cum eram eu. Cred că de zece sau de o sută de ori mai mult decât acum.

După această poruncă, mă trimite să iau micul dejun. Cu o zi înainte, mâncasem ca niciodată și, dacă n-ar fi plutit în aer atâta răutate, aș fi apreciat mai mult dejunul; era atât de bun.

Găsesc la masă pâine proaspătă și dulceață. Mi se dă o felie, pe care întind o lingură enormă de dulceață roșie. Femeia îmi smulge felia și rade stratul de dulceață, lăsând doar o peliculă infimă; fiul său face haz.

Intru în stare de șoc. Sufăr atât de mult, încât, dacă aș încerca să vorbesc, aș izbucni în lacrimi. Și nu vreau s-o fac în fața acestei femei rele. Cum să-i spun „mamă“ dacă îmi ia

dulceața de la gură? Simt cum ura mă cuprinde într-o secundă.

Aș fi vrut s-o strâng de gât. Și cred că aș fi fost în stare. Îmi venea s-o lovesc, s-o calc, să-i trag un picior, să fac tot ce era posibil pentru cât eram de mică. Am simțit cu adevărat acea ură subită și violentă care, pe parcursul vieții, m-a cuprins adeseori. Știu că nu pot să reacționez, dar știu ca aș putea… și asta mă face să respir ușurată. O privesc și îmi imaginez că-i smulg toți dinții de aur, o strâng de gât, îi tai capul ăla nesuferit cu păr mov. Totul se petrece în mintea mea, în liniște. Vreau s-o reduc la urâțenia și la răutatea ei, pentru a nu mă mai răni. Mama mea era ca un soare, în comparație cu ea; părul său bogat și înmiresmat era o splendoare inefabilă, densă și diafană totodată, un nor ondulat cu finețe.

De atunci, ori de câte ori mâncam dulceață, îmi puneam un strat enorm pe felia de pâine.

— Unde ai stat până acum? Răspunde! Nu așa trebuie să te servești!

— Da…

— Ce da?

— Da, doamnă.

— Nu, nu „doamnă“. Trebuie să-mi spui „mamă“.

— Nu, doamnă.

— Mucoasa asta este o îndărătnică! Ce-o să mă fac cu ea?

Absolut nimic. Mă lua pentru bani, nu eram decât o povară, și așa urma să rămân.

Nu i-am spus „mamă“ niciodată și, după o vreme, n-a mai insistat. Dar, de mai multe ori, am întrebat-o unde erau părinții mei și, de fiecare dată, primeam același răspuns:

— Despre asta nu se vorbește! Ți se vor face fotografii; începând din clipa asta, te numești Monique și ai doar patru ani.

— De ce n-am decât patru ani?

— N-ai nevoie de nici o explicație. Te numești Monique Valle și ai patru ani. Ține bine minte.

Mishke, numele meu e Mishke. Că am patru sau șapte ani, puțin îmi pasă, dar Monique…

După ce m-a împopoțonat cu o fundă caraghioasă, m-a dus de mână în atelierul unui fotograf. Deși totul se petrecuse rapid, tot drumul s-a plâns că pierde vremea. Și asta, neavând nimic de făcut. Doar ordine de dat bonei, să prăjească una sau alta. Puțină croitorie… Când se așeza la mașina de cusut, mă punea să stau jos, pe o pernă, și-mi dădea de lucru: să descos, să surfilez un tiv, tot felul de treburi care nu mi se păreau deloc interesante.

În timpul zilei, stăteam tot timpul cu ea și cu bona. Dentistul, soțul ei, dispărea în cabinet și nu-l puteai vedea decât la masă, când nu scotea nici o vorbă. Odată, mi-a examinat dinții și a constatat ca erau foarte sănătoși. N-am știut niciodată cum își petrecea zilele fiul lor. De fapt, nu mă interesa. Îl luasem drept un puști, dar cred că avea între optsprezece și douăzeci de ani; mi se părea la fel de prost ca mama sa; era mereu de acord cu ea: „da, mamă; nu, mamă…“. Râdea atunci când ea își bătea joc de mine. Adeseori, mă numea o „beoțiană“, o proastă care nu înțelege nimic.

Mult mai târziu, am aflat sensul acestui cuvânt. Beoțienii erau renumiți în antichitate pentru muzică, poezie și tot felul de științe. Erau și militari de seamă; au guvernat Grecia până la domnia lui Alexandru cel Mare. Când am descoperit toate acestea, mi-am spus că ea era proastă și că se înșela amarnic dacă voia să mă considere un om de nimic.

Într-o zi, a apărut cineva din familie, o femeie pe care o chema Fernande. Își vorbeau în șoaptă, despre mine, desigur; spunea: „dacă pleacă, puțin îmi pasă, dar, dacă ar trebui să

mă părăsească Janine, aș plânge cu lacrimi de sânge“.

Îmi și închipuiam acele lacrimi de sânge, curgându-i, șiroaie, pe obraji…

Câteva zile mai târziu, m-a trimis însoțită la ferma, la unchiul soțului său. În sfârșit, foloseam și eu la ceva, căci, altfel, prețiosul său fiu, Leopold, nu mai trebuia să facă o mie de drumuri pentru aprovizionare.

Prima dată, Leopold a venit cu mine, doar pentru a-mi arăta drumul și pentru a mă prezenta bunicului, în calitatea mea de nou curier. Când am ajuns, bunicul era foarte prost dispus, abia dacă reușea să fie amabil. Era limpede că nu-și iubea nepotul.

A schimbat cu el câteva cuvinte, apoi mi s-a adresat:

— Tu, vino încoace! Hai să-ți arăt ceva!

Leopold părea că vrea să ne urmeze, dar el i-a spus:

— Nu, tu rămâi aici.

Bunicul mi-a prezentat ferma, mi-a arătat câinii, porcii, găinile, puii din rasa Malines, un fel de găini negre și albe, cu pete mici. Erau frumoase; puteam să le și ating. Văzându-mă atât de fericită, bunicul s-a mai îmblânzit puțin.

— Ce spui, micuțo? Când vei veni să iei ouăle, le vei putea duce, fără să le spargi?

— Da, da, voi fi atentă.

— Bine, e-n regulă!

Apoi, către Leopold:

— O s-o trimiți pe fetița asta și totul va merge ca uns; ea îi va da lista.

Pronunțase cuvântul „ea“, ca și când n-ar fi vrut s-o cunoască sau s-o vadă; nu o avea la inimă pe soția nepotului sau. Ferma era cea care o hrănea; în ciuda războiului, toate bunătățile veneau din partea bunicului Ernest și a soției sale, Marthe: unt, lapte, brânză, legume, carne de oaie, de pui sau de porc.

Ferma mi s-a părut mare. Clădirea era o construcție solidă, cu încăperi frumoase. Și, în jur, mult teren. Bunicul muncea singur, ajutat de soția sa. Nu-i plăcea părul mov al nepoatei sale; dar și ea știa să i-o plătească. Ea era catolică, el era ateu; ea era burgheză, el era de stânga. Ea spunea despre el: „E un vânător de preoți". Este adevărat că, atunci când vedea un preot, făcea „cra, cra", precum corbii, fapt care mă amuza. Era un om plin de viață, morocănos, dar și jovial. Toți ceilalți erau niște ființe moarte deja, lipsite fiind de bunăvoință sau de milă. Bunicul vorbea despre „ea", numind-o „bigotă" și „virago"[1], deși numele ei era Marguerite. Îmi plăcea să-i spun Virago și i-am păstrat porecla în intimitatea mea, căci, în sonoritatea acestui cuvânt, era ceva ce o definea. Bunicul mai spunea despre ea: „E o hoață!"

Nu știu ce furase, dar era o hoață! Bunicul nu-i spusese niciodată o vorbă bună, în puținele ocazii când venise la fermă. Într-o zi, deschizând ușa, a spus ceva care m-a făcut să râd:

— A! Tu erai? Nu te recunoscusem! Am crezut că e cineva care poartă pălărie!

Prin geamul opac al ușii de la intrare, nu se distingea decât silueta celui venit. Și bunicul putea, astfel, s-o ironizeze pe nepoata sa, comparându-i părul cu o pălărie violetă. La glumele lui sincere, femeia își subția buzele și mai mult, dar nu răspundea. Era o familie ciudată, căreia nu i-am înțeles secretele, dar asta nu mă interesa, din moment ce bunicul era prezent în viața mea.

Bunicul Ernest avea o pipă superbă, din chihlimbar, rotunjită și galbenă. I-am spus că-mi place, iar el mi-a răspuns: „Da, însă cea pe care o prefer este alta!", și mi-a arătat o pipă veche, de lemn, hexagonală, mult mai scurtă.

— Știi, să-ți spun ceva, pipele vechi și arse sunt cele mai

1 Femeie cu statură puternică și trăsături masculine. (n.tr.)

bune.

Datoria mea era să duc proviziile acasă, cât mai repede posibil, dar, fără să-mi pese, întârziam la fermă din ce în ce mai mult, făcând-o pe Virago să turbeze.

— Pierzi timpul! Când crezi că vom mânca, dacă mâncarea nu este încă gata?

Nu-i spuneam nimic despre tot ceea ce făceam împreună cu bunicul. Acolo mă simțeam nespus de fericită. El mă învăța o mulțime de lucruri. Mă puteam urca pe scară, săream în fân, mă jucam cu cei doi câini, Ita și Rita, mâncam fructe și tarte făcute de Marthe.

Și apoi, Marthe îmi cosea haine cu care mă puteam juca în voie, scoțându-le pe cele cu care mă îmbrăca Virago, fusta și bluza dichisită. Mă jucam ca un băiat, astfel încât Marthe se temea să nu-mi rup ceva; dar bunicul o liniștea:

— Pff! Nu-ți face griji! E bine că se joacă! Las-o în pace!

— Bine, dar, cu fusta asta…

Marthe îmi făcuse niște pantalonași bufanți, pe care îi puneam pe sub o fustă din același material. Îmi croise pe măsură bluzițe cu mâneci scurte. Erau haine frumoase și mă simțeam minunat în ele! Dar cât scandal, în ziua când m-am întors cu ele acasă!

— Cine te-a îmbrăcat așa? Ia te uită ce i-a venit să-ți dea!

Și Virago mi-a confiscat pantalonii. Marthe mi-a spus că n-are nici o importanță și că îmi va face alții, pe care nu-i voi purta decât la fermă. Bunicul a bombănit împotriva acestei „Marguerite” care ar fi meritat de mii de ori să fie gonită de la ușa lui.

— Este o profitoare, o nesuferită… I-am spus într-o zi să nu mai calce pe aici. De atunci, l-a trimis mereu pe fiul său. Acum, te trimite pe tine. Tot ce-și dorește este o cămară plină… Familia asta, puișor, este, pur și simplu, precum cea din cartea *La răscruce de vânturi!*

Îmi imaginam un loc în care, sus, la înălțime, urlau vânturile și, în mijlocul lor, se zbăteau Marguerite și fiul său. De bună seamă, cartea am citit-o mai târziu, dar înțelesesem că era vorba despre o familie copleșită de răzbunare și de răutate. În general, bunicul nu iubea oamenii; îl mai aud și acum spunând: „Animalele sunt mai bune decât oamenii. Animalele nu-ți vor răul, sunt recunoscătoare; nu vei întâlni niciodată un animal care să-ți declare război; animalul ucide doar pentru a-și potoli foamea. Omul, însă, ucide pentru te miri ce.“

Bunicul îmi transmitea, astfel, propria sa filosofie asupra lumii și asupra naturii. Când priveam împreună o biată furnică târându-și hrana sau dând târcoale unui șoricel mort, înțelegeam ciclul etern al vieții. Animalele și oamenii mor, trec în pământ, sunt mâncați de viermi și, astfel, pământul oferă ierbii și copacilor îngrășământul necesar pentru a crește și a hrăni animalele și oamenii care, la rândul lor, mor și ei într-o zi și totul se reia de la capăt.

— Înțelegi? Asta este natura: un circuit care se repetă. Și, când cineva moare, este de ajuns să ne gândim că cercul se închide din nou, iar omul ne rămâne în minte pentru totdeauna, nu moare.

Astfel m-am obișnuit să gândesc că moartea nu e mare lucru și că totul reîncepe, iar și iar. Înțelegeam de ce bunicul nu simțea nevoia să-mi vorbească despre fiul său.

Avusese cu Marthe un singur fiu, Joseph, mort la o vârstă fragedă. O mare dramă. Uneori, Marthe îmi spunea Joseph, mai ales când mă jucam băiețește, sărind de sus, de pe scară, în claia de fân.

— Fii atent, Joseph… Joseph, nu face asta… Joseph, vino aici.

Bunicul mi-a povestit toată tragedia și a adăugat:

— Știi, a suferit mult când a murit băiatul. Și acum,

adeseori, mai cade pe gânduri. Ar fi bine să te prefaci că nu știi, iar când te strigă „Joseph”, să-i răspunzi ca și când ăsta ți-ar fi numele…

— Îmi place mai mult decât Monique. De ce să-mi spună Monique? Nu-mi place.

— Monique vine de la un cuvânt grecesc, care înseamnă „singur“. Așa cum ești tu, singură, numele nu e prost ales. Și apoi, anumite lucruri se fac din prudență. Înțelegi? Din prudență. Prenumele nu are o importanță atât de mare. Eu îți spun „puișor“, iar tu îmi spui „bunicule”, Marthe îți spune „Joseph”… pentru că se gândește la el. Fiecare avem motive pentru a ne spune într-un anume fel. Eu îl numesc pe Hitler, nemernicul ăsta care otrăvește lumea, „zugrav de case”, pentru că nu-l consider un soldat, ci un nebun care vrea să picteze lumea în culoarea sa preferată, verde-gri, o culoare nu tocmai plăcută. Iar ție, puișor, ți se spune Monique din prudență, pentru că nimeni nu dorește să ți se întâmple ceva rău.

Înțelegeam ce înseamnă „din prudență”; era o expresie folosită de părinții mei. Nu era prudent să fac zgomot sau să ies din casă… deci, această prudență de a mă numi Monique era legată de părinții mei. Așa am înțeles. Dar, în mintea mea, continuam să mă numesc Mishke.

— Joseph, trebuie să te speli! Vino la lighean!

Mă simțeam bine în pielea lui Joseph. Marthe nu mi-a vorbit niciodată despre el. Dar, uneori, îi zăream fotografia în tocul pentru ochelari. Un puști în costum de marinar, cu centiron și sabie. Fotografia era veche, puțin îngălbenită, și, când Marthe închidea sau deschidea tocul de ochelari, mi se părea magică apariția și dispariția acestui copil necunoscut, căruia îi purtam, uneori, numele. Era ciclul naturii.

Cred că bunicul aprecia faptul că Marthe se ocupa de mine ca de propriul fiu. Asta îi făcea bine. Oare câți ani să fi avut?

Îmi părea îmbătrânită, deși bănuiesc că avea în jur de patruzeci de ani. Bunicul era mai vârstnic, dar se ținea drept, era înalt și în putere, purtându-și cu mândrie mustața. Odată, am îndrăznit să-l întreb unde sunt părinții mei.

— Puișor, au fost arestați.

Arestați... nu înțelegeam încă bine conținutul acestui cuvânt. A adăugat:

— Nemții i-au luat și i-au dus cu ei. Nemții ăștia sunt niște oameni răi; ține minte, puișor.

— Dar au și ei copii; sunt tot atât de răi?

— Un om rău va avea întotdeauna copii răi. Să nu te apropii niciodată de ei; nu fac decât fapte rele.

— Și unde i-au dus pe părinții mei?

— I-au dus la ei, în est...

L-am întrebat unde se află estul. Atunci a început instruirea mea. Bunicul a scos o carte veche de geografie, cu hărți colorate, care, probabil, fusese a lui Joseph, și mi-a explicat punctele cardinale, pe o hartă a Europei de dinainte de război. Franța era albastră, Belgia, de un galben auriu, Germania era verde, iar Italia, portocalie... Cu răbdare, bunicul mă învăța să pronunț denumirile marilor orașe, începând cu cele din Belgia, continuând cu cele din Germania, Polonia, Rusia... îmi arăta granițele trasate pe hartă și cum se întinsese războiul pretutindeni.

— Vezi, estul e aici, este Germania... și, mai departe, în est, se află Rusia. În partea opusă, este vestul; dacă deschizi larg brațele, nu te poți înșela: poți spune că brațul drept este la est, iar cel stâng, la vest; capul tău este la nord, iar picioarele, la sud.

Când urmăream cu degetul pe hartă țările multicolore, mi se părea că estul era foarte aproape. Prin urmare, mama mea se afla acolo, undeva, în peticul vopsit în verde, atât de apropiat celui galben.

L-am întrebat dacă o cunoscuse pe mama; mi-a răspuns, evaziv:

— Avea urechi frumoase, ca ale tale. Dar e bine să te gândești mai puțin la ea, puișor!

Bunicul mă învăța geografia după metoda lui.

Am învățat să spun „cartof" în limba germană; înainte de război, trăise prin acele locuri. După părerea lui, nemții aveau întotdeauna o ținută țeapănă și nu mâncau decât cartofi și varză. Belgienii erau vicleni; se descurcau întotdeauna pentru a ocoli legea, mai ales când aceasta era impusă de nemți… Pentru a vorbi limba americanilor, trebuia să ții în gură un cartof cald; francezilor le plăceau vinul și poveștile nostime; italienii alergau ca niște iepuri și erau prieteni cu nemții; rușii purtau căciuli de blană, cântau, dansau și, adeseori, se îmbătau turtă!

Educația pe care o primeam de la bunicul se baza pe lucruri simple. Învățam mai bine decât la școală. La științele naturii, de exemplu, aflam că, dacă Ita și Rita vor să aibă căței, procedează la fel ca berbecul și oița. Primeam și lecții de sport: învățam să merg cu bicicleta prin curtea fermei, să mă cațăr în copaci, să alerg după găini. Urmam și cursuri de astronomie.

— Privește luna… vezi steaua de colo? Este Steaua Polară. Spune-mi, unde se află estul?

Estul nu mai avea secrete pentru mine, dar ceream luna și, râzând, bunicul se prefăcea că mi-o pune în palme. Mă învăța și muzica:

Frumoasă luna mai, când vei veni
Aducându-mi frunze, aducându-mi frunze…
Frumoasă luna mai, când vei veni
Aducându-mi frunze, să mă șterg la fund…

Mă învăța să râd.

Dar Virago nu aprecia câtuși de puțin orele pe care le petreceam împreună. O bănuia pe Marthe că vrea să mă transforme într-o fată rea; și asta pentru că, într-o zi, mă deghizase în prințesă și îmi făcuse buzele. Se înșela. Era convinsă că bunicul o vorbea de rău, și aici, avea dreptate.

O altă lecție pe care mi-a dat-o bunicul era aceea de a nu spune nimănui ce făceam sau ce spuneam la fermă.

— Dacă te întreabă ce ți-am spus, răspunzi: „M-a întrebat ce mai faceți…" Dacă te întreabă ce-ai făcut, îi răspunzi: „Am muncit la cuibar".

— Dar nu este adevărat!

— Mai învață ceva: oamenii răi se folosesc întotdeauna de ceea ce li se spune. Deci, dacă nu vrei s-o minți, de câte ori te întreabă câte ceva, faci pe proasta și-i răspunzi: „Nimic!" Puișor, este mai bine ca, din prudență, să taci din gură. Dacă te temi de cineva, nu deschide gura. Dacă nu știi cu cine ai de a face, închide gura. Nu vorbi decât atunci când ai încredere. Uite, animalele nu vorbesc și, totuși, se fac înțelese. Nu vei avea niciodată neplăceri din partea lor, și, dacă știi să le asculți, le vei înțelege foarte bine.

Zilele petrecute cu bunicul erau trăite din plin și eram însetată de tot ce mă putea învăța. Eu, care nu avusesem parte decât de un gol, de acea tăcere, de acea trăire în mine însămi, fără școală sau alte lucruri interesante, sorbeam aceste învățături elementare.

Fără să-mi dau seama, mă pregăteam, astfel, să supraviețuiesc în locuri ostile și să nu mă încred în oameni. Singurele ființe în care aveam încredere, în afară de părinții mei, erau bunicul și Marthe. Datorită lor, nu credeam că vor muri vreodată. Mama și tata erau în est, nu prea departe de ferma; războiul îi „arestase" acolo, dar știam că, într-o zi, vor putea reveni să mă ia, căci bunicul îmi spunea că nemții cei

răi vor pierde războiul.

Eram un copil solid, zdravăn, mâncam pe săturate, în ciuda afurisitei de Virago, căreia, din când în când, în timpul nopții, îi furam dulceață sau pâine, mergând prin casă, tiptil.

Făceam mai mulți kilometri pe zi pentru a aduce de la fermă coșuri cu legume, ouă, toate proviziile pe care bunicul i le trimitea nepotului său. Virago profita de toate, din fericire pentru mine, care mâncam la ea.

Și Marthe făcea restul: tarte cu rubarbă, dulceață de cireșe; mă răsfăța cu câte ceva. Îi aduceam în bucătărie găleata cu lapte călduț, proaspăt muls de la vacă, iar ea făcea brânză.

Dar trebuia să dorm acasă. Și făceam calea întoarsă, târându-mi picioarele, de parcă ar fi fost de plumb. Trebuia să fiu ascultătoare, să dau o mână de ajutor în gospodărie sau la croitorie, să dorm în chicineta mea, visând la casa cea mare a Marthei și a bunicului.

Nici nu mai știu cât timp am petrecut acasă la Virago sau la fermă. De când părinții mei fuseseră arestați, pierdusem noțiunea timpului. Oricum, trecuse mai mult de un an.

Într-o zi, pe 12 mai, bunicul mi-a oferit un buchet de flori. Acele flori de sângele-voinicului, păreau a fi niște fluturi. Mi-a spus: „Este ziua ta“.

Îmi făcea adeseori mici surprize, pretinzând, de fiecare dată, că este ziua mea. De data aceasta, mai exista și o tartă îmbietoare și m-a asigurat ca este, cu adevărat, ziua mea. Așadar, eram născută pe 12 mai. Și el o aflase. Habar n-am cum. Cred că era 12 mai 1941; aveam, prin urmare, șapte ani; mama îmi spusese că m-am născut în 1934. Dar nu sunt sigură de nimic. Nici de date și nici de timpul care a trecut.

N-am uitat niciodată acel buchet minunat, plin de miresme; revăd încă, pe masa din bucătăria cea mare, florile,

tarta, lumina care ne însenina; era atât de curat și de bine! Stând la masa aceea, învățasem totul despre lume. Și eram o elevă bună. Ce bucurie, să recunosc o țară sau alta, să pun degetul pe Italia, să spun numele vreunui oraș și să-l arăt, apoi, pe hartă.

— Pune degetul, dar nu citi numele, spune-l. Spune-mi-l, literă cu literă.

Precum făcea mama, altădată, bunicul mă punea să-i spun alfabetul, să desenez linii și să număr pe degete. Măsuram obiectele cu mâna; atâtea mâini de la pământ până la capul meu. Ca să-mi măsor înălțimea, nu-mi lua mult timp; eram o fată „mică“. Dar, după cum spunea bunicul, numai mușchi. Avea felul lui de a aprecia pe cineva. Despre soția sa spunea că este o „femeie înaltă și frumoasă“, așa cum aveam să fiu și eu, într-o bună zi. Deocamdată, eram încă un „puișor“ care simțea nevoia să se joace singură, ca un băiețoi.

Nu fusesem obișnuită să stau cu alți copii. Marthe încercase să invite un băiețel din vecini, să ne jucăm împreună, dar totul se termină cu o bătaie, așa încât bunicul hotărâse:

— Las-o în pace, n-are chef și nici nevoie de prieteni sau prietene; nu își dorește.

Marthe voia să trăiesc aproape de ceilalți. Dar, dacă invita vreo fetiță, o băteam, iar dacă era băiat, voiam să-i dovedesc că sunt mai tare ca el. Eram o singuratică. Și mai sunt și astăzi. Aceasta singurătate mi-a fost impusă. N-am ales-o eu, dar a trebuit s-o accept de nevoie, în casa părinților mei. La Virago, eram singură pentru că nu mă iubea nimeni și, în cele din urmă, n-am mai acceptat decât prezența Marthei și a bunicului.

Am avut norocul să petrec la ei cele mai fericite clipe din

viața mea. Virago a trebuit să plece la o rudă și m-a trimis la bunicul. Două zile minunate petrecute la fermă și, mai ales, o după-amiază în oraș, împreună cu Marthe.

Ne-am dus în stația de tramvai și am luat loc în vagon. Marthe purta o pălărie frumoasă, lucrată chiar de ea, iar eu, un paltonaș și o căciuliță cu funde, de care eram nespus de mândră, făcute tot de ea. Avea mâinile aspre, mâini muncite la câmp, dar, pentru croitorie, erau niște mâini de zână. Am luat-o pe o străduță, până la o piață mare. M-am uitat la toate vitrinele. În mod ciudat, nu vedeam nimic îngrijorător în această aventură. Dar era, totuși, pentru prima dată când cineva mă scotea în oraș, printre oameni. Atâta vreme cât Marthe mă ținea de mână, eram departe de orice pericol.

Într-o vitrină, am văzut niște prăjituri; Marthe m-a întrebat:

— Ți-e poftă? Hai să cumpărăm câte o prăjitură.

Până atunci, nu gustasem niciodată asemenea bunătăți, dar nici nu aveam să mai gust, mulți ani la rând. Era o prăjiturică Moka, delicioasă; îi simțeam sub limbă crema fină.

În vremea aceea, Belgia trecea prin mari lipsuri; prăjitura era mică și nu-mi dădeam seama din ce este făcută. Dar, cum nu mai văzusem prăjituri până atunci, cu excepția tartelor de la fermă, mi se părea că este simbolul abundenței! După o asemenea minunăție, am intrat într-un magazin de jucării. Marthe mi-a cumpărat o păpușă care închidea și deschidea ochii... Avea un palton cu un fel de nod în jurul gâtului, cu margine dantelată. O păpușă frumoasă, de care eram mândră. Mă simțeam fericită. A fost prima și ultima mea jucărie. O purtam în brațe, ca pe un bebeluș.

Ne-am urcat din nou într-un tramvai și ne-am întors la fermă. Pe platformă, se afla un soldat german, pe lângă care Marthe a trecut repede, împingându-mă înaintea ei și

grăbindu-se să ocupe un loc liber. Îl văzusem și eu pe neamț; bunicul îmi spusese: „Atenție la culoarea verde-gri“, dar nu mă temeam. Eram mulțumită! Marthe îmi vorbea: „Te vei putea juca acasă cu păpușa; acum las-o să doarmă…“

Neamțul stătea nemișcat pe platformă, în dreptul ușii. Când a trebuit să ne dăm jos, Marthe a vrut să mă ia în brațe, pentru a mă ajuta să cobor cele două trepte, destul de înalte; dantela păpușii s-a agățat de baioneta soldatului. Nici n-a mișcat, nu era vina lui, ci a Marthei care voia să mă ajute.

Am început să țip: „Neamț spurcat!“

Marthe m-a tras, speriată: „Taci! Nu s-a întâmplat nimic…“

Aș fi strigat și: „Verde-gri scârbos”, fără să-mi dau seama de pericol. Nu știu dacă soldatul a înțeles; a văzut că păpușa se prinsese în baionetă, dar n-a spus nimic. Marthe m-a tras repede după ea.

Pe drum, mi-a spus doar atât:

— Micuța mea, ai făcut ceva foarte periculos. Niciodată, dar niciodată să nu mai faci asta! Este foarte periculos, pentru tine, pentru noi toți; nu trebuie, ai înțeles?

Nu încetase să tremure nici când am ajuns acasă. I-a povestit bunicului întreaga întâmplare, dar el a făcut haz:

— Vom sărbători evenimentul! Ești foarte curajoasă, dar nu trebuie să mai faci vreodată așa ceva!

Marthe a pregătit o masă împărătească – carne, cartofi, spanac… Doamne, ce bun era! Bunicul mi-a spus că, dacă beau apă după cartofi prăjiți, grăsimea mi se oprește în stomac. Am făcut ochii mari și amândoi s-au pus pe râs; Marthei nu-i mai era teamă. Abia acum îmi dau seama cât de tare a tremurat. Și-au spus ceva, dar n-am înțeles nimic, pentru că o spuseseră râzând; Marthe a luat mușt arul și l-a fugărit pe bunic cu o lingură. Voia, cu tot dinadinsul, să i-l întindă pe față! Veselia lor mă încânta. Viața era frumoasă.

În seara aceea, bunicul mi-a arătat luna plină, perfect rotundă; câinii se alergau prin curte și nu voiau să intre în coteț. Era o noapte minunată. Marthe îmi dăduse o pijama prea mare pentru mine; am dormit într-un pat pufos, cu bare protectoare din aramă, plasat aproape de al lor; Marthe m-a sărutat, spunându-mi:

— Somn ușor. Am trecut prin mari emoții.

A doua zi, m-a dus la biserică și mi-a explicat că trebuie să intru în confesional pentru a mărturisi preotului toate păcatele pe care le făcusem. Nu cred că am înțeles de ce. Poate pentru că se spovedea și ea; trebuia să fac și eu același lucru, pentru a părea că fac parte din familie, o micuță catolică.

— Un păcat, mi-a explicat Marthe, este ceva rău; vei spune dacă ai făcut ceva rău.

Era distractiv. Îmi amintesc perfect mirosul confesionalului, vocea invizibilă care mi-a pus întrebări, căci eu nu știam ce să spun:

— Și ce-ai făcut rău?

Am spus ce mi-a trecut prin cap în acel moment:

— Am făcut de toate, numai că n-am ucis pe nimeni!

Marthe era cea care tăia găinile. Nu eu. Eu doar priveam și, apoi, mâncam din găina gătită. Cred că i-am explicat preotului, dar nu mai știu cum. A înșirat apoi multe cuvinte, mormăind, dar n-am înțeles nimic, desigur. Nu-mi doream decât să plec. Când am ieșit, Marthe mi-a spus:

— Dar ai stat ceva… nu glumă.

Pentru mine, asta n-avea nici o noimă. Știam că sunt evreică și începeam să înțeleg, în felul meu, ce înseamnă, în ochii celor din jur, să fii evreu în anul 1941. Nu trebuia nici s-o spui, nici s-o arăți; ar fi fost o imprudență. Nimic mai simplu.

Închisă în coconul protector al Marthei și al bunicului, nu

știam nimic despre evenimentele grave ce aveau loc în lume. Raționalizarea era la ordinea zilei în Belgia, germanii năvăleau în Rusia și, între timp, un naționalist numit Leon Degrelle încerca să atragă pe frontul din est populația din Bruxelles, alături de naziști. Bunicul citea ziarele locale controlate de ocupant, care vorbeau cu entuziasm despre toate acestea. „Luptăm, spunea trădătorul, pentru cele mai înalte valori umane, alături de cei care eliberează Europa și întreaga lume, pe care comunismul încearcă s-o strivească".

Venea toamna. Nemții deveneau tot mai periculoși pe teritoriul nostru. Iar coconul în care eram închisă era gata să pocnească.

Când, după această pauză atât de fericită, m-am reîntors la Virago, m-am simțit amenințată. Ascunsă în spatele unei uși, trăgeam cu urechea la vorbele spuse unei prietene. Mă „arătase", ca pe o maimuță de la gradina zoologică, și spusese, oftând:

— Îți seama ce e pe capul meu…

M-am prefăcut că urc în chicineta mea și așteptam să aud continuarea.

— La urma urmelor, dacă germanii câștigă, o să le-o dăm… iar dacă pierd, vom putea spune că am făcut ceva pentru ea.

Îmi făcusem ucenicia fericirii sub aripa protectoare a Marthei și a bunicului. Lângă femeia asta, o desăvârșeam pe cea a urii.

4.
Niciodată să n-ai teamă!

Dacă acasă la Virago ura îmi dădea puterea să tac, bunicul mi-a arătat, prin exemplul său, virtuțile rezistenței.

Uneori, pe deasupra noastră treceau în zbor avioane. Marthe, înspăimântată, fugea în pivniță, acolo unde, într-o zi, m-a luat și pe mine:

— Culcă-te la pământ!

Bunicul a apărut imediat.

— Nici vorbă, hai! În picioare! Vii cu mine. Dacă va fi să mor, să mor sub cerul liber; nu-mi pasă de ei, de nemții ăștia spurcați! Nu știu ce e frica!

Și m-a dus în gradină, urlând insulte la adresa avioanelor, ridicând pumnul, amenințător, cu mânie, liniștindu-mă totodată:

— Știi, nu trebuie să-ți fie frică; se duc să arunce bombe în altă parte. Noi suntem prea mici să ne dea atenție. Nu te temi?

— Nu.

Eram sinceră. Credeam cu tărie în tot ce-mi spunea. Spaima soției sale mă marcase, mi se transmisese, dar bunicul o desființase prin demonstrația sa de revoltă neputincioasă. Să-ți ridici capul și să-ți depășești teama.

— Ia buturuga asta, uite… asta, și du-i-o Marthei.

Buturuga era enormă, prea grea pentru mine, dar m-am încăpățânat s-o duc; și am reușit. Acest om avea asupra mea o influență irezistibilă. Când învățam bine ceva, mă felicita, mă încuraja să fac orice, fără să țin seama de faptul că eram o fetiță. Spre deosebire de Virago, care mă umilea fără încetare, care disprețuia eforturile mele stângace, în momentele plicticoase de croitorie:

— Ce se întâmplă? Bombăni? Ar trebui să fii recunoscătoare pentru ceea ce fac pentru tine. Fac mai mult decât mama ta, crede-mă!

— Asta nu! Mama mea m-a adus pe lume!

— Obraznico! La urma urmei, unde se află mama ta în clipa asta?

Era atât de rea, încât nici până astăzi n-am reușit să uit o asemenea frază. „Ea“ știa, în mod sigur, unde se afla mama. În orice caz, departe de mine. Și, cu puterea de gândire a adultului, era conștientă de ceea ce se petrecea în Belgia, din moment ce mă aflam acolo… în casa ei, în schimbul unei sume de bani! Și îndrăznea să vorbească astfel! Desigur, ar fi trebuit să-i fiu recunoscătoare că m-a primit și m-a hrănit, dar nu puteam simți față de ea acest sentiment de recunoștință, îmi este chiar greu să scriu acest cuvânt, dacă mă gândesc la chipul ei, atunci când îmi vorbea.

În povestea mea trăită printre acești oameni este ceva ce nu voi înțelege niciodată. De ce era atât de plină de ură pentru faptul că i-am „căzut pe cap“, după cum spunea? Prin mine, avea ceva și cu bunicul? Bineînțeles, din moment ce nu-l putea suferi. Dar nici el n-o avea la inimă, îi forțase mâna, într-un fel sau altul, făcând-o să accepte să-i port numele? Ce poveste sumbră de familie îi ținea departe unul de altul? Nu puteam înțelege, eram singură printre adulți, departe de mama mea, și femeia asta nu se înduioșa câtuși de puțin în fața singurătății mele. Nu puteam decât s-o urăsc, din ce în ce mai mult. Iar noaptea, aveam un coșmar: căzeam în gol și mă trezeam, lac de sudoare, fără să am pe cineva alături, pentru a mă liniști. Deveneam tot mai aspră. Îmi petreceam nopțile cuprinsă de panică, iar ziua făceam eforturi să rezist, să mă revolt sau să mă prefac. O mitraliam cu privirea, o tăiam în bucăți, pe tăcute. Mă apăram cum puteam.

Cu fiecare săptămână ce trecea, relațiile dintre noi erau tot mai tensionate. Nu înceta să remarce cât sunt de proastă, de incapabilă să învăț croitoria, să gătesc. În casa aceea, nu eram legată de nimeni. Eram în plus; iar „minunata bonă", Janine, îmi fura, fără rușine, puținul pe care-l aveam.

Bunicul îmi dăruise un mic portofel verde, simplu, din imitație de piele. Nu aveam mare lucru de pus în el: o pană de pasăre, o frunză frumoasă, o pietricică... dar erau lucrurile mele. Am făcut greșeala să-l aduc în chicineta mea, deși Marthe îmi păstra micile comori la fermă – păpușa, un ursuleț vechi și galben. O cunoștea prea bine pe „cealaltă", cum i se spunea. Nu uitasem de trusa furată. Neputând să-mi scriu numele pe el, i-am mușcat un colț, pentru a lasă urma dinților mei pe ceea ce îmi aparținea.

Mă gândisem să-l ascund undeva, dar n-am avut timp s-o fac. Probabil că, în timp ce m-am dus să mă spăl pe mâini, doar câteva minute, portofelul a dispărut. Am simțit că-mi vine rău. Era un cadou pe care bunicul mi-l dăduse chiar în ziua aceea.

Am deschis ușa camerei Janinei și l-am văzut pe pat. M-am repezit să-l iau, dar ea a strigat:

— Ei! E al meu!

— Nu! E al meu! Uite urma dinților mei! Sunt sigură că este al meu!

Dar nu părea să-i pese. Continua să țipe, fugind pe scări în jos să i se plângă „celeilalte". Furioasă, am urmat-o, sigură că voi câștiga. Obiectul purta semnul făcut de mine; nimeni n-o putea nega.

— E al meu! Poartă mușcătura mea!

— Și de unde ai putea avea portofelul? Cine ar fi putut să ți-l dea?

Îmi venea s-o mușc, dar n-am spus nimic. „Când lucrurile merg prost, spunea bunicul, închide gura; dacă vorbești,

oricine s-ar putea folosi de vorbele tale…“

Se gândea, poate, la alt pericol, dar eu vedeam lucrurile mult mai simplu.

Virago îl ura atât de mult, încât, dacă aș fi spus că este un dar din partea lui, nu l-aș fi primit înapoi niciodată. Și nici nu trebuia să-i dau de înțeles ca eram fericită la fermă; mă temeam prea mult că nu voi mai avea voie să mă duc acolo. Or, acela era singurul loc în care mă simțeam liberă.

Scrâșneam din dinți și cred că Virago auzea cât sunt de furioasă. Am păstrat acest reflex toată viața. De fiecare dată când o nedreptate flagrantă mă obligă să-mi țin gura, dinții mei protestează. În ziua aceea, îmi spuneam: „Ai să vezi tu, când te voi pâri bunicului! Există cineva în spatele meu, care ține cu mine; crezi că sunt singură, dar te înșeli!“

A doua zi, i-am povestit totul bunicului, vărsând lacrimi amare.

— Lasă, nu-i nimic. O să găsim altceva, ceva mai frumos. Și vei avea grijă să-l ascunzi bine.

Într-adevăr, a reapărut cu un obiect care îmi era necunoscut. O busolă. Aveam impresia că este un dinte mare. Mi-a spus:

— Știi, ăsta este un instrument foarte prețios. Să-ți explic: acul albastru indică întotdeauna nordul. Dacă pui acest obiect înaintea ta, nordul este aici. Acum, întoarce-te; acul arată tot nordul. Poți să te răsucești cât vrei, acul îți va indica mereu nordul. E foarte important. Când știi unde este nordul, știi și unde este sudul, estul și vestul. Cu acest instrument, nu te poți rătăci. Niciodată.

Era fascinant. M-am jucat în curtea fermei cu acea busolă minusculă. Era, de fapt, o cochilie, în interiorul căreia fusese încrustată busola, ca o bijuterie. Era atât de mică, încât ai fi putut s-o porți ca piatră de inel, dar era perfect lizibilă. Nici nu știam eu câtă importanță va avea în viața mea; pentru

moment, nu făceam decât să mă joc, reperând punctele cardinale. Hambarul era la sud; cuibarul, mai greu de reperat, la sud-est, după cum mi-a explicat bunicul. Și estul? Mi se părea că bunicul insistă asupra estului. Estul însemna Germania și Polonia. Estul era un loc unde s-ar fi putut afla părinții mei. În realitate, nimeni nu știa unde sunt. Ca prin farmec, acul acesta mic îmi făcea legătura cu ei. Era de ajuns să privesc în direcția aceea și să-mi închipui că sunt undeva, acolo, vii și nevătămați.

De îndată ce m-am întors la „cealaltă“, am hotărât ce ascunzătoare să aleg: busola va dormi în gura mea, în spatele dinților, iar în timpul zilei, o voi purta într-unul dintre pantofi. Nimeni nu mi-o va putea lua!

Până una alta, am continuat să mă joc pe drum. Iată… biserica se află la vest. Câinele pe care l-am întâlnit merge spre nord… mă simțeam puternică și atotștiutoare. Cunoșteam un secret magic: nu mă voi pierde niciodată. De acum încolo, mă pot duce unde vreau și când vreau; cei care mă vor căuta nu mă vor putea găsi, se vor pierde; dar eu voi ști tot timpul unde mă aflu.

Magia obiectului era accentuată de acea frumoasă cochilie care-l ocrotea, ceva minunat… ultimul cadou al bunicului. Și când te gândești că nici nu știa că mă voi folosi de el cu adevărat. Așa cum nu prevedeam nici eu. Lucrurile s-au precipitat, puțină vreme după aceea. O lovitură dată liniștii mele fragile. Dacă-mi amintesc bine, era pe la sfârșitul toamnei. Bunicul m-a luat deoparte și mi-a dat vestea cea neplăcută:

— Puișor drag, nu trebuie să mai vii pe aici, pentru că ar fi periculos pentru tine. Nemții sunt pe aproape și cred că, o bucată de vreme, ar fi bine să stai cuminte acasă. Leopold va veni în locul tău.

Nu-mi vorbise despre o interdicție definitivă, dar eu am

înțeles-o altfel. Am bănuit că vorbise cu „cealaltă" să mă țină în casă. Dar ea dorea să scape de mine... să mă predea nemților... care erau prin împrejurimi... pericol, deci. Eram evreică, aproape că uitasem de acest amănunt; și iată că bunicul voia să stau închisă, ca altădată, ca în vremea când mama îmi spunea:

— Ascultă, n-ai de ales, nu poți ieși; suntem evrei, înțelege! Dar ne vom ruga pentru ca totul să se termine cu bine și, vei vedea, așa va fi. Trebuie să ai încredere.

Și mă rugam împreună cu ea, fără să înțeleg prea bine rugăciunea:

Shema Israel Adonai eloheinu, Adonai ehad
Barukh chem kevod malkuto, leolam vahed.

„Ascultă Israel, Dumnezeul nostru este Cel Veșnic, Cel Veșnic este doar Unul.
Să lăudăm marea Lui slavă în vecii vecilor".

Nu puteam sta închisă în casă alături de femeia care mă ura: „dacă nemții câștigă, le-o vom da pe puștoaică; vom fi bine văzuți..."

Ideile mi se învârteau repede prin cap. Pe de o parte, îmi venea să fug, iar pe de alta, mă obseda ideea că părinții mei se află în est. Singura soluție era să ajung la ei.

Prin urmare, voi pleca să-i caut. Pentru mine, privind harta bunicului, estul nu era atât de departe. N-aveam nici o idee asupra distanțelor. Estul – Germania sau Polonia – era culoarea verde de dincolo de Belgia, era orașul vecin.

Îmi închipuiam că voi ieși din Bruxelles și că voi intra în Germania. Știam să merg acolo și nu mă temeam de nimic. Bunicul mă învățase geografia ca pe o poveste. La est, erau păduri, Ardenii în Belgia, Pădurea Neagră în Germania;

pretutindeni erau animale; totul era, probabil, foarte frumos… iar părinții mei erau acolo, amândoi; și îi voi găsi. Nu vedeam orașe, bătălii sau războaie; nu vedeam decât acel verde în care erau ei „arestați”. Poate că acolo munceau, așteptând să poată reveni, să mă găsească. Dar eu nu mai aveam răbdare, nu mai puteam aștepta. Aveam cu mine busola și nu mă puteam rătăci prin păduri.

Fără să-mi dau seama, mă regăseam în universul feeric al copilăriei mele fragede, sub patul părinților mei, printre animale. Din tot ce era real, nu vedeam decât pericolul imediat și spaima de a fi închisă la Virago, pentru a fi predată, ulterior, scârboșilor de nemți. Poate chiar mâine, din moment ce se aflau prin partea locului. Îmi închipuiam un camion care avea să mă ia, asemeni celui pe care-l văzusem, pe stradă, în ziua raziei.

Imaginea mamei mă urmărea mai mult ca niciodată. Simțeam o nevoie nebună să fiu cu ea. Din moment ce bunicul mă va părăsi, nu voi mai simți protecția nimănui. Îmi puteam lua rămas-bun de la leagănul pe care îl atârnase pentru mine, sub nuc. Adio, animale, câini, găini, oi, purcei… voi găsi în pădure altele cu care să mă joc, care să-mi fie prietene. Bunicul avea dreptate, nu puteai avea încredere în oameni. Trebuia să mă reîntorc în singurătate, să n-am pe nimeni alături; n-aveam nevoie decât de picioare ca să merg și de ceva merinde. Voi fi îndrumată de busolă și de încăpățânarea de a-mi vedea mama. Eram voinică, picioarele îmi erau zdravene, mă știam rezistentă la durere și îndrăzneam să fac orice. Nu eram genul de copil care se smiorcăie pentru orice fleac. Și știam din totdeauna să mă lipsesc de multe.

Mai târziu, am fost adeseori întrebată, în primul rând de soțul meu:

— Dar cum de te-ai hotărât să pleci așa, în necunoscut, în

plin război, când abia dacă aveai opt ani? A fost o adevărată nebunie!

Am o singură explicație: viața mea nu putea continua fără această aventură. Nu știam nimic despre război, despre moarte. Deși viziunea mea asupra lucrurilor era ireală, îmi era de ajuns ca punct de plecare. Nu eram nici copil, nici adult, ci o ființă aparte, crescută, în mod ciudat, cu ideile și învățăturile bunicului. Bătrânul nici nu știa că le asimilasem, simplificându-le cât putusem de mult.

Trebuie să mă descurc, pentru ca nimeni să nu mă poată găsi; să dispar în pădure, să mă feresc de toate pericolele, să nu stau de vorbă cu nimeni, căci nu puteam avea încrede în cineva. Dar aveam încredere atât în soliditatea și în forța mea fizică, cât și în busolă; eram convinsă ca, astfel, îmi voi găsi părinții. Era o idee fixă care nu-mi dădea pace.

Aveam un scop de atins și puteam s-o fac. Hotărârea fusese luată. Am început să mă gândesc, să-mi închipui, în mintea mea de copil, cum aș putea proceda: „Dacă plec acum, ea va fugi după mine sau va face cumva să mă prindă; deci, nu trebuie să fug în timpul zilei, ci seara, când toată lumea doarme. Dar, dacă plec, trebuie să-mi iau niște merinde. Deci, mă voi organiza precum copiii pe care-i văd ducându-se la școală. Li se atârnă de gât o pâine, prin care a fost trecută o sfoară. Care va să zică, am nevoie de o pâine și de un cuțit. Dar am nevoie să și beau. Voi bea apă din râu. Îmi trebuie, totuși, un săculeț pentru provizii, pentru mere, de exemplu. Sau pentru turtă dulce. Încălțăminte solidă nu am, dar voi merge cu pantofii pe care îi am în picioare."

Mi-au trebuit două zile să-mi fac rost de tot ce-mi trebuia.

Am pus ochii pe o traistă de-a cailor, atârnată pe coridor, nu prea mare, dar rezistentă. Știam unde pot găsi niște mere, pâine, sfoară și un cuțit. Pe acesta îl voi alege dintre cele pe care Virago le pune la masă, când avem de tăiat carne. Fin și

ascuțit, cu lama zimțată.

Am ascuns busola într-o șosetă.

A fost ultima seară când am luat masa împreună cu ei. Mama, fiul, soțul. M-am străduit din răsputeri să-mi ascund emoția care mă cuprinsese. Bunicul mă învățase să mă prefac, îmi amintesc chiar că îl întrebasem dacă nu cumva, minținд, voi deveni rea, așa cum era „ea“. Zâmbise. După părerea lui, aveam o „inimă bună“.

Am mâncat tot ce am putut. Aș fi înfulecat de două ori pe atât dacă Virago mi-ar fi dat voie; dar ea punea întotdeauna o porție mai mică în farfuria mea decât în a celorlalți. Mi-a spus să mă duc la culcare, ca de obicei, și n-am vrut să risc câtuși de puțin; am ascultat, fără să mai întârzii pe culoar ca să aud ce mai spune după plecarea mea. Gata, orice s-ar întâmpla, în noaptea asta voi fugi. Nu mă mai gândeam decât la mama. O iubeam la nebunie și sufeream că n-o mai aveam lângă mine. Am tăcut, n-am mai plâns, dar, de când bunicul mi-a spus să nu mai vin la fermă, mă simțeam și mai părăsită decât la început. Lipsa mamei era îngrozitor de dureroasă. Eram obsedată de ideea că numai eu o puteam găsi și salva, deși n-am avut niciodată clar în minte faptul că era în pericol.

Mama mea nu era moartă. Asta nu era posibil. Am ținut-o morțiș, până în ziua în care soțul meu mi-a spus:

— Hai să ne gândim… Fă socoteala câți ani ar trebui să aibă ea acum…

În noaptea plecării mele, mă simțeam puternică și nu credeam că voi fi multă vreme pe drumuri. De altfel, de atunci, am pierdut complet noțiunea timpului. Cred că am rămas prizoniera unui moment din copilărie. Un moment pe care nu sunt în stare să-l precizez. Și totuși, am o memorie excelentă, în special cea vizuală. Mă văd, ca acum, coborând scara în șosete, cu pantofii în mână, foarte atentă să nu

scârțâie vreo treaptă. Mă văd trăgând sertarul din bucătărie, luând cuțitul și ezitând o clipă în fața unor foarfeci, înainte de a constata că, de fapt, nu-mi vor fi de folos. Le-am lăsat pe masă, deschise, ca o sfidare sau ca o amenințare.

Traista, merele, doar două – câtă naivitate! – pâinea, pe care am găurit-o cu degetul pentru a petrece sfoara și pentru a mi-o înnoda în jurul gâtului. Turta dulce, busola, și pe-aici ți-e drumul!

Primii pași erau ușor de făcut; am alergat până la drumeagul către canal. Îmi era frică, dar nu de întuneric!

Abia așteptam să trec peste pod, cât mai repede posibil, mai ales să mă îndepărtez de „ea“ și de toți oamenii „mari“ care mă părăsiseră. Eram obișnuită să alerg. O făceam adeseori, cărând coșul, ca să pot sta cât mai mult la fermă.

Toată lumea spunea că sunt mică, dar aveam niște picioare foarte lungi. Ajunsă pe iarba de lângă pod, îmi mai era încă teamă că voi da cu nasul de cineva care mă va aduce înapoi. Acolo, în mod sigur, se aflau nemții cei scârboși. Din nefericire, noaptea era destul de luminoasă ca să mă pot orienta, dar puteam fi zărită.

Podul fusese parțial bombardat și, după câțiva pași, am căzut, vai, într-o gaură.

Nu puteam trece decât mergând în echilibru pe scheletul metalic rămas, dar, dedesubt, vedeam apa neagră strălucind sub razele lunii; mă temeam să nu cad în gol, să nu fac vreun pas greșit. Uitasem că, înainte de plecarea mea, Leopold amintise despre un bombardament și de faptul că se dusese la fața locului să constate dezastrul. Acest pod era singurul pe care-l cunoșteam; mi se părea imposibil să găsesc altul; nu puteam ști unde se află și aș fi fost nevoită să merg prea mult de-a lungul canalului, riscând să fiu prinsă. Am hotărât să mă întorc înapoi și să mă ascund, așteptând să se crape de ziuă.

Am găsit un loc lângă canal, unde să mă retrag și să încerc să dorm, dar n-am putut închide ochii. Ascultam toate zgomotele, ciuleam urechile la cel mai mic trosnet. Una este să nu te temi de întuneric și alta, să petreci, pentru prima oară, o noapte sub cerul liber. În cele din urmă, deschizând bine ochii, am reușit să-mi dau seama de originea zgomotelor. Șobolani. Era, mai degrabă, încurajator; mă temeam mai mult de oameni decât de șobolani. Bunicul spunea mereu că sunt inteligenți, pentru că știau să vină să fure grăunțele găinilor. Erau mulți lângă canal, dar nu aveam de gând să le fac vreun rău, deci mă vor lăsa în pace. În orice caz, viziunea mea asupra lumii animale era deja una specială; mi-o creasem stând sub patul mamei mele și o verificasem la fermă. Era o lume superioară celei umane, mult mai puternică. Totul era simplu cu animalele. Câinele voia să se joace, mă jucam și eu; îmi arata colții când dorea să stea liniștit; și, ca semn că era mulțumit, mă lingea pe față. Se tăvălea cu labele în sus, iar eu îl imitam. Nu vedeam decât diferența fizică dintre șobolan și pisică. Îmi era de ajuns să observ atitudinea unui șobolan care trecea la o oarecare distanță de mine, pentru a înțelege că era în căutare de hrană și că eu nu-l interesam câtuși de puțin.

Singura problemă care mă frământa era gaura aceea. Mă temeam de trecerea peste apă și această teamă îmi întârzia fuga. Nu știusem până atunci că mă înspăimântă căderea în gol. Săream de pe scara hambarului, mă dădeam huța atârnată sus, de castan, dar podul ăsta enorm, cu patru stâlpi, atât de înalt deasupra canalului, era cu totul altceva. Îmi vorbeam ca să-mi fac curaj.

— Lasă că trec eu și peste podul ăsta; trebuie să dorm ca să prind putere! Apoi, voi ajunge în pădurea Ardenilor și, acolo, vom fi la adăpost, ne vom ascunde bine.

Pe acel „vom“ îl foloseam fără să-mi dau seama, ca un

mijloc de protecție, și asta, de când rămăsesem singură; parcă o aud pe mama spunând:

— Ne spălăm și apoi facem asta… sau asta…

Mult mai târziu mi-am dat seama de acest lucru; n-am încetat să procedez astfel, ca și când îi vorbeam unei persoane invizibile.

Cred că am adormit din când în când, dar m-am și gândit mult la ceea ce aveam să fac după ce voi trece podul. Aici, știam unde mă aflu; dar, mai departe, urma lumea bunicului, cea a hărților și a numelor de orașe, pe care speram să le recunosc. Fie pentru că le repetasem cu el, fie că o auzisem pe Marthe pomenindu-le, ea fiind de loc din Mons. Îmi amintea de Charleroi, Namur, Dinant, la sud de Bruxelles. Bunicul vorbea despre locuri unde, înainte de război, se mânca bine. Știam că acest canal ajungea până la Charleroi, dar eu doream să găsesc Ardenii, pădurea descrisă de bunicul, copacii cei mari, pârâurile, mistreții, o lume fără oameni, plăcută mie. Trebuia să mă feresc, atât de adulți, cât și de copiii lor, să fug de orice amenințare.

Trebuia să acționez în etape și, în mintea mea, trebuia să trec de prima, zorii zilei. De îndată ce am înțeles mai bine, mi-am făcut curaj. Am pornit, înaintând pe marginea acelei găuri larg căscate, încercând să nu-mi privesc picioarele. De fiecare dată când privirea mi se pierdea, apa cea neagră de sub mine mă rechema la ordin. Am înaintat pe scheletul de fier îndoit, ținându-mă de resturile grilajului balustradei. Mă mișcăm greu, cu traista, prea lungă pentru mine, care mă lovea peste peste picioare. Nu mă puteam opri să-i fac un nod pentru a o scurta; a trebuit să aștept, până am ajuns pe malul celălalt. Cât de mândră eram de mine, când am ajuns! mă consideram o eroină, mă simțeam vitează, un soldățel pe cinste, cum ar fi spus tatăl meu.

Continuam să cred că aventura mea nu va dura mult și

visam la gândul că mă voi reîntoarce împreună cu părinții mei, care mă vor însoți la ferma bunicului. „Vezi, aveam să-i spun, i-am găsit singură…“ Ar fi și el mândru de mine.

Ajunsă pe mal, am început să înaintez la întâmplare, mai întâi de-a lungul drumului, apoi, intrând puțin prin pădure. Am dormit la poalele pinilor apoi, mi-am continuat, călătoria.

Drumurile erau destul de ușor de străbătut: drepte și fără cotituri. Pe un astfel de drum, am ajuns la Overijse, primul sat pe care l-am întâlnit, la marginea pădurii. Cred că mergeam de două zile și nu mă aflam departe de Bruxelles. Mâncasem aproape toată pâinea, dumicat cu dumicat, și un măr întreg, îmi era foame și speram să găsesc ceva mai consistent de mâncare. Îmi închipuiam că, așa cum eram îmbrăcată, păream un băiețel. Purtam pantalonași cu talie elastică, pe care Marthe mi-l făcuse dintr-un fel de molton, un pulover gri cu pete colorate, tricotat tot de ea, și o vestă scurtă, cu buzunare. Înainte de a pleca, îmi pusesem o rochie peste pantaloni, dar o scosesem destul de repede, căci mă incomoda prea tare. Nu întâlnisem încă pe nimeni. La intrarea în sat, erau niște oameni care treceau fără să-mi dea vreo atenție; dar eu m-am îndepărtat, luând-o spre câmp, în căutarea unei ferme. Acolo, găsești oricând de mâncare. Poate că voi găsi și încălțări, căci ale mele mă băteau deja, deși purtam șosete. Mergeam încă destul de bine, dar știam că, încălțată astfel, nu voi ajunge prea departe.

M-am așezat pe pământ, pe un drum croit de-a lungul apei, nu departe de o fermă; am pândit plecările și întoarcerile la câmp. După multă vreme, am zărit o femeie în fața fermei; cred că m-a văzut; atunci, m-am apropiat, cu grijă. N-avea cum să mă recunoască, nu eram de prin partea locului și eram îmbrăcată băiețește. Dacă voi simți vreun pericol, o voi șterge repede. Dacă nu, îi voi cere niște pâine.

— Ce-i cu tine, fetițo?

Mi-am luat picioarele la spinare. Nu mă luase drept un băiat.

În aceeași zi, am mai făcut o tentativă; încă îmi era foame și îmi economiseam ultimele bucăți de pâine uscată, pe care le mestecam încet, amestecându-le cu salivă. De data asta, la fermă nu era nimeni. Pentru moment. Am găsit o ușă în spatele casei și am furat o bucată de brânză și ceva care părea a fi o ciozvârtă de carne. Cred că era jambon uscat. În anii aceia, credeam că tot ce nu este legumă se poate numi carne.

La ieșire, un cățeluș alb a pus ochii pe mine și m-a urmărit puțin; am bănuit că simțise mirosul celor furate. Când am ajuns destul de departe, m-am oprit să împart, cât de cât, cu el. M-a mai urmărit puțin, lăsând satul în urmă, apoi s-a oprit și s-a așezat pe coadă, ca și când n-ar fi vrut să meargă mai departe. L-am chemat. Mi-ar fi plăcut să-l iau cu mine în călătorie. Dar el a preferat să se ducă acasă.

Nu mai știu unde am reușit să-mi găsesc altă încălțăminte, un fel de galoși mult mai mari decât piciorul meu, pe care nu i-am putut purta multă vreme. Când am ajuns aproape de Dinant, nu-i mai aveam. Bunicul cunoștea bine acest oraș; îmi spusese că, pe malurile Meusei, puteai vedea stânci mari. Știam că, după ce voi trece de Dinant, voi ajunge în Ardeni. Cred ca acolo am început să-mi spun că am greșit drumul, coborând prea mult spre sud; ar fi trebuit să mă reorientez, pornind spre est.

Am pornit-o pe malul râului, dar acesta nu părea să curgă spre est și, cum nu eram tocmai prezentabilă din punct de vedere fizic, nu voiam să trezesc bănuieli, întâlnindu-mă cu oamenii. Și totuși, am fost nevoită să traversez într-un fel sau altul, orașul. Îmi era prea foame și nu știam ce să fac. Abia când am văzut lumea adunată pe treptele unei biserici, mi-a venit o idee salvatoare. Când credincioșii ieșeau din biserică,

câțiva oameni necăjiți întindeau mâna, cerșind. Nu mai văzusem niciodată cerșetori, dar mi-am dat seama ce fac. Era vai de capul lor; am văzut și o femeie cu un copilaș în brațe.

Venind mai aproape, am observat că li se dădeau bani, monede, care pentru mine nu aveau nici o valoare, mai ales pentru stomacul meu. Nu mă simțeam în stare să intru într-o prăvălie și să cer ceva de mâncare în schimbul unor monede. Trecătorii nu păreau să mă găsească ciudată, dar mă aflam încă în Belgia și mă temeam să nu fiu prinsă și dusă înapoi, la Virago.

M-am așezat și eu pe trepte, nu prea aproape de ceilalți și, asemenea lor, am întins mâna. La un moment dat, m-a zărit și pe mine o doamnă. Tocmai se pregătea să-mi dea un ban, când, ducându-mi mâna la gură, i-am făcut semn că vreau ceva de mâncare, nu bani.

A înțeles. A traversat piața, s-a dus la brutărie și mi-a adus o prăjitură făcută cu unt. Am mâncat-o imediat, în fața ei. Nu știu dacă era, într-adevăr, cu unt, având în vedere foametea care domnea pretutindeni, dar era delicioasă.

— Îți este foame, nu glumă; este bun?

Nu i-am răspuns. Hotărâsem să nu vorbesc. Femeii i se făcuse milă de mine, dar nu s-a îngrijorat prea mult văzând un copil de vârsta mea cerșind. Am înțeles imediat că oamenilor nu le pasă prea mult de nenorocirile celorlalți, nici măcar de cele ale copiilor. Nu trăiam niște vremuri în care copilul era rege. De altfel, ar fi fost de ajuns să încerce să mă ia de mână pentru a mă duce undeva, că aș fi fugit de mi-ar fi sfârâit călcâiele. Mulțumită de actul său de binefacere, femeia a plecat, după ce mi-am dus la gură ultima îmbucătură.

Am mai rămas puțin, privind un bărbat care stătea într-un cărucior de lemn. Nu mai avea picioare și își conducea singur căruciorul, folosindu-și mâinile. Oamenii păreau să-i dea mai

mult decât celorlalți; curioasă, l-am urmărit până când cerșetorii s-au risipit. S-a oprit pe o stradă foarte îngustă, s-a ridicat și a intrat într-o casă care părea să fie a lui. Găsise un mod de a stârni mila semenilor săi. M-am întrebat, continuându-mi drumul, ce-aș putea face să inspir mai multă milă. Un braț pansat ar fi trebuit să fie de ajuns. Am plănuit s-o fac cu prima ocazie. Îmi puteam face unul dintr-o bucată de rochie pe care o aveam, sfâșiată, în traistă. Folosisem deja o fâșie, pentru a-mi proteja picioarele, dar nu avusese efectul scontat. Pielea încălțămintei se întărise, îmi freca partea de deasupra a labei piciorului și mă tăia. Mai întâi, le scosesem limba din piele, căci mă rodea; dar, așa ciuntite, îmi scăpau din picioare și, în spatele călcâiului, aveam niște bășici enorme.

Mergeam greu, dar mergeam! Mă durea, dar nu mă opream. Dacă părinții mei știuseră să evite arestarea mea, alături de ei, n-aveam de ce să mă plâng de niște bășici, plecând în căutarea lor. Trebuia, cu orice chip, să pun un picior înaintea celuilalt. Să fiu dură cu mine însămi. În fond, mă pedepseam pentru o greșeală pe care n-o făcusem. Mă credeam vinovată de dispariția lor. Ieșisem în balcon, deci era vina mea…

Desigur, nu aveam nici o vină, dar asta se întâmplă când ești copil: nenorocirea e însoțită de vinovăție. Iată de ce am devenit ceea ce sunt astăzi, o ființă aspră cu sine însăși. Mergând fără preget, refuzând suferința, comandând propriei conștiințe să nu simt nimic, dorind să continui până la hipnoză, până când durerea dispare cu adevărat, prin voință.

Ieșind din oraș, am ajuns pe o stradă în pantă, străjuită de case; am zărit o bicicletă, sprijinită de un zid. Am luat-o și am plecat cu ea, dar nu pentru multă vreme. Era mică și făceam eforturi prea mari pentru o distanță prea nesemnificativă. Mă obosea. Când am ajuns la pădure, am

abandonat-o.

Și am continuat să merg, în siguranță, în ciuda bășicilor și a pielii tăioase, prin frig sau ploaie. Suportam orice. Când mă simțeam ruptă de oboseală, mă opream în cel mai mic refugiu. De cele mai multe ori, dormeam la marginea drumului, mai ales când existau și copaci. Mi s-a întâmplat să dorm sprijinită de clădirile fermelor, însă mai rar. Căutam jgheaburile instalate afară, pentru hrana vitelor; mă puteam strecura înăuntru, fără să fiu văzută, și dormeam la căldură. Îmi plăceau și scorburile. Îmi amintesc de un copac imens, atât de scorburos și murdar, încât mi-am închipuit că, înaintea mea, fusese locuit de un animal de mari dimensiuni. Eu eram mică, așa că aveam loc să mă fac ghem în scobitură. Am petrecut ceva vreme în acel culcuș.

Adormeam destul de repede, pentru că eram obosită și nu aveam încă rezistența pe care am căpătat-o mai târziu. Adeseori îmi auzeam mațele ghiorăind și mă trezeam. Îmi înghițeam saliva; încercam, astfel, să înlocuiesc mâncarea; câteodată, mestecam ace de pin sau frunze, crezând că astfel voi avea burta plină.

Am reușit să pătrund în câte o fermă, aprovizionându-mă cu slănină și ouă, deși nu-mi plăcea decât gălbenușul lor. Dar nu mai era cazul să fac mofturi. Îmi puteam potoli stomacul cu orice. Dacă găseam pâine, era bine; dacă era și unt, era o adevărată sărbătoare; o bucată de slănină, un ospăț.

Am furat din bucătării fețe de masă cerate. Văzusem una la ferma bunicului; după fiecare masă, Marthe o ștergea cu o cârpă; se usca foarte repede. Puteam s-o folosesc pe timp ploios și pe frig. Pe o parte era impermeabilă, iar pe cealaltă, părea făcută din molton. Pe culoare și în bucătării, nu găseam haine pe măsura mea. Toate erau prea mari și nu aveam curaj să intru în alte încăperi ale casei. În general,

măsurăm în gând timpul în care locuitorii ieșeau în grădină și intrau, din nou, în casă. Mai întotdeauna exista o ușă spre grădină. Pe acolo îmi era cel mai ușor să intru. Pândeam cu răbdare și, de îndată ce persoana ieșea, mă repezeam pe aceeași ușă, lăsată deschisă, furam tot ce găseam, calculând timpul în gând, luându-mi o bună marjă de salvare. Dacă număram de cinci ori zece, îmi permiteam să rămân înăuntru de trei ori zece; apoi fugeam, fără să pretind mai mult.

Prima dată când am folosit o față de masă cerată, am făcut greșeala să decupez, pentru cap, o gaură prea largă; când ploua, apa intra și mă uda până la piele. Am găsit alta și am procedat în alt mod: o gaura mică, prin care îmi treceam capul cu greu, strânsă bine la gât.

Cu fiecare zi, mi-am perfecționat tehnica de a jefui. Era foarte simplă, pe măsura înfometării mele. Dacă eram sigură că pot pătrunde într-o fermă, reperam mai întâi bucătăria, unde găseam întotdeauna ceva lăsat la vedere și, mai ales, o cămară. Marthe avea și ea una, căci, pe atunci, toată lumea o folosea pentru a-și feri alimentele de muște. Iar furatul era o treabă foarte ușoară; nu aveam decât să deschid ușița cu grilaj și să iau ce găseam. Brânză, mezeluri. Uneori, mergeam până acolo încât ridicam capacul vreunei oale, băgăm mâna, îmi umpleam gura și o luam la fugă.

În Belgia era destul de ușor să mănânci și n-am suferit prea mult de foame. Desigur, se întâmpla ca, zile la rând, să n-am nimic de mâncare. În drumul meu, însă, a trebuit să înghit lucruri pe care nici un om care n-a crăpat de foame nu le-ar fi mâncat: viermi, iarbă, frunze, fructe care mi-au făcut rău. Măcar am învățat că trebuie să le ocolesc.

Uneori, seara, zăream în depărtare lumini, în zonele locuite. Îi invidiam pe oamenii care stăteau la căldură, dar mă temeam prea mult de ei ca să mă pot apropia. Îmi era

greu să-mi imaginez că stau la masă și că mănâncă. Mă simțeam cea mai prăpădită din lume și îmi lăsa gura apă. Să mănânc! Cel mai greu îmi era să nu mănânc; era mai greu decât să stau în frig sau în ploaie, mai greu de suportat decât bășicile de la picioare. Dar mă consolam repede.

— Nu-mi pot pierde timpul; o să urc până acolo, o să dorm dincolo, n-o să-mi pierd timpul… trebuie să merg; vreau s-o regăsesc pe mama!

Și era, într-adevăr, cel mai important lucru. Aveam tot timpul în minte chipul ei, alături de cel al tatei. Mă gândeam mai puțin la el, pentru un motiv simplu: era cu ea. Eu nu eram. Eu eram cea nefericită, nu el.

Și nefericirea îmi dădea putere să merg înainte, aproape împotriva voinței mele. N-aveam de ales, trebuia să merg, să merg înainte… și să nu mă prăbușesc, plângând.

În ciuda vârstei pe care o aveam, nu mi-am pierdut cumpătul în momente grele. Nu plângeam pentru griji materiale, nici măcar pentru o suferință fizică. Știam că, dacă nu merg mai departe, pot dormi ca să uit. Doar moartea unui animal mă putea face să plâng.

Când mă dureau picioarele, vorbeam cu ele. Le spuneam:

— Mă doare de crăp, dar nici tu, nici tu nu mă veți lăsa să crăp. Trebuie să mergem înainte. Trebuie să faceți măcar un pas, pentru că mama mă așteaptă; tu vei face un pas, iar tu îl vei face pe următorul… și încă unul, încă unul…

Transformam suferința și epuizarea în felul meu, aproape ca într-un joc. Poate că, din când în când, am făcut febră, poate că am delirat sau nu, căci am folosit acest, joc“ împotriva a tot ce mă făcea să sufăr și amenința să stopeze căutarea disperată a mamei mele.

După mulți ani, atunci când aveam glezna luxată, îi vorbeam și ei, la fel ca în copilărie:

— Te doare! Da, te doare, dar vei face pentru mine un efort

și vom merge mai departe…

De curând, am avut dureri de șold, de parcă se frângea, fără ca eu să vreau; medicul mă întrebă:

— Vă doare?

— Da.

— Cum va doare?

— Mă doare, dar nu pot spune cât de tare; nu știu să apreciez durerea.

Una dintre prietenele mele îmi spune adeseori: „dacă te duci la doctor, trebuie să i te plângi cu adevărat! dacă nu, nu-ți va prescrie decât aspirină, pentru o fractură de șold!“

Căci sentimentul de durere variază în funcție de persoană; nu se datorează obiectului însuși, ci unei estimări a intensității durerii, pe care fiecare dintre noi are o putere mai mare sau mai mică s-o elimine. Încă de la o vârstă fragedă, simțeam acest refuz de a ceda în fața durerii. Nu voiam s-o las să mă doboare și să dea ordine minții mele; era instinctiv. Dacă îmi făceam un cucui, nu eu eram cea care se îngrijora, ci mama. Dacă îmi juleam genunchiul, nu-i dădeam nici o atenție. Acum știu că fiecare persoană are propria sensibilitate la suferință. Iar a mea este în partea de jos a scării de valori. Nu durerea comanda, ci eu. Picioarele mi se umflau, pulpele mă dureau, dar erau gata să mă ducă mai departe. Aveau datoria să meargă.

Nu aveau dreptul să mă împiedice să-mi regăsesc mama. Ea mă va răsfăța, mă va îngriji; trebuia s-o găsesc; doar ea mă putea înțelege și putea face ceva, doar în ea aveam încredere; era singura pe care o visam când dormeam pe sub copaci.

În Ardeni, am nimerit din întâmplare peste o căsuță de lemn, probabil un refugiu al unui pădurar sau vânător, o binecuvântare. Dacă n-aveam în jurul meu decât copaci, îi alegeam cu grijă, pentru a mă adăposti. Preferații mei erau

pinii; aveau ramuri foarte mari și joase; te simțeai bine sub ele și, când ploua, lucru obișnuit în Belgia, eram perfect protejată.

Descoperisem cât de important este să observi. Să observi ce fac oamenii, pentru a profita, la nevoie, de cele aflate. Dacă cineva își lăsa pantofii în fața ușii de la intrare, dacă bărbatul și soția sa mergeau împreună, felul în care erau îmbrăcați, păreau să se ducă departe sau pentru multă vreme, sau numai pentru a-și săpa cartofii, dacă-i aveau... Era ușor să scormonești pământul pentru a scoate trei cartofi, dar era mai riscant să iei ouăle din cuibar, căci găinile începeau să cotcodăcească. Dar eu știam s-o fac.

Nu era mare lucru să șterpelești niște galoși, dar, grei cum erau, abia îi trăgeam după mine. Îi umpleam cu hârtie, ca să nu-i pierd, și am constatat că picioarele pline de răni îmi erau negre de cerneală tipografică; mai rău, fâșii de ziar mi se lipeau de răni. M-am spălat, cum am putut, în apa unui pârâu, lipsindu-mă apoi de acea hârtie pe care o păstrasem cu sfințenie.

Jegul îmi ținea de cald. Nu-l băgam în seamă. La început, când eram cu părinții mei, n-aveam apă la robinet decât din când în când. Nimeni nu ținea foarte mult la curățenie. Îmi amintesc că mama mă spăla pe cap într-un lighean. Altfel, ne spălam la robinet, cum se spală pisica. Odată, m-am îmbăiat la fermă, într-un hârdău mare. Eram în bucătărie și Marthe îl umpluse cu apă încălzită în ceainice puse pe foc. Era distractiv.

În cursa mea către est, apa nu-mi trebuia decât pentru băut, și găseam întotdeauna, pe undeva, un pârâu, un fir de apă, pentru a-mi potoli setea.

Uneori, îmi mâncam prada cu prea multă lăcomie și stomacul mi se întorcea pe dos. Vomitam și era îngrozitor de

frustrant, ca și când m-aș fi străduit în zadar să fac rost de mâncare. Singurul avantaj era că, din cauza durerii de stomac, nu mai simțeam foamea, ceea ce mă scutea de căutări pentru ziua respectivă. Dar foamea se face simțită repede.

Puterea de a supraviețui, zi de zi, de a fi în libertate, stăpână pe viața mea, mă făcea să mă respect pe mine însămi. Și-i consideram pe adulți niște imbecili.

— Ești mai puternică decât ei. Au nevoie de o casă, nu știu să facă ceea ce tu știi să faci... nu sunt curajoși, se tem de frigul nopții. Tu, însă, nu.

Mai trăiam încă alături de șerpii-cu-ochelari, de armata mea de animale; le vorbeam trupelor mele, le vorbeam copacilor, așa cum le vorbeam picioarelor, mâinilor, brațelor. Le spuneam că totul va fi bine, că eram de neînvins.

Astfel, îmi fixam în minte totul, așa cum aș fi dorit să fie. La sfârșitul fiecărei zile, mă felicitam:

— Bravo... ești un soldățel viteaz; ai mai câștigat o zi. Dar mâine, va mai fi una. Ne e frig, dar nu trebuie să ne gândim că e frig. Dacă ne gândim, ni se face frig. Dacă nu băgăm frigul în seamă, totul va fi foarte bine.

Îmi improvizam un culcuș, mă făceam ghem ca o pisică, îmi frecționam membrele și oboseala desăvârșea totul: adormeam, frântă de oboseală, cu picioarele înfășurate în pânza mea cerată sau într-un șal furat de pe undeva. Într-o scorbură, într-un șanț, sau pe un strat gros de ace de pin. Găseam întotdeauna un mijloc pentru a mă convinge pe mine însămi că acela era cel mai bun adăpost pentru ziua respectivă, și că mai câștigasem o zi.

Pentru mine, singurătatea nu exista. Fusesem dintotdeauna o singuratică. Nu făceam decât să îndeplinesc o misiune.

5.
Foametea

Îmi făcusem un obicei: să număr, ca să treacă vremea mai repede. Prima mea amintire legată de acest fapt mă duce la un moment neobișnuit. Mă aflu într-un fel de pivniță, împreună cu părinții mei; singura fereastră este, de fapt, o aerisire care se află la nivelul trotuarului, astfel încât văd picioarele trecătorilor. Număr picioarele oamenilor din stradă.

Unde mă aflam? Nu mai știu. Desigur, în locuința de dinaintea celei din care au fost luați și arestați.

A doua amintire este acel moment îngrozitor când îl așteptam pe tata pe treptele din fața școlii. Și atunci număram. Cred că cineva îmi spusese: „dacă aștepți ceva, numără, și totul se va rezolva". Eram un copil nerăbdător, rebel; când voiam ceva, nu puteam aștepta și mă grăbeam, cu încăpățânare. Nu-mi pot aminti de ceva anume; am o memorie excelentă, dar, în primii ani de viață, memoria și amintirile nu coincid întotdeauna.

În drumul meu, în păduri sau pe câmpii, număram pașii, copacii, stelele; îmi vorbeam mie însămi, în cifre. Și asta mă ajuta să merg cât mai mult. Încă zece copaci și te oprești. Încă atâția pași, apoi te odihnești. Ajungeam pe o înălțime, sperând că de acolo voi zări un sat, dar nu vedeam nimic: o vale minunată, un râu, dar nimic altceva. Și atunci îmi spuneam:

— Acum, ce mai fac? Dacă vrei să mănânci, trebuie să mergi mai departe. Bun… merg până la râu. Acolo, voi bea puțină apă și voi lua o hotărâre.

Și, tot mergând așa, nu mă opream decât la căderea serii, având grijă să găsesc un adăpost, până mai este un pic de lumină.

Adeseori, am fost întrebată cum am făcut să-mi pot continua călătoria. Mai întâi, trebuie să mergi, ca să poți găsi ceva de mâncare. Și apoi, nu te oprești și speri că acolo, în spatele copacilor, după un dâmb, vor apărea un sat, niște oameni sau o pancartă care te va ajuta să găsești o pistă. Și, precum în povestea mea, mergi pentru că nu mai poți da înapoi, pentru că n-ai lăsat nimic în urmă care să te cheme înapoi.

Seara, stăteam pe jos, înainte să adorm, mă gândeam la ziua care se sfârșea și-mi spuneam: „Ei sunt undeva, în est; dacă mă opresc, înseamnă că-i trădez. Trebuie să mai merg și mâine".

Dacă întâmpinam vreo dificultate, îmi vorbeam folosind cuvântul „noi".

— Ne-am pierdut puțin și nu mergem cum trebuie.

Găsisem niște saboți enormi, mult prea mari pentru mine, dar mă încăpățânasem să-i încalț peste încălțările mele. Nu reușeam s-o fac. Degeaba le încurajasem, picioarele mi se mișcau de parcă erau turnate în plumb. A trebuit să renunț la saboți. M-am odihnit puțin pe malul unui râu, am privit niște cascade, am întâlnit niște pui de mistreț, care se zbenguiau ca niște iepuri. Aș fi rămas mai multă vreme prin acele locuri. Dar am plecat din nou, mânată de foame. Pădurea se rărea și, din când în când, ajungeam la câmpie. Număram casele ce se zăreau în depărtare, cu același gând de a găsi provizii și niște pantofi. Am găsit ceva de mâncare – o bucată de carne crudă, un adevărat deliciu. Mâncasem odată așa ceva, la Marthe; nu știu ce carne era și, de fapt, nu mă interesa; mi-a plăcut să mușc din ea și să sfâșii acea bucățică roșie. Am regăsit aceeași senzație de plăcere mușcând din carnea furată. Uneori, mă surprindeam regăsind, în închipuirea mea, savoarea alimentelor pe care le gustasem.

Nu-mi plăcea deloc albastrul de metil! Mama mă badijonase în gât și îmi amintesc cât era de rău. Untura de pește era bună. Mama îmi tot repeta că-mi dă putere.

Carnea era felul de mâncare cel mai gustos. La fel ca zahărul. Mai găseam carne, din când în când, prin bucătăriile fermelor – slănină, untură sau carne uscată – dar zahăr, mai rar. De la prăjitura primită de pomană, nu mai găsisem alta nicăieri; că doar nu creștea pe câmp odată cu cartofii. De altfel, ogoarele începeau să înghețe. Era din ce în ce mai greu să dezgropi ceva.

O vreme, am mers pe lângă o cale ferată, crezând că se îndreaptă în direcția dorită de mine.

În pădurea pe care o știam pe harta bunicului, îmi era imposibil să merg în linie dreaptă; întâlneam dealuri abrupte și râuri pe care trebuia să le traversez.

Când se crăpa de ziuă, îmi răsuceam busola spre lumină, reperam estul și porneam. Uneori, acul se bloca și trebuia să scutur busola, având îndoieli, pentru o clipă, de buna ei funcționare. Dar își revenea imediat. M-am temut adeseori că am pierdut-o și mă treceau toți fiorii. O credeam în buzunar sau în traistă, dar ia-o de unde nu-i! În cele din urmă, o găseam într-o cută, ascunsă după vreo bucată de pâine, era de negăsit, atât era de mică! Când treceam prin râuri, o țineam în gură.

Venise frigul, și înghețul din zori mă obliga să găsesc adăposturi mai calde, pe lângă ferme, prin stogurile de fân sau prin grajduri. Boturile aburinde ale vitelor erau la fel de reconfortante ca o baie caldă. Dar eu preferam cocina porcilor, care mai lăsau puțină mâncare în jgheabul lor cu lături. Odată cu frigul, pericolul devenea mai mare. Hambarele puteau deveni capcane, dacă dormeam mai mult. De câte ori îmi găseam câte unul ca adăpost, obișnuiam să desprind o scândură, pentru a fi sigură că, orice s-ar

întâmpla, voi avea pe unde să fug. Dormeam într-o iesle plină cu paie, stând la pândă, la căldură.

Am riscat chiar să trec printr-un sat mare, fără ca locuitorii să-mi dea vreo atenție. Eram murdară, dar încă nu în zdrențe, cu un șal peste vesta umedă, șal pe care, de câtăva vreme, îl târam după mine. Purtam pe cap trasă peste urechi, o căciuliță albastră, tricotată de Marthe. O cerșetoare care nu cerșea și de care nu-i păsa nimănui. Mergeam cu fruntea sus, hotărâtă, cu o destinație precisă, dar gata s-o iau la sănătoasa, dacă cineva mi-ar fi vorbit. Eram sigură că aș fi putut fugi mai iute decât oricare urmăritor. În satul acela, am găsit o pereche de cizme, lăsate la intrarea unei case. Foarte mari și acelea, dar, cu șosete și cu fâșii de stofă, picioarele îmi rămâneau, multă vreme, uscate.

În continuare, n-am mai întâlnit multe ferme sau case. Nu mai știu de unde am furat niște pește uscat, unde am văzut jucându-se niște vidre, unde am descoperit o rădăcină de soc, acră, și niște castane minuscule, niște mere pădurețe sau unde am mestecat nuferi. Cu trecerea anilor, imaginile au rămas clare, înregistrate într-un colț al minții, dar nu-mi mai amintesc ordinea lor. Am încercat, fără succes, să pescuiesc într-un lac. Am văzut un iepure prins într-o capcană, pe care l-am eliberat și care m-a zgâriat, ca turbat. N-avea cum să știe că nu eu eram omul care-i pricinuise nenorocirea. Alții n-au avut norocul său; i-am descoperit deja morți. Și nu eram atât de înfometată, încât să mă hrănesc cu cadavre. Treceam mai departe.

Îmi mai amintesc și acum șoricelul cu blăniță mătăsoasă, găsit într-o bortă; era un puiuț abandonat. Scăpase, desigur, dintr-un masacru în care părinții lui fuseseră atacați de o pasare de pradă. I-am adus grăunțe găsite prin tufișuri, i-am dat să bea, cu picătura, folosindu-mi degetele. Apoi i-am dat drumul, sfătuindu-l îndelung. Trebuia să facă la fel ca mine,

să meargă singur, ca un soldățel; n-avea de ales.

Mai eram încă în Belgia, dar nu pentru multă vreme. N-aș putea să spun câte zile am cutreierat prin țara mea. Dar nu cred că atât de mult, chiar dacă ținem seama de faptul că am rătăcit drumul, pornind spre sud. Plecasem toamna și, acum, începea iarna. Într-o zi, mi-a tăiat drumul un fluviu imens, lat și învolburat. Era Rinul.

Mult mai târziu, am încercat să reconstitui această primă parte a parcursului, pe o hartă a Belgiei. Drumurile pe care le văzusem atunci pe panouri îmi erau destul de familiare ca să fiu aproape sigură de itinerariul meu. De la podul peste canal, distrus de bombe, am trecut prin Watermael-Boitsfort, apoi prin Overijse, Gembloux, Jemeppe, Bois-de-Villers. Acolo, am trecut peste Meuse, apoi am zărit Yvoir și am traversat o parte din Dinant. Apoi, am mers pe lângă o cale ferată, până aproape de Marche-en-Famenne, și am ajuns în Ardenii belgieni, unde am dat peste Ourthe, frumosul râu la care m-am oprit pentru o vreme.

Am păstrat o amintire legata de Ourthe, despre cascade feerice de la care am băut apa apoi am ajuns la Malmedy. Nu-mi mai amintesc ce-am făcut acolo, dar, în loc s-o iau spre est, m-am trezit la Montjoie. A trebuit să traversez Moselle, în apropiere de Coblence, și să ajung la acel șarpe imens, Rinul. Nu mai văzusem până atunci o apă atât de lată.

Chiar privit de departe, Rinul era mai degrabă negru și foarte impresionant. Știam că mă aflu în Germania. Ascunsă într-un desiș, auzisem voci de bărbați care vorbeau aceeași limbă ca a tatălui meu, atunci când nu voia să înțeleg ce-i spune mamei. Dar pe unde și când intrasem în țara inamică? Mister. În mod sigur, de câteva zile. Granițele existau pe hartă, nu sub picioarele mele, iar drumurile pe care am mers nu duceau direct la barierele oficiale. Pentru animale, nu

există granițe.

În mod ciudat de acum trăiam impresia că sunt aproape de tatăl meu. Totodată, aveam un sentiment de pericol de alt gen. Nemții. Ajunsesem în est, acest punct mitic pe care îl asociam, în mintea mea, cu părinții plecați pe aici, pe undeva. Nu mai știam ce am de făcut, în afară de faptul că trebuie să-mi urmez peregrinările. Dar, până atunci, trebuia să găsesc un pod și să aștept noaptea.

Am mers de-a lungul fluviului, dar la distanță, observându-l cu atenție. Nu mă așteptasem să întâlnesc o apă atât de mare. Îmi aminteam doar de un fir albastru, pe o hartă. Bunicul îmi vorbise despre Rin, dar într-un mod destul de simplist, urmărindu-l cu degetul pe hartă, așa cum făcea și pentru râuri, însoțindu-și gestul de un comentariu: „Un capăt în Olanda, un capăt în Franța, și restul, la nemți; acum, vor să ia tot…“

Acea descriere nu m-a dus cu gândul la un monstru învolburat. Primul pod pe care l-am zărit mi s-a părut prea frecventat; cred că, dincolo de ceață, se afla un oraș. Un oraș german, prin care nu trebuia, desigur, să mă plimb. Nu mai eram la Schaarbeek, în mahalaua din nordul orașului Bruxelles; nu mai era canalul către Charleroi.

M-am așezat pe pământ, dezorientată în fața acestui gigant negru, dintr-o lume nouă. Odată ajunsă la capătul călătoriei mele, am crezut că va fi de ajuns să întreb pe cineva unde îmi sunt părinții? Acum, ce-i de făcut? Să găsesc un alt pod și să trec dincolo.

Am mers mult până l-am găsit pe al doilea, mult mai îngust și care mi se părea mai puțin folosit. Dar, din prudență, mi-am petrecut noaptea prin hățișuri, cu genunchii la gură, speriată. Îmi era frig, dar nu din cauza ceții, ci a prezenței dușmanului. Îmi închipuiam că văd pretutindeni uniforme verzui. Nemții din poveștile bunicului.

Cârligele de rufe ale tatălui meu, când își forma mica armată dușmană, față în față cu a mea, pentru a mă învăța „strategia militară”. Acest cuvânt complicat pentru vârsta mea însemna ceva foarte simplu: să câștigi dejucând mișcările de încercuire ale adversarului. Aveam fiecare câte patru regimente și batalioane de trei sau patru cârlige de rufe… Din jocurile precedente, reținusem faptul că trebuia să execuți o pătrundere sau să te pui în gardă, ocolindu-l pe dușman, cu viclenie, în grupuri mici. N-am câștigat decât o singură data; îmi adunasem trupele și-l atacasem pe dușman de-a dreptul, cu toate batalioanele desfășurate. Tata râsese cu poftă:

— Este o tactică greșită… Nu respecți legile războiului.

— Atunci, să le schimbam.

Acum, nu mai puteam să nu respect legile războiului. Tatăl meu fugise din Germania împreună cu mama mea și trebuiseră să mă pună la adăpost, pentru că eram evrei. Bunicul spusese că nu mai trebuia să vin la fermă, pentru că „nemții erau pe aproape”. Într-o zi, strigasem în tramvai „neamț scârbos“, și Marthe mă certase, pentru că, din cauza mea, toți cei de față erau în pericol… Tatăl meu declarase că nu va purta niciodată steaua evreiască, chiar dacă era obligat; îi scăpa chiar o înjurătură, iar mama îi făcea semn: „Sst! Nu în fața copilei!“

Și au fost arestați amândoi. Pentru că nu purtau steaua? Nici eu n-o aveam; și ce însemna steaua asta pe care trebuia s-o porți sau să n-o porți? Nu-i înțelesesem încă simbolul, din moment ce n-o mai văzusem decât pe sfeșnicul mamei mele. Bunicul nu-mi vorbise despre asta; deci, nu era amenințat de această stea. Nemții aveau ceva cu mine, desigur.

Totul se amesteca în capul meu de fetiță. Știam atât de puține despre acest război, eram atât de pierdută! Dacă

adulții mi-ar fi explicat clar ce se petrecea, în loc să-mi spună, precum Virago: „Despre asta nu se vorbește!”. Dacă acea femeie îmbrăcată în negru mi-ar fi povestit cum și de ce a venit să mă ia! Dacă bunicul și Marthe m-ar fi făcut să înțeleg de ce sunt nefericită, în loc să-mi dăruiască o fericire provizorie… și să mă învețe unde se află estul… Oricum, aș fi fugit de acolo; sunt sigură de asta, dar poate că nu m-aș fi dus atât de departe. Deși…

Disperată cum eram, în fața acestui fluviu mare n-am mai gândit astfel. Din harababura pe care o aveam în minte, n-am reținut decât o regulă: o fetiță evreică nu trebuia să se apropie niciodată de un german. Dar acum eram acolo, printre ei. Oare unde pot găsi o țară fără nemți? Unde era orașul cu evrei „arestați”, orașul în care trăiau părinții mei? Bunicul nu-mi spusese destule despre Germania, ci doar atât cât să mă pot orienta. Pe hartă, țara era mare, avea multe orașe. Chiar dacă m-aș strecura pe străzile unuia dintre ele, și chiar dacă germanii n-ar ști ca sunt evreică, n-aș putea vorbi cu nimeni! Nu reținusem decât vreo patru cuvinte în limba germană… cel mai important fiind *kartoffel,* „cartof”.

Altă regulă de care trebuia să țin seama: să rămân invizibilă și mută, evitând adversarul.

Totul se amesteca în mintea mea, frânturi de cunoștințe, fraze rostite de bunicul sau de tatăl meu. Pentru moment, nu-mi puteam face nici un plan, așa cum o făcusem până atunci: să ajung până la dealul sau la copacul din depărtare și, a doua zi, s-o iau de la capăt.

Adevărul ieșea la iveală: să fiu nevăzută și fără grai, înconjurată de nemți, însemna să nu-mi pot găsi părinții. Și asta nu-mi plăcea. Prin urmare, trebuia să merg mai departe, pentru că nu aveam de ales. Într-o bună zi, voi primi un semn care să mă conducă la ei. Dar trebuia să mă feresc de orașul care se întrezărea dincolo de pod.

Cu burta goală și mânată de teamă, am trecut pe malul celalalt, ca un șoricel, pe acel pod pe care alergam singură, de-a lungul unei căi ferate. Speram că, dincolo, să găsesc adăpostul copacilor. Nu mă simțeam bine decât la umbra marilor copaci.

Dar acum nu mai eram în pădurea Ardenilor; mai tot timpul, întâlneam tufișuri, în apropierea așezărilor omenești. Neștiind încotro s-o iau, am urmat, pur și simplu, calea ferată. Era locul cel mai pustiu, mărginit de tufe, în care mă puteam pune la adăpost, în caz de pericol.

Îmi era atât de foame și atât de frică să mă apropii de o casă, încât mă mulțumeam să scot cartofi din câmp, scormonind pământul cu unghiile. Desprindeam scoarța copacilor putrezi și scoteam viermii. Nici măcar nu-mi era silă, într-atât eram de înfometată. Instinctiv, căutam carne, fără să știu că viermii conțin proteine. Și vorbeam cu ei: „Îmi pare rău, dar trebuie să mănânc. Tu mă faci să trăiesc și îți mulțumesc mult“.

Încetul cu încetul, am învățat să reperez stolurile de corbi. Îi deranjasem, găsind prima carcasă de animal. Când îi vedeam rotindu-se pe deasupra mea, știam că în apropiere se află un animal mort, pe care-l puteam mânca. Nu conta ce animal. Rădeam cu cuțitul resturile de carne. Astfel, am reușit nu numai să-mi astâmpăr foamea, dar și să am, găsind un iepure, bucăți de blană cu care să-mi înfășor picioarele arse de frig. O văzusem pe Marthe jupuind pielea de pe un iepure: îl atârna de un cui al hambarului, îl omora, îi tăia pielea la gât și o trăgea dintr-un singur gest. Pentru mine, era mai greu s-o fac; animalul era descompus; curățăm mai greu carnea de pe piele, suportând o duhoare de nedescris. Mirosea a moarte. Îmi venea să vomit. După o muncă meticuloasă, am obținut o bucată de blăniță, cu care îmi puteam căptuși talpa cizmelor. Eram mândră de mine;

era mai bine, îmi era mai cald. I-am mulțumit iepurelui, de parcă spuneam o rugăciune.

— Ești mort și, totuși, mă salvezi; n-o să-mi mai fie frig, îți mulțumesc.

Am simțit întotdeauna nevoia să-i mulțumesc animalului care mă ajuta să-mi fie mai bine. Dar, dacă furam pe cineva, n-aveam nici o remușcare; în orice caz, nu aveam conștiința că fur, dimpotrivă. Oamenii îmi furaseră părinții și, pentru asta, îi uram.

Multă vreme, nu m-am putut apropia de casele lor. Zărisem o magazie care părea izolată; o cercetasem de la distanță înainte de a renunța la ideea că, acolo, voi găsi ceva de mâncare. Mâncarea era obsesia mea, mai mare decât frigul iernii nemțești, care nu era chiar atât de aprig. Îmi chiorăiau mațele și îmi venea amețeala. Nu aveam curaj să ies în câmp decât în zorii zilei, pentru a evita orice întâlnire cu vreun neamț. Am fost îngrozitor de bolnavă, vomitam, aveam o diaree cumplită care mi se scurgea pe picioare. Crampe și grețuri greu de suportat. Dar îmi spuneam:

— Picioare, mâini, stomac – tăcere! Eu sunt cea care comand. Aveți dureri, dar trebuie să mergem mai departe, s-o găsim pe mama. Ați auzit? Gata cu gălăgia!

Din fericire, apa nu mi-a lipsit niciodată. Uneori era clocită, dar, de cele mai multe ori, îmi potoleam setea cu un firicel de apă limpede, în vreo câmpie. Luam apa în pumni, sugeam pietricelele ca pe niște bomboane.

În Germania, am ajuns să mănânc și pământ.

Pâinea îmi lipsea cel mai mult. În Belgia, nu-mi fusese prea greu s-o fur; însemna totul pentru mesele mele; îmi plăcea mult. O vedeam în vis, această viziune urmărindu-mă ani la rând.

Când simțeam că amețesc de slăbiciune, mă opream lângă un copac și mestecam scoarța pe care o desprindeam cu

unghiile. Vomitam aproape imediat, dar, în mod ciudat, durerea de stomac se calma pentru multă vreme. Îi vorbeam urât pământului care, după ce-l vomitam, făcea plantele să crească, în timp ce eu crăpam de foame.

— Cine vrei să mă hrănească? Dă-mi să mănânc!

Nu-mi mai dădea nici cartofi. În cel mai bun caz, mâncam poame sălbatice și amare, rădăcini sau resturi de pe carcasele pestilențiale de animal mort. Îmi vorbeam fără încetare; eram bolnavă din pricina foamei și a izolării totale, dar continuam să-mi urmăresc scopul, ca o obsesie.

— Am ajuns până aici; dacă mi se întâmplă ceva și nu mai pot merge, n-o mai găsesc pe mama și ea nu va mai ști niciodată nimic despre mine; nu pot face asta.

Luam în gură o bucată de scoarță de copac, orice, o vomitam trei pași mai departe, și porneam din nou la drum. Atât știam: să nu cumva să mă opresc. Nu mă gândeam la moarte. Nu știu de ce nu m-am gândit niciodată să mor. Pentru mine, moartea nu exista. Nici părinții mei nu puteau fi morți. Poate că erau, chiar în acele zile ale peregrinărilor mele, dar m-am îndoit întotdeauna că ar fi putut fi adevărat.

Într-o zi, am avut o priveliște minunată: un câmp de cartofi! Nu mai văzusem cartofi de o veșnicie. Stăteam ascunsă, pe burtă, și-i observam pe cei doi oameni care vorbeau între ei, acolo, pe câmp. Nu înțelegeam nimic; eram prea departe. M-am târât, încet. Nu vorbeau, ci cântau un cântec francez despre libertate. Eram ca hipnotizată, nu de melodia cântată în limba pe care o cunoșteam, ci de cartofii strânși la picioarele lor.

— Liberta, liberta charie… Le printemps refleurira…
Liberta, liberta charie, je di rai tu es a moi…

Eram atât de moartă de foame, încât prudența nu-și mai

avea rostul. M-am ridicat și m-am apropiat de ei. Nu știam ce urma să fac: să fur sau să cerșesc.

M-au văzut imediat. Unul dintre ei mi s-a adresat în germană și mi s-a făcut frică. Nu înțelegeam ce vrea de la mine. Dar nu m-a mirat faptul că, imediat, mi-a vorbit franțuzește. Tatăl meu vorbea la fel de bine ambele limbi, dar asta nu însemna că este neamț.

În momentul acela, nu știam că există prizonieri francezi, care muncesc pentru germani, și nici măcar nu mă întrebam cine erau bărbații aceia.

Nu vedeam decât un singur lucru: unul dintre ei îmi arunca niște cartofi, așa cum îi arunci câinelui un os. Îmi spunea, prudent: „Hai, fetițo! Ia-i repede, să nu ne vadă Bertha cea grăsană!“

Nu știam cine este Bertha cea grăsană și nici nu mă interesa. Probabil, fuseseră angajați de o țărancă sau, cine știe, era doar o glumă.

M-am apropiat, neîncrezătoare, gata s-o șterg la primul pas al unuia dintre cei doi. Am strâns cartofii de jos, fără să-l scap din ochi pe bărbatul care era mai aproape de mine.

— Ce cauți pe-aici? N-ai părinți?

Deodată, ochii mi s-au umplut de lacrimi. Cuvântul „părinți“ mă paralizase.

— Ei! Nu ești cumva evreică? Ia zi! Ce cauți?

Am simțit cuvântul „evreică“ lovindu-mă ca o palmă dată cu violență. Plângeam, fără să pot răspunde, neîndrăznind să-mi iau privirea de la omul acela.

— Fetițo, aici n-ai să găsești pe nimeni. Sunt în est cu toții.

Mi se vorbea din nou despre est! Am luat cartofii și am început să alerg. Atât de mult am alergat, încât, la un moment dat, nu mai știam de ce. De frică? Pentru că nu suportasem să aud amintindu-se de părinții mei?

Nici măcar n-am curățat pământul de pe cartofi. I-am

mâncat, mestecându-i încet, ca să nu vomit; nu voiam să risipesc această comoară de care aveam atâta nevoie. De câteva zile, nu mai vedeam bine și-mi simțeam capul plutind în gol.

Începusem să mă odihnesc cât puteam. Nu mergeam mult și-mi drămuiam hrana pe mai multe zile, gândindu-mă la est. Mă credeam deja acolo, dar, dacă-mi aminteam harta bunicului, estul era și mai departe. La estul estului, era Polonia, despre care nu știam nimic, apoi Rusia, patria mamei mele, țara în care, după cum spunea bunicul, oamenii cântă, dansează și beau până cad lați.

Așadar, trebuia să ajung în Polonia. Germanii erau dușmani. Polonezii, nu. Nu știam, desigur, că polonezii trăiau coșmarul cel mai cumplit.

Aveam un indiciu. Trebuia să înaintez. Dar, dacă busola îi rămânea la fel de fidelă estului, nu găseam nimic în drum care să mă ghideze către Polonia. Uneori, îmi spuneam; „mă învârtesc pe loc; totul e la fel, peste tot…“

Am pătruns, totuși, în câteva staule și m-am îndopat cu hrana porcilor, am dormit între copitele unei vaci, mi-am umplut cizmele și vesta cu paie, am furat haine, îmbrăcându-le unele peste altele, la întâmplare, ca să-mi fie mai cald. De îndată ce găseam altele, renunțam la cele vechi. Nimic nu mi se potrivea. O husă de stofă pentru mașini mi-ar fi putut servi drept cort, dar mi-ar fi fost prea incomod s-o car. Preferam vechea mea pânză cerată. Saboții sau galoșii nu reușeau să înlocuiască cizmele urât mirositoare, din cauza blăniței de iepure. Într-o zi, am avut norocul să găsesc niște mici suluri de șorici. Erau atârnate afară, pe peretele unei case, câte două-trei, legate cu sfoară. Mi-am umplut traista. Era foarte greu să le mănânci; trebuia să desprinzi șoriciul cu un cuțit, să-l tai și să-l mesteci îndelung. Era foarte sărat. Grăsimea din interior era delicioasă. Mă ducea cu gândul la

untul Marthei, la găleata cea mare, plină cu lapte, pe care o aduceam de la grajd. Îi simțeam gustul, cald și cremos. Păcat că, în grajduri, nu găseam lapte. Nu riscam decât noaptea și cât puteam de repede. Ar fi trebuit să dau lovitura într-o bucătărie, ca în Belgia, dar nu aveam curaj.

Cu grăsimea mi-am îngrijit pielea crăpată, la mâini și la picioare. Tălpile îmi deveniseră tari și cornoase, cu crăpături enorme. Unghiile îmi crescuseră ca la păsările de pradă; le rodeam cu dinții, dar se curbau ca niște gheare. Mă dureau picioarele tot timpul. Dimineața, erau albastre și nu le mai simțeam; le frecam cu zăpadă până când le simțeam arzând. Durerea care însoțea arsura îmi făcea bine și puteam din nou să merg.

La sfârșitul perioadei geroase, nu mai simțeam nimic. Zăpada, vântul, gheața nu mai contau; aveam o singură dorință: să mănânc. În afară de pericol, de orice, doar foamea era importantă. Când găseam ceva pe jos, ghinde, fructe putrede, mă străduiam să le ronțăi, fără grabă, cu dinții din față, ca un iepure. Mi se mai întâmplă și acum să simt gustul de pământ – asta nu se uită, nu se povestește; trebuie să fi mâncat, ca să înțelegi. Așa cum ar trebui să dormi pe o grămadă de crengi, în zăpadă, ca să știi că așa nu se doarme cu adevărat. Te frământi, te răsucești, te ridici, te scarpini și, apoi, cazi epuizat pe ramurile înțepenite de frig. Din fericire, zi după zi, drumul meu spre est m-a făcut să regăsesc pădurea și frigul era mai puțin pătrunzător. Întâlneam animale, la apropierea mea păsările își luau zborul și mă simțeam mai în siguranță. De îndată ce copacii se răreau și apărea câmpia, reveneam la adăpost. Era foarte practic să merg pe liziera pădurii; îl puteam vedea pe cel care apărea pe drum și puteam să mă ascund. Puteam să observ așezări izolate și să supraveghez activitatea oamenilor. Dar, de cele mai multe ori, era cu neputință să mă apropii. Cred că am

visat toată iarna la un codru de pâine, fără să-l fi obținut vreodată.

Dacă am supraviețuit, trebuie să le aduc mulțumiri nucilor, carcaselor înghețate de animale moarte, viermilor și cartofilor cruzi. Dar și mușchiului și scoarței copacilor, frunzelor, fructelor pădurețe neidentificate, dintre care, unele, au fost gata-gata să mă otrăvească. Și să nu uităm mâncarea porcilor, vâscoasă și urât mirositoare. Dar am supraviețuit și unor lucruri mai rele.

Într-o zi, când crampele îmi sfâșiau stomacul, am ajuns într-un luminiș înconjurat de copaci imenși, atât de înalți încât, privindu-i, îți venea amețeală. Și, la mijloc, un covor de floricele albastre. Era atât de frumos, încât am uitat de stomac și am început să mă tăvălesc pe acest încântător petic de culoare. Alte amintiri sunt atât de atroce, încât aceasta este o minune. Dacă ar fi reapărut în jur toate animalele fantasmagoriilor mele, n-aș fi fost mirată. Nu voi uita niciodată acea catedrală vegetală, lumina, albastrul florilor minuscule, strânse unele în altele, aproape țesute între ele. În clipa aceea, nici măcar nu m-am gândit că anunțau sosirea primăverii. Pur și simplu, era plăcut să mă rostogolesc peste ele, torcând ca o pisică, scăldându-mă în frumusețe. Îmi lipsise atât de multă vreme.

Am mai avut și altă viziune, departe de a trezi entuziasmul. Auzisem un câine lătrând.

Câinii mă mai atrăgeau încă, dar, de când părăsisem Belgia, nu mai văzusem mulți. Așadar, am ascultat cu atenție lătratul, în ceața înserării, și m-am împiedicat de un grilaj și de niște sârmă ghimpată. Lătrăturile se auzeau destul de aproape; erau, desigur, mai mulți câini. Pentru mine, era ciudat. Am mers de-a lungul grilajului țepos, până când am dat de un panou de lemn cu o inscripție greu de descifrat.

Literă cu literă, am citit „VERBOTEN“. Înțeleg, pentru că

asta știu să traduc. Tatăl meu spunea uneori „verboten“, când îmi interzicea ceva.

— Nu te apropia de balcon, Mishke! Nu e voie! *Verboten!*

Aici, cred că era interzis să te apropii de câini.

Am fugit prin ceață, fără să mai stau pe gânduri, fără să înțeleg unde mă aflam. Probabil că era un lagăr de prizonieri, dar nu voi ști niciodată care, din moment ce nu știam unde sunt.

Am descoperit că ajunsesem în Polonia. Era o zi frumoasă, răcoroasă și senină. Era o zi liniștită, mai ales pentru că mă aventurasem afară din pădure și auzisem de departe clopotele unei biserici. Revăd perfect locul acela: câteva stânci, un pârâu, pietricele pe fundul apei și iarbă pe maluri. Mi-am udat fața și mâinile. Mă culcasem pe burtă în ierburile înalte și, din când în când, mă ridicam să văd clopotnița și, mai ales, o fermă din apropiere. Încă nu știam că mă aflu în Polonia, dar aveam s-o aflu repede, pe răspunderea mea. De altfel, această fermă avea alt aspect decât clădirile germane. Era mai mică, cu acoperiș de stuf.

Am văzut ieșind două siluete. Un bărbat și o femeie.

Se îndepărtează puțin; sper că voi găsi destul de repede ceva de mâncare, dar iată că femeia vine înapoi și intră în casă. Aștept. Iese din nou și, în sfârșit, pleacă amândoi spre biserică.

Mai aștept o vreme, gândindu-mă bine. Dacă se duc la biserică, așa cum făcea Marthe, este momentul potrivit. Am furat adeseori procedând astfel. Câștigasem experiență. Dacă ușa principală este încuiată, o caut pe cea dinspre gradina de zarzavat. Dacă nu este nici o ușă acolo, ceea ce se întâmpla rar, încerc să intru pe fereastră. Bine gândit: una dintre ele este deschisă, lăsând să intre soarele de primăvară. În ziua aceea, am crezut în Dumnezeu, ca mama mea, deși, uneori, când muream de foame, mă certasem cu El. Oamenii ăștia

aveau provizii. Am găsit brânză, carne și, după câte îmi amintesc, niște slănină. Și ouă. Am îndesat totul în traistă, cu o bucurie nebună. Când am ieșit, am dat ocol casei și am descoperit niște iepuri în cușcă, un fel de magazie mică, cu grilaj, nu prea înaltă, cu acoperiș din scânduri. Eram lacomă de soare, căci prin păduri nu-l prea întâlneam. Aveam nevoie de un oarecare confort, pentru a-mi savura prada. M-am instalat pe acoperișul magaziei, cu traista pe după gât, cu picioarele atârnate, și am început să mănânc. Eram fericită, aveam nevoie de această odihnă.

Închisesem, oare, ochii, ferindu-i de lumina soarelui? În orice caz, uitasem să mai stau la pândă, ca de obicei; asta nu se face niciodată.

Am simțit că cineva mă ia de picioare, brusc, și mă trage la pământ. Un bărbat urla la mine, într-o limbă necunoscută. Din reflex, vreau să scot cuțitul din traistă și să-l amenințț, ridicându-l în aer. Schimbasem mai multe, de la ieșirea din Belgia, iar cel de acum era destul de amenințător.

Omul face gestul de a se da înapoi; probabil că nu se aștepta la o asemenea reacție din partea unei fetițe; o iau la sănătoasa. Îl aud cum aleargă după mine, în timp ce fug de-mi sfârâie călcâiele, în direcția pârâului, cu intenția să-l sar și să mă ascund în pădure. O lovitură puternică în spate mă aruncă în apa pârâului. Bărbatul m-a lovit atât de tare cu o piatră, încât am crezut că mi-a înfipt un cuțit între omoplați. M-am ridicat cu greu și am continuat să alerg, dar abia mai respiram și, la intrarea în pădure, am fost cât pe ce să mă prăbușesc. Credeam că omul se mai află încă în spatele meu și că va sări asupra mea; mă înșelam. Rămăsese de partea cealaltă și mă amenința cu pumnul, strigându-mi cuvinte de neînțeles, în altă limbă decât germana. Nu se mișca din loc.

Atunci, mi-am adunat toate puterile și am reușit să ajung la copaci; am continuat să alerg, apoi m-am târât aproape în

patru labe, până când am considerat că sunt în afară de orice pericol; m-am lovit de un copac și am căzut, urlând. Durerea îmi străpungea pieptul, precum o lamă de cuțit. Era pentru prima oară când suferința mă făcea să urlu. Suportasem multe dureri, dar asta le întrecea pe toate. Am urlat fără să mă opresc, până când am simțit că mi se taie respirația. La mult timp după aceea, mi s-a spus ca piatra îmi atinsese o vertebră; mai port semnul și acum.

Nu știu cât timp am rămas lângă acel copac. Cred că am leșinat și, când mi-am revenit, am simțit că cineva mă urmărește. Nu era o ființă omenească, din fericire. La început, am crezut că este un câine mare, cu picioare lungi și cu botul fin. Era slab, avea niște ochi superbi; mă privea, nemișcat. Nu era amenințător. Nu făcea decât să mă privească.

I-am vorbit cu blândețe, așa cum le vorbeam tuturor animalelor pe care le întâlneam:

— Ce faci acolo? Și tu ești singur? Și ție îți e foame?

Am scos carnea din traistă, am rupt din ea o bucată și i-am întins-o. Dar el nu îndrăznea să se miște. Atunci, am pus bucata în fața mea, pe pământ:

— Uite, asta e a ta; vino s-o iei; eu nu mă pot mișca.

Era un lup. Mi-am dat seama mai târziu. Dar știu că m-aș fi purtat la fel, indiferent ce-ar fi fost: lup sau câine. Pe de o parte, sufeream îngrozitor, neputând să mă ridic. Pe de alta, nu mă temeam; instinctiv, mă simțeam mai aproape de animale decât de oameni. Aveam impresia că trăisem cu ele de când lumea.

Acel câine mare încă nu se urnea; dar nici eu. Însă eram convinsă că bucățica asta de carne avea să ne apropie.

6.
Lupii mei

Am stat mult timp față în față. Încercam să mișc un picior, apoi celălalt, dar durerea rămânea, surdă; m-am ridicat încet în genunchi, cu prudență, și, deodată, am văzut o umbră trecând pe lângă mine și luând bucata de carne. Uitasem de „câinele“ din apropierea mea; mă simțeam ca și cum aș fi fost ruptă în două și stăteam în patru labe, blestemându-l pe bărbatul acela și plângând de durere, împotriva voinței mele. Mi-a trebuit foarte mult timp să mă ridic și să fac câțiva pași. Îmi spuneam: „La naiba, n-o să reușesc niciodată, n-o să mai pot merge. Hai, spatele meu, trebuie să te miști; trebuie să uiți și să mergem, s-o găsim pe mama. Și câinele ăsta, unde o fi dispărut? Mi-ar plăcea să-l am alături și să mă culc alături de el. Să mergem până la copacul ăla“.

Și mergeam din nou. „Vezi, spatele meu, ai știut să-ți revii! Hai! Calmează-te, trebuie să merg înainte“. Nu mai vedeam animalul. Încercam să-l chem, îl căutam din ochi, dar nu mai urlam; m-am întrebat dacă nu cumva strigătul meu de durere îl adusese lângă mine. Am încercat din nou, o dată, de două ori, dar nu era același lucru; nu revenea.

Trebuia să mă îndepărtez de acel loc nesigur, dar înaintam greu. N-am mers cine știe ce în ziua aceea. Traista era plină, dar mă costase scump. Era ceva nou pentru mine. Până acum, evitasem să fiu văzută și, în afara de cei doi bărbați care, în Germania, îmi aruncaseră cartofi, nimeni, din câte știu, nu-mi observase prezența. Și totuși, intrasem în destule ferme, grajduri, cocini și cotețe! Nu puteam supraviețui altfel. Mă credeam dibace și foarte vicleană. Îmi formasem o agerime fără seamăn, de care eram sigură. Prea sigură. Trebuia să fiu prinsă, într-o bună zi. De data aceasta,

trecusem prea aproape de dezastru, din prea multă încredere. Îl uram pe bărbatul care mi-o demonstrase.

Am auzit în apropiere un urlet, și l-am văzut pe câinele cel mare urmându-mă, mergând pe lângă mine. Prezența sa mi-a dat puteri noi. Avea să rămână cu mine, să nu mă mai părăsească. Și voi putea dormi cu el! Eram singură de atâta vreme! Uneori, noaptea, când mă gândeam la mama, mă apucam de ureche să pot adormi, dar nu mai aveam dezmierdarea părului său parfumat, în care îmi plăcea la nebunie să-mi ascund nasul. La fermă, simțeam aproape aceeași plăcere la atingerea părului de câine. Păstrez și astăzi această pasiune pentru blana animalelor. Acum știu că este un paliativ. Un mod de a regăsi părul mamei. Pe atunci, nu voiam decât să rămân cu noul meu prieten, câinele. Mă simțeam atât de nefericită. Iar el mergea cu mine alături, la mică distanță, prin desișuri. Din când în când, nu-l mai vedeam, dar îl auzeam. Bănuiesc că simțise mirosul traistei mele.

La venirea serii, am ales un trunchi gros de copac, ca să-mi sprijin spatele, cu grijă. Eram destul de departe de acel om de nimic, și nu mai puteam să merg. Am pus lângă mine câteva bucățele din ce aveam prin traistă, puțină brânză, puțină slănină, și am închis ochii. Cred că am ațipit. Nu-mi amintesc momentul în care s-a apropiat. Când am deschis ochii, bucățelele dispăruseră.

Câinele ăsta era cu adevărat singur, la fel ca mine. Am fi putut supraviețui împreună. L-am căutat din priviri; era destul de departe și îl vedeam din profil, stând cu ochii pe mine, cu capul ușor înclinat, stând drept pe picioarele lui slabe. A doua zi, era tot acolo; la fel și în ziua următoare. Mergeam simțind dureri mari de spate, înaintam încet, ca să nu mai simt jungherul înfipt între rinichi. Câinele mergea, și el, alături.

Am constatat că nu era un mascul. A început să urle și, de data asta, m-am întrebat dacă era, cu adevărat, un câine. Și câinii bunicului urlau uneori, cu botul ridicat înspre cer, dar nu era același lucru. Acest animal urla îndelung și altfel. Mi-am dat seama ca era un lup.

În cărticelele cu animale aduse de tatăl meu, cărticele pe care mi le citea mama în timp ce eu priveam imaginile, văzusem câini, iepuri, cai, oi, lei, șerpi, elefanți și, bineînțeles, lupi. Din fericire, mama nu mi-a spus că trebuie să mă tem de ei. Ea îmi citea explicațiile desenelor, fără alte comentarii personale. Lupul trăiește în păduri, leul în junglă, vulturul zboară în înaltul cerului... și așa mai departe. Din câte îmi aduc aminte, nici un animal nu făcea rău, deci, niciunul nu era periculos. Pe acest lup îl consideram un câine care îmi era superior. Nu l-am asociat cu lupul cel rău. Nimeni nu-mi spusese povestea *Scufiței Roșii,* nici vreo altă fabulă asemănătoare. Dimpotrivă, făcusem din lumea animală teatrul meu imaginar. Aceste ființe nu-mi puteau fi decât prieteni, tovarăși de drum. Unii te lăsau să te apropii, alții, nu. Și, în felul meu, le înțelegeam acest comportament. Le era frică de oameni, cum îmi era și mie.

Continuam, parcă, să am șase ani. Rămăsesem la acea viziune paradisiacă a animalelor. Chiar și astăzi sunt convinsă că un animal se poartă după cum știe omul să se apropie de el. Dacă omul este agresiv sau temător, animalul va reacționa în consecință. Dacă e calm și respectuos, are șanse să stabilească un contact benefic. Între mine și acest lup, contactul s-a stabilit după două sau trei zile. Încercam să-l atrag prin mici urlete, aceasta fiind limba lui. Treptat, s-a apropiat de mine, cu mișcări prudente și succesive. Ca să dorm, mă făceam colac, singura poziție în care spatele mă durea mai puțin. Ultima sa apropiere a durat atât de mult,

încât îmi pierdusem orice speranță. Îmi spuneam: „Trebuie să fie un animal rătăcit, căruia oamenii i-au făcut rău, așa cum mi-au făcut și mie“. În cele din urmă, a venit să se întindă lângă mine, lipit de spatele meu. Căldura lui îmi făcea bine și eram foarte fericită. Îmi era cald și bine; nici nu mai mișcam.

Am botezat-o mama Rita, ca pe cățelușa bunicului. Mă însoțea tot timpul, ușoară și sprintenă pe lungile sale picioare, iar eu îi vorbeam, aproape în șoaptă, cu blândețe. Domesticirea unui animal nu avea sens pentru mine. Doream ca lupoaica să-mi rămână alături, să nu mai fiu singură. Și apoi, era minunat să dormi simțind în spate căldura ei. Dacă stăteam în patru labe, venea să mă împingă cu botul și mă rostogoleam pe jos. Mă lingea, devenisem puiul ei; se stabilise o legătură mamă-copil, așa cum nu sperasem la început. Era mai minunat decât crezusem. Când nu era de acord cu ceea ce făceam, își arăta colții. Îmi plăcea să-mi trec brațele în jurul gâtului ei, dar, dacă mârâia, le retrăgeam și ea se calma. Am învățat repede lecția, deși era surprinzător. De câte ori îi displăcea una dintre atitudinile sau mișcările mele, se repezea la mine, mârâind, și mă punea la pământ. Îmi era puțin frică de pedeapsă, ca unui copil căruia un adult vrea să-i dea o mamă de bătaie. Deși eu n-am fost bătută niciodată. Totul se petrecea foarte repede: mă împingea, mă trântea și, cu labele de o parte și de alta a corpului meu, rămânea un timp deasupra mea. Instinctiv, mă lăsam pe spate, scâncind încet, ca un cățeluș, de parcă aș fi vrut să-i explic: „Nu mai fac nimic, nu mai mișc!…“ și totul lua sfârșit. O lăsam să facă ce vrea ea, acceptam să fiu certată. Nu înțelegeam întotdeauna cu ce greșisem, dar prezența sa, blana cenușie și mirositoare, mă consolau pe deplin. Îmi aminteam de serile când adormeam lângă părul mamei.

Durerea din spate era mai puțin supărătoare, dar, într-o zi, nu știu ce zgomot a auzit mama Rita și a fugit în tufiș.

Văzând că nu mă mișc, a sărit la mine, m-a apucat de guler și m-a târât, fără cruțare, pe o distanță destul de mare. În jurul meu vedeam defilând ramurile și mărăcinii care-mi zgâriau spatele, trezindu-mi durerile. Lupoaica era puternică, de o forță pe care n-o bănuisem. Puțin mai departe, mi-a dat drumul, fără să mă scape din priviri. Simțeam că mă sufoc de durere și de fericire totodată. Mă apărase, nu știu de ce pericol, de ceva ce auzise numai ea. Eram, pentru totdeauna, puiul ei.

Dacă n-aș fi avut hainele zdrențăroase care să mă ferească de colții ei, mi-ar fi putut face mult rău apucându-mă de gât. Ar fi putut mușca, dar asta nici nu mi-a trecut prin minte.

Ar fi trebuit să șterpelesc, mai departe, de-ale gurii, dar îmi era atât de frică să n-o pierd, încât rămâneam pe loc. Nu mai aveam nimic, mestecam din nou frunze, rodeam tot ce găseam, în timp ce lupoaica dispărea, pentru a vâna, desigur. M-am hotărât să fac și eu ca ea; trebuia. De data aceasta, am fost atât de prudentă apropiindu-mă de casă, încât mi-a trebuit o parte din zi și din noapte. Ajungând la locul în care ne făcusem culcuș, ea și cu mine, n-am mai găsit-o. Am început să urlu pentru a-mi semnala prezența și, după un timp, am auzit-o în depărtare. Am așteptat, cu bietele mele provizii, apoi am mâncat fără ea; îmi era prea foame. Trebuia să mă obișnuiesc cu gândul că ea mânca singură, undeva, și eu, la fel. Până când, într-o zi, a apărut cu un iepure în bot și mi l-a pus la picioare.

Eram uimită: „Îmi dai să mănânc?“

Prada era devorată aproape în întregime; rămăseseră doar niște fâșii de carne. Am ros-o cum am putut. Nu era mare lucru, dar eram atât de bucuroasă: ea îmi adusese de mâncare; rodeam pielea, sub privirile ei atente. I-am spus:

— Sunt bucuroasă, mulțumesc. Mi-ai dat să mănânc. Ești mama mea, nu-i așa? Da, hotărât lucru, ești mama mea…

mama mea Rita…

Îmi făcea plăcere să rostesc cuvântul „mamă“. Acest animal era o binecuvântare, un dar ceresc trimis de părinții mei. Eram atât de neștiutoare, condusă de instincte, încât treceam prin pericole cu o inconștiență de neînchipuit. Dacă mi-ar fi fost frică de ea, dacă aș fi luat-o la fugă văzând-o, poate că nu s-ar fi purtat astfel și m-ar fi urmărit. Era o tânără lupoaică singuratică, gonită, poate, din haita sa – comportament clasic, după câte am aflat, mulți ani mai târziu, studiind viața lupilor. Avea nevoie, la rândul său, să-și întemeieze o familie. În naivitatea mea, nu mă așteptam să văd venind, într-o zi, tovarășul de viață ales de ea!

Când m-am convins că mă urma tot timpul sau că mă putea găsi fără multe căutări, am început să mă deplasez. Erau perioade când nu apărea; două-trei zile stăteam fără ea, fără blana ei, pe care îmi puneam capul să dorm. Apoi, absențele au devenit tot mai lungi, până când am crezut-o plecată pentru totdeauna. Dar nu încetasem s-o aștept, îngrijorată, chemând-o, ori de câte ori reveneam din escapadele mele. Aveam acum, în apropiere, locuințe, de unde puteam să fur ouă. Luam doar atât cât să nu mor de foame, căci nu mai găseam abundența din ferma poloneză, la care o pățisem, gata-gata să fiu prinsă. Nu mai țin minte decât carcasele de animale și rădăcinile. Această perioadă este marcată, în ceea ce mă privește, de prezența sau de absența „mamei Rita“. Am rămas multă vreme în aceeași zonă, pentru a fi cu ea; totuși, prezența umană era vizibilă. Când lupoaica apărea, din când în când, și puteam dormi lipită de ea, mă cuprindea o fericire imensă, care mă amețea. Găsisem o mamă adoptivă, care însemna totul pentru mine.

Și iată că, la un moment dat, a reapărut, însoțită de un lup mare și negru. Când m-a văzut, și-a arătat colții… Masculul nu avea aceeași atitudine atentă precum cea a

mamei Rita; venea drept spre mine, mârâind amenințător. Am crezut ca acesta îmi va fi sfârșitul. M-am culcat pe spate, așa cum făceam cu lupoaica. Mă așteptam să fiu mușcată, târâtă prin pădure. Dar ea a mârâit către el și s-a așezat între noi. Lupul cel negru a ezitat și a vrut să se repeadă din nou. Îmi spuneam: „La naiba, dacă mama mea nu mă apără, ăsta mă va face bucăți“. Când mă gândesc la această scenă, mi-o amintesc ca fiind halucinantă și maiestuoasă totodată. Mama Rita a început să mârâie din ce în ce mai tare, înfruntându-l pe mascul și obligându-l să se retragă, centimetru cu centimetru. Cu botul în jos, avansa cu doi pași, iar el se dădea înapoi, tot cu doi pași.

Nu îndrăzneam să mă mișc. Așteptam ca ei doi să decidă asupra sorții mele; treptat, dar am înțeles că ea câștigase. A venit să mă lingă, ca și când i-ar fi spus celuilalt: „Ea este a mea, trebuie să înțelegi“. S-a culcat lângă mine, continuând să-l privească. Lupul ne dădea târcoale, suportând greu înfrângerea. Poate că acest balet a durat destul de mult, poate mai mult de o oră – n-aveam noțiunea timpului. În sfârșit, a acceptat, de parcă ar fi spus: „dacă așa stau lucrurile, nu mai am ce să spun“. Și m-a băgat în seamă mai puțin.

Mi-am spus că, dacă lupul ar reîncepe să mă atace, ea ar fi gata să mă protejeze.

Deocamdată, lupul stătea departe. Ea mă lingea, mă împingea ușor cu botul; era clar că vrea să-i demonstreze că atenția i se îndrepta asupra mea. Apoi, s-a dus la el să facă același lucru. Ușoare lovituri cu botul, de parcă voia să-l necăjească, în blana lui de la gât; și au început să se joace, ca și când eu nu mai eram acolo. La scurt timp, au plecat din nou împreună, lăsându-mă singură.

La căderea nopții, m-am temut că lupul va reveni de unul singur. Negru cum era, nu l-aș fi putut distinge în întuneric;

nu știam unde să mă adăpostesc, să pot dormi. Dar n-am putut închide ochii până nu i-am văzut revenind împreună și culcându-se unul lângă altul. Mi-am primit și eu drepturile: m-a lins de câteva ori pe față și pe gât. Mama Rita mă adulmeca cu zgomot. Înainte de a se duce din nou lângă el, mi-a dăruit câteva lovituri de bot, dându-mă de-a dura. Începea o viață în comun, care impunea niște reguli. Dacă stăteam în picioare, mă accepta și așa; știa că nu-i fac nici un rău; dar masculul se ridica în același timp, mârâind, ca și când l-aș fi amenințat. Mă treceau fiorii când îi vedeam colții. În prezența lui, era mai bine să stai culcat sau în șezut. Eram înspăimântată, inima mi se oprea, până când lupoaica intervenea.

Mai ales, trebuia să nu-l privesc în ochi, fiindcă nu-i plăcea; dar, dacă lăsam capul în jos, înceta să mai mârâie și pleca. Era ca un gest de supunere, pe care-l făceam din instinct, dar și în urma unei scurte experiențe. Era, într-un fel, educația dată de oameni. Dar mai directă. Consideram că, dacă mă ceartă amândoi, trebuie să plec capul, ca un copil pedepsit. Uneori, încercam să mă ridic; atunci, venea către mine, iar eu mă lăsam pe spate, mârâind încet, așa cum făceam cu lupoaica. Se oprea și el, nedumerit. Când urla, o făcea altfel decât mama Rita. Îmi spuneam: eu nu am același urlet ca ei doi, sunt mică, este normal; fiecare urlă în felul lui propriu.

Erau fericiți; se jucau împreună. Apoi s-au împerecheat. Nu i-am deranjat. Înțelegeam ce se întâmplă, căci, la fermă, văzusem asemenea scene între câini. Apoi, cățeaua Rita făcuse pui – era firesc. Aveam toată admirația fața de aceste animale minunate, pe care le puteam cerceta atât de aproape, le puteam vedea sărind împreună, hârjonindu-se ca doi îndrăgostiți; un adevărat dans. Săriturile lor exprimau o forță extraordinară. Lupii sar în sus, pe loc; câinele nu face

așa. Vedeam puțină spumă la botul lor, mici picături ce se pierdeau în aer la fiecare salt, o adevărată încântare. Uitam cu totul de război. Nu mai știam nimic din ce se întâmpla în lume. Contemplam ceva magnific, care-mi îndepărta spaima de a fi singură pe lume, și chiar durerile de spate.

O altă regulă a menajului nostru în trei privea hrana. Când Rita a adus o pradă, poate un bursuc, nu mai știu bine, lupul n-a acceptat să mă apropii de acel ospăț. Am întins mâna să iau puțină carne, și era cât pe ce să-și înfigă colții în degetele mele. Trebuia să mănânce el primul și, după ce se sătura, aveam și eu dreptul să iau ceea ce rămânea. Iar când aduceam și eu câte ceva, legume din vreo gradină, de exemplu, mâncarea nu-l mai interesa. Dacă veneam cu carne, trebuia s-o împart repede în trei porții, înainte ca ei să apară. Și fiecare mânca în colțul lui.

Într-o zi, au plecat la vânătoare, ca de obicei, și, curând, am auzit un foc de armă. Rita a apărut, foarte agitată; a început să-mi dea târcoale, ciulind urechile, ridicând botul în aer, învârtindu-se, iar și iar. Se vedea clar că este îngrijorată. Din când în când, ridica o labă și rămânea așa, ascultând zgomotele pădurii. Încercam să mă duc lângă ea, dar nu avea răbdare să stea pe loc. Mă întrebam ce se întâmplase, de ce revenise doar ea, fără lupul său cel negru.

Mă lingea, mă împingea cu botul, dar nu era preocupată din cauza mea; era altceva, un motiv de panică. A plecat din nou. Aparent, voia s-o urmez, dar n-am putut s-o fac; mergea prea repede și nu puteam ține pasul cu ea.

Am mai auzit un foc de armă, mult mai aproape, apoi încă unul. M-am ascuns în ierburile înalte. Mi-am amintit de nemți, de bărbatul care mă urmărise. Am auzit pași în apropiere și m-am făcut una cu pământul. Eram aproape de o potecă. Am văzut niște cizme, la nivelul ochilor mei. Am ridicat capul și mi-am văzut lupoaica, purtată pe umerii unui

bărbat.

Blana aceea sură, nu putea fi decât a ei. În primul moment, am rămas nemișcată și confuză. Apoi, m-am simțit cuprinsă de o furie pe care, ulterior, n-am mai trăit-o vreodată, o ură fără margini. Și mi-am spus: „mă duc după el și-l omor!“ Acolo, printre ierburi, stăteam culcată la pământ și lacrimile îmi curgeau pe obraji. Sufeream atât de mult văzând-o cărată pe spatele acelui om! Văzusem urme de căruță și capcane. Cei de pe aici practicau vânătoarea și eu nu mă ferisem suficient. Pentru mine, conceptul de „vânătoare” nu era legat de arme. Nu văzusem încă moartea de aproape.

„Sunt foarte hotărâtă să-l omor pe acest om. Mi-a ucis mama! Din nou mi-a fost răpită mama! Animalul acela minunat mă proteja, îmi ținea de cald la spate, mă hrănea… și el îmi omorâse mama.“

Cu ochii încețoșați de lacrimi, am pornit pe poteca. Am ieșit la drum și m-am oprit, observând. Atârnă leșul de un cârlig fixat pe căsuța din lemn, în care intră liniștit; apoi ieși, aducând un scaun. Se așeză și își aprinse pipa. Era satisfăcut; se legănă pe scaun, în echilibru, cu capul proptit de căsuța din lemn. Era mulțumit.

Am văzut un puț, o găleată agățată de un scripete. Nimic altceva. Am făcut un ocol și am ajuns în spatele casei. Căutam ceva tare, ceva care poate lovi rău. O stivă de lemne, unelte… Am ales un drug de fier, tare și solid, pentru că voiam să-l masacrez; voiam să-l fac să sufere cu adevărat, să-l fac să se spargă în mii de țăndări.

Dacă aș fi găsit o furcă, un târnăcop sau o lopată, aș fi luat-o. Dar nu aveam decât această bara de fier. Mergeam încet, de-a lungul cabanei. Bărbatul se afla lângă ușă, iar lupoaica sta, spânzurată, pe partea stângă. Știu că plângeam, dar nu lăsam să-mi scape nici un sunet. Plângeam

cu adevărat. Simțeam că turbez. Încă puțin, și înnebuneam. Dar mai aveam puterea să hotărăsc unde să-l lovesc. Ideea că ar putea să fugă după mine în urma atacului m-a făcut să plănuiesc aplicarea unei lovituri la picioare. Mi-am spus: „Îi rupi picioarele!“

Am apărut brusc în fața lui și, cu toată forța de care eram în stare, i-am lovit picioarele cu bara de metal. Omul a urlat de durere și am lovit încă o dată. A căzut, neputând să se arunce asupra mea, așa cum ar fi vrut.

Nu știu dacă i-am rupt picioarele cu adevărat, dar aș fi vrut să fie așa. A început să se târască spre arma sa, dar i-am luat-o înainte, am luat pușca, am alergat s-o arunc în puț și, văzând găleata care atârna la capătul funiei, am aruncat totul. Nu știu dacă vorbeam sau dacă doar îi spuneam, în gând:

— O să crăpi de sete! Apă este, dar nu pentru tine. Nimeni nu va veni să te ajute.

Îl vedeam târându-se, gemând și înjurându-mă, pentru că eu eram cea puternică, în timp ce el nu se putea ridica de la pământ! Nu mai știu cum am avut puterea să fac tot ce am făcut. Ura era tot atât de mare ca sentimentul de putere care mă invada.

Am luat lupoaica de pe cârlig și mi-am pus-o pe umeri. Era incredibil de grea, asudam, îmi tremurau picioarele, dar furia îmi întărea voința. Am reușit să merg și să intru din nou în pădure. Căpătasem o forță supranaturală, un amestec de tristețe imensă și de dorință de răzbunare. Îmi spuneam: „E prea mult: mi-a fost luat totul, acum mi se ia și lupoaica, singura ființă care m-a iubit și m-a apărat de când n-o mai am pe mama“.

Omul devenise pentru mine dușmanul universal. Nu numai spurcatul de neamț, ci oricare alt om. Filosofia mea era formată: omul este laș, pentru că ucide cu pușca; e

mincinos, pentru că nu poți avea încredere în cuvântul lui. Omul te primește și apoi te părăsește. Spre deosebire de el, animalul se luptă cu dinții, nu poate minți și nu te părăsește.

Am râcâit pământul, dar n-am putut face o groapă destul de mare. Am pus-o pe Rita înăuntru și, pentru ultima oară, am dormit pe ea, în blana ei. Noaptea era îngrozitoare: era ceva cumplit să nu mai simți corpul acela vibrând, respirând.

Am plâns mult, pentru că această moarte era mai puternică decât mine. Lupoaica fusese salvarea mea; totul se amesteca, pământul de pe mâinile mele, lacrimile. Am acoperit-o, ca la o înmormântare. Și mi-a fost greu s-o părăsesc. Mă tot învârteam în jurul ei, neputând să plec și s-o las acolo.

Am înțeles că, după primul foc de armă, și ea făcuse același lucru, învârtindu-se în jurul meu, îngrijorată, nevrând să mă părăsească. Vânătorul îl omorâse pe mascul și ea o știa.

Cred că am rămas acolo trei zile, plângându-i pe amândoi, dar și pe mine. Imposibil s-o las. Nici n-am cuvinte să spun cât de singură mă simțeam în clipele acelea. Singură, și atât de diferită de ceilalți. Simțeam că eram un animal; n-aveam nimic de a face cu oamenii. Mă simțeam puiul ei, un pui părăsit, a cărui mamă fusese ucisă.

Imaginea animalului superb spânzurat de un cârlig mi-a rămas în minte pentru totdeauna. Mai târziu, peste ani, mi-am spus: „așa cum se poartă oamenii cu animalele, tot așa se poartă și cu semenii lor. Au făcut-o deja. Au spânzurat oameni, așa cum vânătorul mi-a spânzurat lupoaica. Omul este cel mai blestemat animal de pradă de pe pământ. N-a înțeles nimic, a distrus o lume magnifică, pentru că era gelos pe ea. Distruge animalele, pentru că nu poate alerga la fel de repede ca ele, nu poate simți ca ele, nu aude ca ele. Este gelos pe copaci, pentru că sunt mari și frumoși. Omul n-are

culoare. Este urmărit de toate viciile. Oare și eu sunt om? Nu se poate.“ Nu m-am vindecat niciodată de această boală.

Nu-mi mai era teamă; nici măcar nu mă mai întrebam dacă era cineva prin apropiere; eram orbită de ură, de furie, de setea de răzbunare. Apoi, m-a cuprins tristețea. Și astăzi mă doare când mă gândesc la moartea lupoaicei, a singurei creaturi de care mă legasem și pe care o consideram a doua mea mamă. Înainte să plec, i-am spus:

— Te-am răzbunat, mamă Rita, te-am răzbunat, să știi. Nu te voi uita niciodată.

În urma acestei tragedii, am devenit mult mai puternică, mai hotărâtă. Ura îmi dădea aripi. Mânia mă făcea să pot merge, nu mai simțeam durerea din spate. Am mers câteva zile la rând; ea era cea care îmi dădea putere. Eram convinsă că pot elimina tot ce-mi stă în cale. Era o iluzie, singurul meu mod de a înăbuși suferința.

Doliul pe care nu l-am putut ține era, de fapt, cel al mamei mele.

M-a îmbrăcat pe viață în furie împotriva oamenilor, împotriva distrugerii naturii, contra războaielor. În felul meu, murisem și eu. Fetița aceea care mergea la nesfârșit se îndepărtase și mai mult de oameni.

M-am hrănit cu burta unui cal mort, am dormit pe sub grămezi de lemne, am locuit în vizuini părăsite, am ros orice, am băut apă de ploaie și am învățat să stau cu vântul în față, pentru ca prezența mea să nu fie bănuită.

În drumul meu, am întâlnit o cale ferată care, după cum îmi arăta busola, se îndrepta spre est; am mers pe lângă ea, cu ochii în patru, furând uneori de pe câmp, atentă la corbii care-mi anunțau prezența vreunui cadavru. Multă vreme, m-am hrănit cu mortăciuni. Învățasem să nu-mi fie foame de altceva.

Eram plină de răni, pielea îmi era crăpată. Picioarele mele

nu mai semănau a picioare. Mergeam cu degetele îndoite sub talpă și trebuia să-mi rod unghiile, ca să nu-mi intre în carne. Și mergeam ca să merg, fără scop; și ca să supraviețuiesc, ca un animal condamnat la singurătate. Uneori, vorbeam cu moartea. În coșmarurile mele, lua înfățișarea acelei femei în negru, care venise să mă ia de la școală. Îi vorbeam urât, pentru că îmi luase mama-lupoaică, lăsându-mă singură pe lume. Devenisem lup și alergam către est, fără prea multă speranță.

7.
Mirosul morții

M-am abătut de la calea ferată. Auzisem voci. Am luat-o pe drumul care mă îndepărta, cel mai mult posibil, de direcția în care ar fi trebuit să merg. Un câine m-a adulmecat și a pornit pe urmele mele. Probabil că miroseam a lup.

Se oprește într-un desiș, scormonește cu botul, dă din coadă, se dă înapoi și scormonește din nou. Mă gândesc la un animal prins în capcană, un posibil prânz, și mă aplec asupra lui, dând frunzișul la o parte. Este un corp uman, un om culcat pe burtă, cu spatele gol, cu carnea strivită în mod înspăimântător de o stea scrijelită în piele. Oribil. Câinele îl linge și își bagă botul lângă capul său. Dau ramurile la o parte și încerc să-l întorc cu fața în sus; este slab, la fel de slab ca mine. Izbutesc să-l răsucesc pe o parte și, pe piept, observ un alt desen, făcut, probabil, cu un cuțit, așa cum ai ciopli un trunchi de copac; pieptul îi este plin de sânge închegat. Deslușesc o zvastică.

De când rătăcesc prin Polonia, am întâlnit deja cadavre de soldați. Nu m-au impresionat. De la moartea lupoaicei mele, oamenii nu mai contează. Mă opresc asupra lor doar pentru a vedea ce pot face ei util pentru mine. Uneori, încălțămintea, deși nu mi se potrivește niciodată și renunț repede la ea; apoi, cuțitele, destul de multe; dar nu hainele – mirosul lor îmi face greață. Mă mai atrage câte un obiect strălucitor, un nasture de aramă, un ceas sau un inel. Îmi fac din ele mici comori, cu care mă joc, așa cum aș face-o cu niște pietricele; dar le pierd foarte repede.

Acest trup mă impresionează: steaua evreiască, zvastica săpată în piele, mă fac să nu îndrăznesc să-l ating prea mult. Semne sângerânde, înspăimântătoare. În clipa în care vreau

să plec, aud un geamăt; omul este încă viu.

Deschide ochii, iar eu, speriată, sar înapoi. Mi-e frică de acest mort viu.

Mă privește cu ochii dilatați, enormi; văd că-și mișcă buzele, spune ceva într-o limbă pe care n-o înțeleg. Vede că nu pricep nimic și mai încearcă; în mai multe limbi. Unele îmi sunt necunoscute, în afara celei din urmă, rostită cu accent ciudat.

— Nemți. Nu uiți. Nu uiți.

Așa cred că am înțeles; rostește cuvintele trunchiate, cu efort; se străduiește să ducă mâna la piept, pentru a-mi arăta o altă rană, mai sus. Un glonte străpunsese carnea.

Așadar, crima fusese a nemților. M-am apropiat și l-am luat de mână; m-a strâns, așa cum a putut, cu degetele crispate și, de câte ori încercam să mă desprind, mă trăgea la el, rostind cuvântul „Marek“… și, din ochi, încerca să mă împiedice să plec, ca și când avea de spus ceva important. Repeta „nemți”, apoi „sărbătoare“, „camion”, „așteaptă”, „toți uciși“. Și, din nou: „Eu, Marek“. Și, mai ales: „Nu uiți“.

Am dedus, din cele spuse de el, că avusese loc o petrecere a nemților; îi torturaseră pe oameni, îi urcaseră într-un camion și îi asasinaseră. „Nemți“ și „camion“ se potriveau împreună, din moment ce nemții îi adunau pe oameni cu camioanele. Mai rămânea de descifrat cuvântul „sărbătoare”. Ce sărbătorire se putea termina cu tortură și cu moarte?

Dar el, Marek, nu murise. Nu mai îndrăzneam să fug, să părăsesc acest piept măcelărit, acești ochi imenși; nu înțelegeam rostul acestei torturi. Mai văzusem morți, soldați sau civili; îi vedeam de aproape, la liziera pădurilor și la marginea satelor. Dar nu știam nimic despre tortură. „Nu uiți…” Poate că voia să spună, în franceza lui incorectă, „nu mă lăsa”. Dar am auzit bine, „nu uiți”. A repetat aceste două cuvinte de mai multe ori.

Nu trebuia să-l uit pe Marek. Am rămas lângă el până când și-a dat duhul.

L-am acoperit cu frunze, ca pe mama Rita, făcând aceleași gesturi: să acoperi, să ascunzi moartea. Nu puteam face altceva. Am continuat să mă cert cu moartea, s-o insult; îi vorbeam tot timpul…

— Pleacă de aici! Piei din calea mea! Nu veni lângă mine! Duhnești!

Îmi revin în minte frânturi din acele zile. Când am coșmaruri, îl revăd pe Marek, îmi revăd lupoaica, revăd multe altele, pe care le gonesc, țipând în toiul nopții.

Mergeam din nou prin păduri, printre copaci, mesteceni, dacă nu mă-nșel. Nu mai treceam pe lizieră; îmi ajungeau la urechi zgomote ce dovedeau prezența oamenilor, vedeam urme de roți, chiar și pe drumurile înguste. Odată, am fugit la vreme, ferindu-mă din calea unui convoi de camioane. Nemții erau peste tot. Nu mai exista țară fără ei.

Ajungând într-un luminiș, am dat de niște clopoței, asemănători celor pe care îi văzusem în Belgia: lăcrămioare! Mama își parfuma părul cu o apă de colonie având această mireasmă. Mi-am vârât nasul în covorul de flori, pentru a o respira pe mama. Am dat și de furnici; le priveam, spunând: „dacă le calc, le omor. Am putere de viață și de moarte…“ M-am întors cu ochii spre cer:

— Și tu, Dumnezeu al mamei mele, și tu faci la fel, nu-i așa? Strivești, fără să-ți dai seama dacă e bine sau rău!

Ceea ce mă fascina la aceste gâze era faptul că își vedeau de treaba lor, fără să știe că eu le-aș fi putut omorî, așa cum erau omorâți oamenii, așa cum se ucidea pretutindeni, așa, la voia întâmplării. Și îmi spuneam: „Eu am norocul să trec dincolo de moarte“.

Oare cât timp a durat această fascinație? Nu mai știu. Timpul este o necunoscută. Cunosc spațiul, drumurile,

pădurile, câmpiile, dealurile și râurile, dar nu cunosc timpul care trece. Acum, când am îmbătrânit, trebuie să fac un efort pentru a-mi aminti scene din copilărie. Se spune că, îmbătrânind, uiți mai repede prezentul decât trecutul. Eu n-am uitat nimic din trecut și nu uit nimic din prezent, dar viața mea trecută cuprinde momente atât de dureroase, încât le văd, adeseori, în ordinea intensității durerii, și nu în ordine cronologică. Creierul meu a înregistrat imaginea precisă a unor locuri, cuvintele rostite de unii oameni. Revăd chiar copacii pe care i-am iubit, așa cum îți iubești părinții. Am îmbrățișat și am strâns tare la piept trunchiuri imense, dinaintea cărora mă rugam, cerându-le protecție. Cunosc bine copacii; fac parte din albumul meu de familie, precum lupii, insectele, păsările.

Am fost surprinsă când, într-un luminiș, am găsit urmele unui foc, niște tăciuni. Știu că am rămas pe gânduri în fața acestui semn al prezenței umane, într-o pădure atât de deasă, în care mă credeam singură. Am bănuit că un vânător sau un ucigaș oarecare fusese în trecere pe acolo. Am părăsit luminișul, primitor de altfel, pentru a căuta un adăpost, mai departe, într-un loc în care să nu-mi mai amintesc de oameni.

Deodată, mi-a ieșit în cale, de nicăieri, un bărbat. Mă amenința cu o furcă. M-am răsucit, vrând să fug înapoi, dar au mai apărut doi. Bărboși, înalți, înarmați. Cuțitul nu mi-ar fi folosit la nimic. Poteca era prea îngustă ca să pot scăpa și, dacă aș fi intrat în tufișurile pline de spini, aș fi fost prinsă în câteva secunde. Eram încolțită. Unul dintre ei îmi vorbea răstit în polonă. N-aveam de a face cu un neamț, dar pericolul era același.

Dau din cap, în semn că nu înțeleg, și nu scot nici o vorbă. Omul insistă, eu dau iar din cap. Atunci, cel cu furca mă ia de guler și mă trage cu forța prin pădure, până la alt luminiș,

în care zăresc o căsuță din lemn, acoperită în întregime cu ramuri. În fața ei, câțiva oameni stau pe jos, în cerc, prost îmbrăcați, cu picioarele înfășurate în cârpe și cu încălțămintea uzată. Arată aproape la fel de jalnic ca mine. Lângă ei, femei și copii, precum și doi-trei oameni într-o uniformă pe care n-o cunosc. Sunt adusă înaintea celui care pare a fi șeful și sunt luată la întrebări, în limba polonă. Nu încearcă să-mi vorbească în alte limbi străine, dar, oricum mi-ar fi vorbit, aș fi tăcut ca peștele. Îi arăt dinții, într-un zâmbet imbecil, așa cum procedam cu Virago. Să mă ia și el drept o „beoțiană“, un biet copil fără apărare, un copil care nu înțelege absolut nimic.

Ceilalți îi povesteau, probabil, cum m-au prins. Șeful a mormăit câteva fraze, după care m-a obligat, fără menajamente, să stau jos.

Oamenii au trecut din nou la treabă. Unii își curățau armele, alții discutau cu voce tare. Femeile continuau să stea pe jos, ca mine, împreună cu copiii lor. După un timp, am văzut că nu mă bagă nimeni în seamă și, încet, am început să mă târăsc, pe fund, în direcția copacilor. Apoi, aplecată, mă ridic, gata s-o șterg. Cu un urlet, omul cu furca mă pune din nou la pământ, mormăind. Bărbosul este înspăimântător. Nu mai mișc.

Vine seara și femeile aprind un foc, pe care pun o oală la fiert. O privesc cu interes, cu atât mai mult cu cât îmi miroase a varză. Supă? N-am mai mâncat ceva cald de multă vreme și oala mă fascinează. Uitasem că mai există și supă pe lume. Seara, înainte să adorm, nu vedeam decât carne, pâine, brânză și chiar dulceață. Dar mirosul de varză era de-a dreptul minunat; îmi lăsa gura apa.

Femeile îi servesc pe bărbați, apoi pe copii; una dintre ele îmi face semn să vin mai aproape și îmi întinde o strachină din metal. Era o supă limpede, fără gust, dar caldă, pe care

stomacul meu o primea cu bucurie. Deodată, am simțit că mă lasă puterile. O slăbiciune pe care trebuia s-o învinge. Pentru mine, căldura focului nu era ceva obișnuit. Nu aprinsesem niciodată un foc. Supa asta caldă era binefăcătoare, dar nu trebuia să mă las păcălită. Trebuia să rămân cu ochii în patru și să fug cu prima ocazie. Acești oameni îmi dădeau să mănânc, deci nu voiau să-mi facă vreun rău; dar eu nu doream să rămân cu ei; nu-mi plăcea că erau înarmați.

Mi-au dat să beau un lichid incolor, care mi-a ars măruntaiele; ceilalți copii gustau din el de parcă ar fi fost apă chioară. Văzând cum mă strâmb, au râs de s-au prăpădit, urlând: „Bimber!“, ca un strigăt de luptă. Mai târziu, când am amintit de acel „Bimber“, am aflat că băusem o votcă oribilă, fabricată din cartofi. Stomacul meu n-a uitat-o niciodată. I-am reținut numele, așa cum l-am reținut și pe cel al șefului; îl strigau tot timpul: „Yanus“.

Am stat la pândă toată noaptea. Copiii dormeau cu femeile, înfășurați în pături. La intervale egale, niște bărbați intrau și ieșeau din colibă. Se schimba garda. Dar nu mă scăpau din ochi, nici o clipă.

În zori, au ridicat tabăra, au stins focul și au pornit, cu toții, pe potecă, în șir indian, eu aflându-mă undeva la mijloc. Șeful mergea în frunte.

Ajunși la marginea pădurii, pe un dâmb înalt care domina un drum noroios, s-au ascuns, așteptând. Eram prizoniera acestor oameni și presimțeam că avea să se întâmple ceva. Dar nu puteam face nici un pas. Era clar că luau și ei parte la război, dar eram surprinsă de prezența femeilor și a copiilor. Pentru mine, războinicii nu puteau fi decât bărbați în uniformă, așa cum erau nemții. Dar ei nu erau nemți, ci polonezi; se purtau ca niște țărani și nu toți aveau arme…

Mă aflam printre partizani.

Șeful a făcut un semn; se auzea un motor și, deodată, a aruncat ceva pe drum, declanșând o explozie puternică. Bărbații s-au năpustit asupra unei mașini care părea a fi una germană. Șoferul a ieșit din vehicul și a căzut în genunchi; dar șeful i-a tras un glonte în cap. Au mai scos un om din mașină, un ofițer, pe care partizanii au început să-l lovească fără milă, înainte de a trage în el. L-am văzut pe bărbos înfigând furca în gâtul ofițerului și scoțând-o, cu un urlet victorios. Totul s-a petrecut atât de repede și cu atâta violență, încât nu mai îndrăzneam să mișc. Eram îngrozită. Ciudat lucru, furca mă impresionase mai mult decât tot ce se întâmpla.

Un băiat puțin mai mare ca mine l-a întors pe omul căzut la pământ și i-a pus o pană sub nas. Șeful s-a apropiat de victimă și i-a tras un glonte în ceafă. Trebuia să facă economie de muniție.

Copiii alergau, de parcă se jucau, dar, în realitate, ștergeau urmele mașinii cu niște ramuri, în timp ce bărbații dezbrăcau trupurile celor morți și își împărțeau între ei hainele, cizmele și armele. Apoi, au împins la vale cadavrele și mașina, au aruncat ramuri peste ele, și asta a fost tot. Mica trupă, din care acum făceam și eu parte, a pornit înapoi, spre luminiș.

A doua zi, au luat-o de la capăt. Eram epuizată după o noapte în care nu dormisem aproape deloc, chinuită de coșmaruri și de dorința de a evada. Din nou, la drum, în grup. Nu rămânea nimeni în urmă.

De data aceasta, la trecerea unui convoi german, s-au oprit. Așteptau altceva. O altă mașină, mai mare decât cea din ajun, cu câțiva ofițeri. Bărbații au aruncat grenade și totul a luat foc: un fum negru și un miros îngrozitor.

O femeie m-a tras de mână și, împreună cu ceilalți copii, am început să curățăm drumul, cu ramuri smulse din

tufișuri. Resturile fumegânde ale mașinii au dispărut într-un șanț, potopite de pământ și acoperite cu crengi.

Tehnica era simplă, folosită deja de mai multe ori.

Am mai rămas câteva zile, împotriva voinței mele, fără să știu cum voi reuși să scap. Pe de o parte, îmi dădeau să mănânc, iar pe de alta, mă terorizau prin violența lor. Mă întrebam în ce direcție aș fi putut s-o iau, dacă reușeam să fug, căci nemții erau numeroși prin partea locului. În cele din urmă, n-a mai trebuit să iau eu însămi vreo hotărâre. Un fluier i-a avertizat pe partizani că pericolul era iminent. Au luat-o la fugă, cărând cu ei tot ce puteau apuca, și… au uitat de mine. M-am prefăcut că-i urmez, alergând, apoi am luat-o în altă direcție, fără ca ei să observe. Am alergat de una singură, departe de violență, cu moartea în spate. O simțeam; era pretutindeni în Polonia. Credeam că nu voi putea scăpa decât singură, în vreun adăpost, din moment ce oamenii se ucideau între ei.

Nu mai știu când am ajuns din nou în preajma altor morți vii.

Era cald. Mă cățăram pe un deal împădurit, pentru a vedea ce este dincolo și pentru a mă orienta în funcție de ceea ce aveam să descopăr. Nu mă așteptam să găsesc atât de aproape un drum frecventat. O trupă de oameni purtând pachete mergea prin praf; erau câteva căruțe și uniforme germane. M-am trântit pe burtă într-un desiș, privind cu atenție această defilare neobișnuită. Convoiul nu era foarte lung – vreo cincizeci de persoane, poate mai mult, n-am numărat.

Eram destul de aproape ca să disting unele chipuri. Bătrâni, femei și copii, prost îmbrăcați; mulți dintre ei înaintau cu greu, epuizați. Deodată, le-am văzut stelele prinse pe haine. Purtau cu toții stele! Erau evrei! Nu-mi venea să cred. În tot acest timp în care îmi căutasem părinții

alergând spre est, nu văzusem nicăieri evrei. Vocea tatălui meu, furioasă, îmi răsuna în urechi: „să nu vorbești despre stele… niciodată! să și-o bage undeva…“

Și apoi, vocea mamei: „Nu vorbi așa de față cu Mishke“.

Mă întrebam unde puteau să fie duși acești evrei, păziți doar de doi-trei nemți. Dacă-i duceau undeva, trebuia, neapărat, să merg și eu cu ei. Poate că, astfel, voi ajunge la părinții mei. Îmi făceam curaj. Bunicul o spusese și, la fel, cei doi bărbați din Germania. Era, în sfârșit, șansa mea. N-aveam decât să mă strecor printre ceilalți copii. Părea simplu. Eram pe un delușor împădurit, de unde puteam ajunge la drum; era de ajuns să cobor cu grijă, târându-mă pe fund, și să mă ascund în șanț. Trebuia să mă mișc foarte repede, ca să nu dau greș. Asta am învățat de la animale: se apropie tiptil de o pradă, iar momentul în care atacă este crucial, căci nu-și pot permite s-o scape.

Am așteptat să treacă aproape toți. Le cercetam chipurile cu atenție: părinții mei erau, oare, printre ei? La un moment dat, am tresărit: văzusem silueta unei femei, cu părul negru înnodat sub o basma… crezusem că o văd pe mama! Nu era ea, dar acești oameni pe care îi întâlnisem acum erau primul reper așteptat de atâta vreme. Se petrecea, în sfârșit, ceva bun și pentru mine.

Am pândit trecerea unui soldat german, care mergea pe lângă ei, aproape de sfârșitul coloanei, și m-am fofilat repede în spatele lui. Nu m-a observat nimeni. Bieții oameni mergeau fără să privească în jurul lor, ca o turmă, murdari și plini de praful de pe drum. Eram asemeni lor, doar că nu aveam stea. Nu-mi mai amintesc cu ce eram îmbrăcată, probabil cu ceva bulendre șterpelite de pe undeva. În orice caz, aveam pulpele goale și purtam pantaloni scurți. Traista goală îmi atârna de gât. Nu îndrăznisem să mă apropii de nici o așezare omenească, deși îmi era foame. Din înaltul

dealului, zărisem în depărtare niște sate. Căldura era insuportabilă, eram murdară și acoperită de sudoare, ca toți ceilalți. Dar plină de speranțe, în mijlocul acestui dezastru care ne obliga să înaintăm. Un singur amănunt mă îngrijora: nu aveam stea; mă temeam să nu mă întrebe cineva ce caut acolo. Dar acești nefericiți nu-mi dădeau nici o atenție; Dumnezeu știe de unde veneau și de cât timp mergeau astfel. Nu știau nimic despre realitatea lumii aflate în război, despre lagăre și ghetouri. După război, am înțeles că exact în clipele în care mergeam, plină de speranță, în acea coloană de evrei, naziștii luaseră deja decizia finală. Eram considerați oficial o subspecie care trebuie distrusă sau sterilizată. Drumul acela colbuit ducea la ghetoul din Varșovia… când am aflat, am simțit că amețesc. Pe moment, mi-am spus: „Încă puțin, și am ajuns“. Era logic, găsisem estul, acum îi găseam și pe evrei, deci eram aproape de părinții mei. Sunt momente când, sincer vorbind, nu reușesc să înțeleg cum de am putut rezista. Marea mea forță era voința ieșită din comun de a-mi găsi mama, de a crede că părinții mei erau sănătoși. Aveam o rezistență fizică excepțională.

Mergeam în plin soare, însetați, cu fețele îmbâcsite de praf, dar speranța că sunt aproape de mama era mai puternică decât orice nenorocire. Ce mi se putea întâmpla atât de grav? Să mă observe vreun neamț, din cauza acelei stele blestemate? Asta nu mi se părea că reprezintă un pericol de moarte.

Peisajul se schimba; apăreau, încetul cu încetul, case, mahalaua vreunui oraș, probabil. Câțiva locuitori ne priveau trecând, mai ales copii. Când am ajuns la o cișmea de pe marginea străzii, ne-am repezit cu toți, îmbulzindu-ne, să ne potolim setea. Nemții ne lăsau în pace, la fel de istoviți ca și noi. Nu păreau să fie nici răi, nici aroganți. Mie mi se părea că erau doar însoțitori ai grupului de evrei; nici unul dintre

cei însoțiți nu părea a fi prizonier sau constrâns să-i urmeze. Mi se părea ciudat. Confundam resemnarea lor, incapacitatea lor de a evada, cu acel consimțământ de care dădeau dovadă. Erau atât de puțini paznici, și nici un semn de violență; nu-mi puteam imagina că tot ce văd este real! Am înțeles mai târziu că nemții se simțeau atât de siguri pe ei înșiși, iar evreilor le era atât de frică, încât unii nu aveau nevoie să fie violenți, iar ceilalți, nu aveau nici o intenție de a se revolta.

Tocmai când trebuia să pornim din nou la drum, o femeie a scos un țipăt. Își ținea capul în mâini și sângera. Atunci am zărit un pâlc de copii care aruncau cu pietre strigând „jidan“, cu un gest care putea fi tradus prin „la revedere”.

Trupa s-a pus din nou în mișcare, fără ca vreunul să-i fi sărit în ajutor femeii rănite. Oamenii erau sfârșiți de oboseala; unii se așezau pe pământ, iar soldatul german venea și-i obliga să se ridice. În loc să-și ducă valiza, ajunseseră s-o tragă după ei.

Târâș-grăpiș, am intrat într-un sat sau un oraș. Am văzut un panou pe care scria „Warszawa”, cu litere de-o șchioapă, albastru cu alb, dacă îmi aduc bine aminte. Casele erau înghesuite unele în altele, cu balcoane, din care oamenii ne priveau trecând.

Intrasem în această trupă când soarele era sus pe cer și iată că spre seară ajungeam la o poartă mare, tăiată într-un zid de piatră, în fața căreia se aflau soldați germani și bărbați în uniforme albastre. Mă întrebam cine erau acei oameni. Trupa se oprise, iar cei în uniformă controlau ceva. De unde mă aflam, nu puteam vedea; bănuiam că verifică prezența stelei de pe piept, stea care mie îmi lipsea. M-am apropiat pe furiș și am constatat că evreii le arătau un document.

M-am retras încetișor, ajungând să fiu aproape ultima. Am rămas nemișcată alături de coloana, ca și când n-aveam nici o legătură cu grupul. Mă străduiam să înțeleg, cât mai

repede, ce se întâmplă și cum aș putea face să trec de poartă. Câțiva copii, care n-au nici ei steaua pe piept, îmi dau târcoale. Îi privesc pe ceilalți defilând; fac și eu ca ei; îmi spun că poarta pare să fie destul de largă pentru ca o mașină să treacă cu ușurință. În partea cealaltă, văd niște pietre de pavaj. Este mai multă lume acolo decât în locul în care mă aflu. Am tras concluzia că acela era locul în care se adunau evreii. Estul. Trebuia să intru, dar soldații erau înarmați; și apoi, nu aveam acel document cerut de uniformele albastre. Abia după război am aflat că era vorba despre Policja Granatowa.

M-am îndepărtat puțin, dar am rămas acolo, sprijinită de o casă. Un copilaș se juca; învârtea o rotiță cu ajutorul unui băț. În cele din urmă, mi-a venit ideea să-l întreb dacă aș putea intra. Cel mai simplu era să-i fac semne, arătând spre mine și spre poartă. M-a privit de parcă aș fi fost tâmpită. Am repetat gestul; băiețelul a desenat cu bățul pe pământ, steaua evreiască. Și-a dus mâna sub bărbie, dându-mi de înțeles că, în spatele acelui zid, oamenilor li se tăia capul. Am înțeles perfect disprețul gestului său, dar i-am arătat ochii, dându-i de înțeles că vreau să văd... a ridicat din umeri, a râs, mi-a arătat o grămadă de gunoaie, pe care se prefăcea că le scormonește. Văzând că nu înțeleg, a dat gunoaiele la o parte și mi-a arătat o gaură, destul de largă pentru a lasă să treacă un copil. Eram obișnuită să mă strecor prin asemenea locuri. Nu m-am ferit de băiat, dar, după aceea, m-am întrebat dacă acest procedeu nu era prea simplu și dacă acest pușți nu era cumva denunțător. Căci, atunci când am revenit, câteva ore mai târziu, gaura era astupată. Sau, poate, n-am știut eu s-o găsesc?

Pentru moment, îmi atinsesem scopul. Trecând de partea cealaltă a zidului, am dat de o stradă. Lume multă. Cerșetori slabi și mizeri, adulți și copii, lungiți pe trotuar. Oamenii

treceau pe lângă ei, lăsând impresia că nici nu-i văd. Și mă întrebam unde se duc. De ce umblă pe străzi? De ce atâta nepăsare? Am dat repede colțul, căutând o ascunzătoare. Primul lucru care m-a șocat a fost un cadavru, lângă rigolă, acoperit cu hârtii. I-am zărit picioarele și capul; nu-i dădea nimeni atenție. Pentru mine era oribil și de neînțeles.

Încercam să mă ascund; venea noaptea. Stăteam proptită cu spatele de o poartă, destul de mare; se mișca. Atunci, am împins și poarta a cedat; s-a întredeschis și m-am trezit aproape în întuneric. Auzeam zgomote, plânsete de copii; aici locuiau oameni, deși era un miros atât de insuportabil, încât am vrut să ies. Dar am zărit uniforme germane și am rămas după ușă, așteptând să plece, ca să pot și eu fugi. În acele momente, am asistat la o scenă care m-a făcut să înțepenesc de frică. O femeie însărcinată, cu o burtă mare, s-a împiedicat de o piatră din pavaj, a căzut și a încercat să se ridice. Un neamț a împins-o cu piciorul, a trântit-o la pământ, i-a pus revolverul la tâmplă și a tras. Focul de armă și acel trup care s-a prăbușit, totul s-a petrecut atât de repede, încât n-am mai putut mișca. Un coșmar. Am închis ochii, m-am retras în întuneric, mușcându-mi mâna ca să nu țip, apoi am privit către stradă; cei doi nemți se îndepărtau, ca și când ar fi făcut ceva obișnuit.

Oamenii treceau și ocoleau femeia întinsa pe jos, cu capul plin de sânge. Nimeni nu venea s-o privească; nu interesa pe nimeni, așa cum nimănui nu-i păsa de cadavrul acoperit cu hârtii. Mă aflam într-un loc sinistru, lipsit de viață. Nu era un oraș. Oamenii nu erau reali. Nu înțelegeam nimic. Teroarea m-a cuprins brusc. Nu mai știu ce ar fi trebuit să fac aici, în spatele ușii.

De ce eram acolo, de ce nu mai eram în pădure, de ce o părăsisem? Îmi repetam această întrebare într-una, ca o nebună. Trebuia să fug! Dar nu mai îndrăzneam. Nu mă

puteam hotărî să mă reîntorc în stradă. Mai bine mă culcam. Și am dormit – dacă pot spune așa – sub casa scării. Auzeam țipete, gemete, zgomote, toate venind dinspre stradă. Refugiul meu duhnea a urină și căldura era sufocantă. Deodată, am auzit tropăit de cizme, oameni alergând și țipând. Am privit prin ușa întredeschisă, încercând să văd dacă pot sau nu să fug. În curtea clădirii din față, s-a aprins, brusc, lumina și soldații au invadat etajele.

Au aruncat un om pe fereastră. Am deschis ochii mari și era cât pe ce să urlu, auzind bufnitura trupului care se strivea de pavaj. Soldații au coborât, împingând oamenii pe scări; apoi, i-au mitraliat. Am văzut cu ochii mei; nu-mi pot șterge nimic din minte, de parcă imaginile mi s-ar fi imprimat cu fierul roșu pe creier: zgomotul cizmelor, lumina, țipetele, corpul acela azvârlit pe geam, îmbrâncelile și răpăitul armelor. Eram fascinată și înspăimântată de împușcături și de trupurile care se prăbușeau, haotic. Am văzut umbrele murind.

Apoi, s-a lăsat liniștea. Ceva mă apăsa pe piept, mă sufoca.

Nu mai doream decât un singur lucru: să găsesc ieșirea din acest coșmar.

Credeam că noaptea mă va ajuta să plec, dar m-am rătăcit; nu mai găseam crăpătura din zid prin care trecusem, mă enervam, tremuram; îmi pierdusem capul și mă simțeam prinsă ca într-o capcană, în acest univers al nebunilor. N-aveam decât o singură soluție: să mă retrag sub scară și să aștept dimineața. Am rămas nemișcată și așteptarea a fost cumplită. Totul mi se învârtea în cap cu o viteză năucitoare. Unde era acel loc de trecere? Cum să fac să ies de aici? În zori, am așteptat să apară câțiva trecători, ca să nu fiu singură, mai ales că nu purtam steaua evreiască. Trebuia să merg ca toți ceilalți, evitând uniformele, trecând nepăsătoare pe lângă morți. Și chiar pe lângă cei vii. Îmi era frică de tot ce

mă înconjura. Cred că atunci am simțit frica totală, profundă, cea de a fi închisă, prizonieră printre cadavre, într-un aer care duhnea a mortăciune, deși, în jurul meu vedeam oameni vii, care nu urlau și nu plângeau, care mergeau ca și când n-ar fi văzut nimic în jurul lor, în timp ce eu mă sufocam de frică.

Mai am și astăzi un sentiment de spaimă când trec printr-un oraș, ori de câte ori văd lume multă în jurul meu; mă simt atrasă într-o cursă, ca într-un ghetou; intru într-o panică, pe care n-o pot domina întotdeauna.

Am evitat uniformele; îmi încrucișam brațele pe traistă, să nu se vadă că-mi lipsește steaua. La un moment dat, m-am așezat pe pământ, lângă un mic cerșetor foarte bolnav. Biată ființă! Oare mă vedea? Nu pot să știu, dar avea o privire care te sfâșia. M-am gândit că, dacă oamenii nu se vor „ocupa“ de acest copil, n-o vor face nici cu mine. Pe aici, oamenii îi lăsau pe copii să moară! Îi urau. Nu trebuia să rămân în acest oraș.

Mai departe, se afla un grup de copii de seama mea, care păreau că se joacă. M-am apropiat, preferând să mă strecor printre ei, ca să trec neobservată. Vorbeau limba polonă – așa mi se părea – dar, când am ajuns lângă ei, m-au privit și, brusc, au început să vorbească franțuzește. Am crezut că nu voiau să fie înțeleși, așa cum făceau părinții mei când vorbeau în idiș sau în germană, pentru a nu lua parte la discuția lor. Nu purtau stea; poate că nu aveau încredere în mine.

Unul dintre cei mari preferase jocul cu pietricele. Îi spunea altuia, după cum am înțeles, că a câștigat, pentru că ascunsese în mână patru pietricele. Și le număra: tatăl și mama mea, deportați, sora mea, moartă, fratele meu împușcat… în total, patru… și cine mai rămâne? Eu sunt cel care câștigă!

Mi s-a părut abominabil acest mod de a-și număra morții

cu ajutorul pietricelelor. Băiețelul nu avea nici o vină; reproducea tot ce trăia zi de zi, se juca folosind elementele vieții sale cotidiene… oribil.

M-am contopit cu mulțimea fantomelor; am văzut oameni care adunau trupurile și le aruncau în căruțe. Câte un corp aluneca și cel care mergea în spatele căruței îl punea din nou deasupra celorlalte. Și mi-a venit ideea salvatoare. Căruța se îndrepta către un cimitir, desigur. Cimitirul se afla în afara orașului. În Belgia nu văzusem decât unul singur, dar eram sigură că voi găsi ieșirea din oraș datorită acestei împrejurări.

M-am alăturat groparilor. Leșurile erau la nivelul ochilor mei și făceam eforturi să privesc doar înainte, cu aceeași indiferență ca toți ceilalți. Un om mergea în față, trăgând căruța împreună cu un băiat mai mic decât mine, un al treilea mergea în spate, iar eu, alături. Acest echipaj își croia drum printre oameni; eu nu eram decât o pușloaică în zdrențe, care nu îngrijora pe nimeni. Am ajuns în fața unui grilaj. Căruța s-a oprit și un gardian ne-a făcut semn că putem trece. Poate că pe mine nici nu m-a observat.

În cimitir, n-am văzut decât movile, pietre, gropi adânci. Am fugit să mă ascund în spatele unei movile de pământ, nisip și pietriș. A trebuit să-mi fac loc, săpând cu mâinile goale, pentru a mă pune la adăpost. Căruța s-a oprit și cei trei au aruncat toți morții într-o groapă, unii peste alții. Băiatul cel mic a luat o lopată, a acoperit cadavrele, apoi acolo în faptul serii, au plecat cu toții, iar eu am rămas. Nu vedeam pe nimeni, cu excepția paznicului și a câtorva siluete, la intrare, lângă gard.

Crezusem că există o ieșire ca în satul bunicului, un zid care putea fi escaladat. Dar acest cimitir era înconjurat de unul mult prea înalt. Am parcurs distanța până la el în patru labe. Nu mai vedeam decât acest perete blestemat, având o

singură obsesie: să ies, apoi să fug. Trebuia să mă descurc cumva pentru a trece dincolo de zid. Am încercat să mă cațăr, am căzut de mai multe ori, pentru că eram prea mică, iar zidul era prea înalt, și pentru că nu aveam de ce să mă prind. Am pornit de-a lungul zidului, tot în patru labe, căutând un loc mai puțin neted, pentru a mă putea cățăra. Căutam pipăind și, deodată am simțit că terenul este diferit, puțin în pantă. Dar nu îndeajuns. Mi-am scos cuțitul și am râcâit între pietre, am făcut o scobitură, apoi, mai sus, încă una... Am încercat să mă cațăr, să scobesc tot mai sus; mergea greu, cădeam și o luam de la capăt. Și așa, toată noaptea. Extrem de greu. Cimentul era dur, greu de îndepărtat. Puneam un picior, prindeam o ieșitură din piatră, cădeam din nou... eram epuizată, dar cuprinsă, parcă, de nebunie. Și așa, treptat, am reușit să ajung pe creasta zidului. Dar acolo am găsit sticlă și sârmă ghimpată. Palmele și genunchii îmi sângerau, dar nu-mi păsa; singurul meu gând era să scap din această închisoare blestemată, chiar dacă ar fi trebuit să-mi umplu tot corpul de răni, pentru a reuși. Găsindu-mi echilibrul, am observat, în penumbră, că înălțimea zidului pe această parte era și mai mare. Trebuia să fac o săritură; era singura mea șansă. Mi-am spus: „Și ce dacă?“, și m-am aruncat în gol.

Cred că m-am lovit puternic; nu-mi amintesc clipa în care am aterizat, dar, când am deschis ochii, mă durea glezna și îmi venea să vomit. Îmi simțeam capul greu. Nici nu mai știu cât timp am rămas acolo, jos. Când mi-am revenit, mi-am văzut tăieturile adânci de la genunchi și de pe picioare; mâinile îmi erau jupuite în întregime.

Trebuia să mă îndepărtez de zidul de incintă. M-am ridicat și am început să merg. Mă aflam tot în oraș, dar am zărit niște șine de cale ferată, o gară și un vagon din care se auzeau gemete. Am luat-o la fugă. Nu mai puteam auzi

moartea. Am ajuns la un râu, la care se cobora pe niște trepte de piatră. Am intrat în apă ținându-mă de mal, am băut și mi-am scăldat trupul într-o apă calmă, binefăcătoare pentru rănile mele. Îmi turnam apă pe mine, cu pumnii; voiam să mă trezesc, să-mi revin, să înțeleg tot ce văzusem într-un timp atât de scurt. Nu reușeam. Singurul lucru pe care mi-l repetam era că părinții mei nu puteau fi aici, în acest loc de o cruzime infernală, în care nimeni nu se îndura de copiii bolnavi de pe trotuare, nimeni nu vedea cadavrele, și nici femeile însărcinate și pline de sânge. Erau imagini care depășeau puterea mea de înțelegere, n-aveau nimic firesc și mă înspăimântau prea tare. Glezna mi se umflase și mă durea, dar frica era mai mare decât toate. Am pornit mai departe, încercând să cred că mă înșelasem; estul, desigur, nu era acolo; tata și mama erau în altă parte, trebuia să-i caut în alt loc.

Am mers pe lângă râu o bună bucată de vreme, nemaiștiind încotro să mă îndrept. Nu mai avea rost să merg spre est, dar nici nu puteam face cale întoarsă. Mergeam înainte, fără să am o destinație precisă, șchiopătam puțin, mergeam greu, îmi era cald și sete. Nu mâncasem nimic consistent de mai multe zile și petrecusem două zile și, probabil, trei nopți de coșmar. Sleită de puteri, am ajuns în dreptul unui sat, lângă un râu. Era frumos. Malurile erau nisipoase. Era bine că puteam să beau apă, mai ales că era, cu adevărat, foarte cald; dar trebuia să găsesc ceva de mâncare și un loc în care să pot dormi. Eram încă acolo, pe nisip, când un grup de fete și băieți a trecut prin fața mea alergând înspăimântați. Aproape în același timp, am auzit răpăitul unor arme. N-am mai stat pe gânduri. Am început să alerg alături de ei. Din fericire, nu se duceau prea departe: au dat niște crengi la o parte, într-un boschet din apropiere, au sărit într-o groapă săpată dinainte, și eu, după ei. Doi

dintre copii au pus ramurile la loc, deasupra capetelor noastre, venind apoi alături de noi.

Eram ca într-un mormânt. Ne priveam în liniște, aliniați la perete. Printre ramuri, primeam puțină lumină. Așteptam. Eram frântă de oboseală și am adormit. Când m-am trezit, era noapte și unul dintre băieți tocmai ieșea din groapă. L-am urmat, ca să văd ce face. M-a condus la o pompă veche și am băut apă împreună. Revenind la groapa secretă, a pus o creangă la loc, cu grijă; totul se făcea în liniște. Se vedea clar că acești copii erau obișnuiți să se ascundă. Păreau la fel de amărâți ca mine, o bandă de vreo zece copii, poate mai puțini. Ca să dorm, îmi era tot atât de bine aici ca în oricare alt loc, și eram chiar mai protejată decât afară, la drumul mare.

M-am trezit din nou, în mijlocul unei agitații. Ramurile nu ne mai protejau, vedeam cerul, iar copiii erau afară, adunând bucăți de pâine risipite pe jos. Se certau.

M-am repezit și eu; am prins două bucăți, pe care le-am înghițit pe loc. Și, deodată, mi-am spus: „Cineva știe că suntem aici! Or să ne găsească! Pâinea asta ne-a fost adusă ca să ieșim din groapă!“ Nu știu dacă aveam dreptate, dar, instinctiv, știam că suntem în pericol. Am încercat s-o iau cu mine pe o fetiță, dar nu înțelegea ce-i cer să facă, sau nu voia să înțeleagă; o speriam cu semnele mele. Și-a tras mâna, ca și când o deranjam; voia să mănânce. Eu mai aveam o îmbucătură între dinți, dar am fugit.

Acest sătuc liniștit de pe malul râului, trebuie să fi fost Otwock, la 20 de kilometri la sud de Varșovia. Mai târziu i-am vorbit despre el, unei supraviețuitoare poloneze, care era de prin partea locului. În acest sat își găsiseră refugiul oameni fugiți din Varșovia. Din nefericire, nici un refugiu nu era posibil în afara pădurii. Fuseseră razii și la Otwock.

Am fost întotdeauna convinsă că acei copii au fost

masacrați. I-am cunoscut pe când trăiau, timp de o singură noapte, și am mâncat pâine alături de ei. Purtam în mine ceva ce ei pierduseră trăind împreună: instinctul animalelor. Acești copii erau, desigur, în țara lor și poate ca părinții lor mai erau, încă, în viață. Dacă eu i-aș fi avut pe ai mei, aș fi rămas și eu acolo. Dar, pentru mine, singurătatea era cel mai sigur adăpost. Starea mea normală era libertatea; obsesia mea: să supraviețuiesc și să-mi găsesc mama.

8.
Haita

Evitam cu grijă așezările omenești, satele. Eram în căutarea fermelor izolate, unde îmi puteam procura ușor apă și hrană, fără să risc. Teroarea din ghetou, moartea în acea căldură apăsătoare, precum și cimitirul, toate mă îndemnau să caut o pădure. Dar, o vreme, n-am găsit în drumul meu decât terenuri agricole. De fiecare dată când vedeam oameni muncind la câmp, încercam să aflu unde mă aflu. Nu mai aveam un plan strict.

Într-o zi, m-am apropiat de un câmp de pe care doi țărani culegeau sfeclă, adunând-o grămadă. M-am târât până la un șanț și am tras cu urechea. Vorbeau franțuzește, ca în Belgia; asta mi-a amintit de copiii din Varșovia, pe care-i simțeam aproape. Am prins frânturi de fraze; cred că vorbeau despre lagăre de muncă sau de prizonieri. Mi-a atras atenția o frază care conținea cuvântul „belgian“: „Și la Minsk Mazowiescki se află muncitori belgieni și francezi…“

Dacă n-aș fi fost atât de înspăimântată, i-aș fi întrebat unde este Minsk Mazowiescki. Am încercat să-l caut singură; m-am învârtit pe loc multă vreme, fără să-l găsesc, deși, probabil, nu eram prea departe, după câte mi-am dat seama peste ani, când am încercat să reconstitui itinerarul călătoriei. Nu știu ce-aș fi descoperit, poate ceva mai important decât îmi puteam închipui. Am devenit mai calmă atunci când am simțit, în sfârșit, răcoarea unei păduri cu copaci înalți, brazi, stejari, când am putut să adorm la umbra lor, să-i strâng în brațe. De când părăsisem Varșovia, rănile și crustele mele deveniseră cratere sângerânde. Am încercat să merg desculță, pentru a-mi elibera degetele îndoite în cizmele din piele de calitate proastă. Rezultatul n-a

fost încurajator. Partea cornoasă plesnea și a trebuit să-mi înfășor picioarele în cârpe. Dar cârpele nu prea țineau; până la urmă, mi-am pus din nou cizmele: era mai simplu așa, decât să le port pe după gât, alături de traista grea de cuțite și de cartofi. Pădurea respira puritate și liniște; mirosurile și parfumurile mă asaltau, mă curățau de duhoarea morții pe care o târâm după mine.

La căderea serii, căutam un loc în care să mă opresc; era important. Un adăpost, un loc protejat, în care să stau cu spatele proptit de o stâncă sau de un trunchi de copac suficient de gros. Trecuseră mai multe săptămâni. Într-o zi, când mergeam de-a lungul unui fir de apă, am observat, puțin mai departe, la stânga mea, o cascadă și o aglomerație de stânci. Locul ideal pentru a sta în liniște, supraveghind totul de jur împrejur. M-am cățărat pe grămada de pietre, să văd ce se află de partea cealaltă și, când am ajuns sus... am descoperit într-o peștera niște pui de lup!

În patru labe, m-am apropiat încetișor. Erau patru, încă mici, și se jucau. Dar, puțin mai departe, întinsă la pândă pe o stâncă, am văzut o lupoaică foarte bătrână și somnolentă. Un fel de bunica Rita. Mi-am dat imediat seama că era o femelă, căci se afla în preajma puilor, mici minuni blănoase, care săreau de colo-colo. Niște jucării, așa cum nu avusesem niciodată.

Au venit să mă muște de mâini, în joacă, să-mi dea târcoale și să-mi sară în spate. Deodată, bătrâna lupoaică mi-a simțit prezența. S-a ridicat, iar puii au fugit în vizuina lor. Am avut impresia ca le spusese: „Ce faceți? Iar vă țineți de prostii?“

Aparent, mirosul meu nu anunța nici un pericol. N-o îngrijora. Într-adevăr, era o lupoaică bătrână, cu mișcări încete. A venit să mă vadă și am lăsat-o să mă adulmece după bunul ei plac. Capul, părul, spatele. Părea nedumerită,

dar deloc agresivă. Cred că-i miroseam mai degrabă a animal decât a om. Mai purtam, poate, mirosul mamei Rita.

Apoi, s-a dus lângă pui, continuând să mă observe. Nu m-am mișcat, până când puii de lup au venit din nou la mine, să se joace. Cel mai curajos a ieșit primul și a început să mă tragă de pantaloni, să-mi miroasă traista, de care nu mă despărțeam niciodată, bine atârnată, bine înnodată, singurul meu bun... Ceilalți i-au urmat exemplul. Aveam în traistă brânză, sau ceva care semăna cu brânza, tare și uscată, îngălbenită și fără nici un gust. Avea doar gustul foamei, așa cum aveau și alte lucruri comestibile. Mi se întâmpla rar să mănânc cu plăcere ceea ce furam, cu excepția unei bucăți de carne de cal sau a unor ouă. Nu mai știu de unde furasem ceva ce credeam că este unt. Nu mai întâlnisem așa ceva de multă vreme. Am tăiat bucata în porții pentru mai multe zile. Lupii s-au arătat interesați. Atunci le-am spus:

— Vreți traista mea? Ah, nu, nu, asta îmi trebuie mie... O să împărțim.

Și erau fericiți să înghită acele bucățele. Se jucau, îmi mușcau urechile, nasul, mâinile, îmi săreau în spinare, ca niște ieduți. Eram fascinată, fericită, regăseam viața, așa cum trebuia să fie. În comuniune totală cu animalul.

Bătrâna lupoaică, pe care am botezat-o „Nounou“, mă privea jucându-mă cu ei. Nu mă vedea ca pe un pericol, nu simțea că aș fi putut fi agresivă. Se vedea în privirea ei. Căci așa sunt animalele: expresive, cu o anumită atitudine și cu o privire care spune tot. Animalele sunt primitoare sau agresive, neîncrezătoare sau îngrijorate, nervoase chiar. Eu cunosc bine lupii. Bătrâna „Nounou“ privea jocul nostru și părea să spună: „E-n regulă, nu sunt îngrijorată; vă puteți juca, sunt cu ochii pe voi“. Asta se vedea chiar din atitudinea ei; stătea culcată cu labele înainte, supraveghindu-ne, liniștită.

Puii devoraseră toate bucățelele de brânză și veneau să-mi miroasă, în continuare, traista. Încercau să tragă de ea, crezând, după miros, că mai am brânză. Dar nu-i lăsam.

Se jucau cu cizmele mele, cu mânecile, cu vesta; nu mai știu cât am stat acolo; doream, nu numai să-i privesc, dar să păstrez ceva din jocul lor, din mirosul lor, să le mușc și eu urechile. De când murise mama Rita, îmi lipsea mirosul de lup. Aș fi vrut atât de mult să fiu ca ei, iubiți, veseli și apărați, acolo, în vizuina lor din pădure. De la plecarea mea, crescusem, desigur; dar, mai ales, slăbisem, avusesem parte de lipsuri, trăisem într-un coșmar. Altfel, aveam tot șase ani și trăiam un vis imposibil, acela de a intra în pielea unui animal, de a avea blana lui, libertatea, superioritatea și aspectul lui.

Au sosit și adulții. Lupii cei mari. Un mascul cenușiu, și încă unul, urmați de două femele. Toți patru mă priveau, curioși. Patru lupi mari mă priveau fix, nemișcați, așteptând, nici eu nu știu ce. Masculii sunt imprevizibili. La început, Rita mă amenințase cu colții, mârâind. De data asta, lupii masculi nu spuneau nimic, poate pentru că erau mai mulți, siguri pe ei, față în față cu acest animal ciudat, noul tovarăș de joacă al copiilor lor.

Una dintre femele a făcut precum mama Rita, a venit către mine, așa, deodată, la început neîncrezătoare. Mi-a mirosit tot corpul și m-a împins cu botul, ca să se asigure că miros așa cum trebuie, că nu prezint vreun pericol pentru ea și pentru puii ei, mai bine zis, pentru ceilalți. Îi vedeam colții, îi auzeam suflarea puternică, dar nu mă temeam.

Dragostea absolută pentru lupi mă făcea de-a dreptul inconștientă. Dacă mi-ar fi fost frică, sau dacă aș fi vrut să fug, lupii m-ar fi simțit. Căci ei simt când sunt în pericol de a fi atacați, așa cum simt și frica atacatorului, simt intenția omului de a fugi. Și asta îi face agresivi.

Mama Rita nu-mi făcuse nici un rău; nu văd de ce o altă lupoaică s-ar fi manifestat altfel. Nu eram nici agresivă, nici fricoasă.

În urma lupoaicei Ita, se aflau doi masculi și încă o femelă. După ce lupoaica și-a terminat inspecția, au mârâit cu toții, apropiindu-se de mine, așa cum făcuse Ita. M-am culcat imediat pe spate, scoțând țipete scurte, iar lupoaica cenușie a venit deasupra mea, cu labele depărtate. Cei doi masculi și femela au rămas în jurul nostru; păreau să se sfătuiască, mergând în sus și-n jos. Nu mișcam; ceremonialul de acceptare se desfășura normal.

Apoi, lupoaica cenușie a încetat să-mi mai dea atenție; puii stăteau pe lângă ea și, drăgăstoasă, îi împingea, ușor, cu botul. Uitaseră cu toții de mine.

Aveam încredere în instinctul meu și foloseam aceleași atitudini care-mi reușiseră cu Ita și cu Rita.

Am rămas multă vreme culcată pe spate, cu mâinile și picioarele în sus, printre aceste animale splendide. Le vedeam colții mari trecând pe deasupra mea, ochii minunați; era, mai degrabă, admirație decât teamă. Doream să mă adopte, să fac parte din neamul ei și, de aceea, gesturile mele erau calme și potrivite cu atitudinea lor. Știam foarte bine că nu trebuie să bruschezi un animal. Atunci când, pentru prima dată, încercam să prind găinile ca să le mângâi, bunicul mi-a spus: „Niciodată să nu forțezi animalele; lasă-le pe ele să vină la tine, lasă-le să se apropie; dacă au chef, o vor face“. Mă hrănisem cu lecții simple, pe care, acum, le puneam în practică. Nu vedeam nici o diferență între găini și lupi. Comunicarea se obține prin răbdare și respect: „Te accept, dacă mă accepți”.

Puii au venit din nou la mine, la joacă. Trebuia să fiu mult mai calmă cu ei; îi observam pe cei mari, pândindu-le gesturile. Un lup mascul nu se comportă ca o femelă; o știam

din experiență. Regulile după care se conduc depind de șef. Încă nu știam care era șeful acestei familii regăsite. Ca să aflu, aveam nevoie de timp și de spirit de observație. Dacă șeful îmi cerea să-l ascult, trebuia să-i dau ascultare.

Am hotărât să rămân acolo; era o familie mare și, dacă un om ar fi avut intenția să mă ucidă, i-ar fi fost greu s-o facă. Ar fi avut în față o întreagă haită, nu doi-trei lupi. Desigur, era o iluzie, căci omul este cel mai sângeros animal de pradă.

Printre lupi, m-am simțit întotdeauna protejată. Omul care o omorâse pe Rita era mult mai periculos decât un lup. Așa vedeam eu lucrurile. Acest animal superb nu i-ar fi făcut nici un rău. Încetul cu încetul, m-am instalat în fața vizuinii puilor. Era destul de adâncă pentru a-i adăposti împreună cu mama lor. Aș fi încăput și eu, dar simțeam că mama nu m-ar fi acceptat. Micuții veneau să se joace pe spinarea mea; mă tăvăleam pe jos împreună cu ei, îi lăsam să facă tot ce doreau. Uneori, mă aflam într-o poziție incomodă, dar mă simțeam atât de bine! Ceva ce nu se poate uita și nu se poate compara cu nimic.

Mama a venit să le aducă de mâncare. Nu avusesem încă privilegiul să văd o lupoaică scoțând din gâtlej carne pentru puii săi. Era fascinant. Puii veneau să-i lingă botul, ca să se hrănească. Pentru că refuzam să-i părăsesc, după câteva zile am simțit că mor de foame. Nu mă puteam hrăni decât cu apa de la izvor și cu câțiva viermi. În traistă nu mai aveam nimic. Trebuia să mănânc ceva. Puii erau sănătoși, bine hrăniți; aveam și eu poftă să mănânc din ceea ce scotea lupoaica pe bot. Mâncasem și lucruri mai neplăcute: viermi, carcase putrede, care mă făcuseră să vomit și să am crampe, dar iată că eram încă în viață. Nu vedeam de ce n-aș fi putut încerca să mă alătur puilor, pentru a mânca din hrana lor. Îmi era prea foame. Eram tentată să plec, să caut ceva, dar îmi spuneam: „Dacă plec, îi voi mai găsi, oare? Și cum mă vor

primi la întoarcere? Pentru moment, sunt aici, iar ei nu-mi fac nimic rău; poate că nu va fi mereu la fel“. Dacă, la întoarcere, m-aș fi văzut singură, față în față cu un mascul, acesta ar fi fost, poate, nemulțumit că l-am deranjat. Simțeam că, în această mică haită, bucuria faptului că eram acolo era fragilă. N-aș fi vrut s-o distrug.

Așadar, am încercat să obțin hrană din partea mamei. În patru labe, m-am dus și eu, împreună cu puii, să-i miros și să-i ling botul. În primul moment, s-a dat înapoi. Am scos țipete scurte, asemeni puilor, am insistat și, pe neașteptate, a regurgitat lângă mine. M-am repezit. Era o mâncare caldă! Lupoaica mă hrănea! Eram un pui, ca toți ceilalți. În extaz, înghițeam, odată cu hrana, și foarte multă tandrețe.

În haită, dragostea mea pentru animale a crescut imens. Iubisem deja câinii, pisicile, animalele de la fermă, dar, în privința lupilor, această dragoste s-a transformat în admirație. Erau superiori oamenilor. Le înțelegeam limbajul.

Masculii cei tineri mă lăsau în pace. Din când în când, îmi aruncau câte o privire și veneau să mă atingă. Dar eu aveam întotdeauna o atitudine conciliantă; așa că plecau, convinși că totul e bine.

Doream atât de mult să fac parte dintre ei, să fiu lup, încât, într-o bună zi, am făcut o greșeală. O vedeam pe mama ridicând o labă pentru a-și face nevoile. Am vrut să ridic și eu piciorul, proptindu-mi-l de un copac. Și, deodată, lupoaica a început să mârâie și să se rostogolească pe jos. Am crezut că va sări să mă muște. Încercam să înțeleg. Nu vedeam motivul pedepsei sale. Am scos țipete de pui, care au liniștit-o. Cred că a considerat că lecția pe care mi-o dăduse era de ajuns. Dar rămânea o problemă: eu nu puteam urina ca ea. Și am înțeles că toți ceilalți, cu excepția unui mascul, urinau fără să ridice laba. Aici era diferența. Am așteptat puțin și am urinat pe pământ, în fața lor, ca o cățea. Totul a fost bine.

Doar doi lupi puteau ridica laba: un mascul și o femelă. Ei erau șefii.

Relațiile mamei cu bătrâna lupoaică, cea care stătea de pază când ceilalți plecau la vânătoare, erau, uneori, destul de violente. „Discuțiile" lor se reduceau la mârâituri și la lovituri date cu botul. Îmi spuneam: „Gata, au început să discute". Astăzi, n-aș mai putea gândi așa. Omul mi-a răpit toată inocența, învățându-mă ce este frica. Îmi dau seama de pericolul în care mă aflu. Dar atunci, mi se părea că aceste „discuții" sunt normale; eram convinsă că, printre lupi, nu mi se putea întâmpla nimic.

Într-o zi, am avut confirmarea adopției mele definitive: au plecat cu toții la vânătoare, lăsându-mă să-i păzesc pe pui. M-am simțit extrem de mândră. Eram unul dintre membrii haitei; aveam rolul meu printre lupi.

Călătoria mea în căutarea părinților se oprise. Viața pe care o duceam printre lupi mi-a permis să-mi revin, să nu înnebunesc, să-mi regăsesc pacea interioară, ca o barieră în spatele căreia se oprea coșmarul prin care trecusem. Locuiam lângă cascadă, pe stâncă. Lupii se adăpau la izvor, împreună cu mine. Boturile se reflectau în apă și totul mi se părea magic; eram cu adevărat fericită. Aparțineam unui clan, unei familii, nu mai eram singură și, mai ales, puteam să mă joc! Îmi lipsise atât de mult jocul!

De când mă știu, m-am jucat singură, fără jucării, departe de ceilalți copii. De la plecarea mea, m-am jucat cu pietricele, frunze, pene, mici comori provizorii, pe care, uneori, le păstram, iar alteori, le lăsam acolo unde le găseam. În haită, aveam tovarăși de joacă, gata oricând să facă tumbe, să mă lingă sau să facă glume. Această fericire îmi era atât de prețioasă, încât uitam de toate. Prinsesem atât de mult curaj în relația mea cu mama, încât îmi băgam nasul în botul ei, fără nici o frică, obligând-o să mă hrănească. Eram complet

inconștientă. Nu mă gândeam la pericol. Pentru mine colții ei nu erau o amenințare. Dar n-am reușit decât de trei ori să obțin ceva carne mestecată.

Lupoaica avea de hrănit patru pui; eu eram în plus. Trebuia, deci, să-mi găsesc mâncarea prin apropiere, prin propriile mele mijloace.

În general, când lupii ucid un animal, devorează prada pe loc. Curând sosesc corbii să se ospăteze cu resturile. Dacă animalul ucis n-a fost mâncat în întregime, lupii revin să-și termine ospățul. Într-o zi, când mă aflam lângă cascadă, am auzit corbii și m-am dus să-i văd.

Sfâșiau un leș de căprior, încă proaspăt. Am vrut să iau și eu o bucată de carne și am început să trag de animalul deja sfâșiat. Un lup mascul și-a făcut apariția. Abia am avut timp să-mi retrag mâinile. Mârâia către mine, ținându-mă la distanță. Au sosit și ceilalți. Nu-mi rămânea decât să-i privesc cum își împart carnea, cum se ceartă pe ea și cum se ospătează. Trebuia să aștept până când se satură. Nici nu putea fi vorba să întind mâna printre ei. Apoi, după acest prânz, se lingeau unii pe alții. Într-o clipă în care nici unul nu mai era atent la mine, am reușit să iau o bucată. Îmi era de ajuns; nu aveam nevoie să mănânc ca ei, chiar dacă, din păcate, trebuia să mănânc o dată la două zile. Lupii, după ce se îndopau bine, puteau sta multă vreme cu burțile goale. Dar eu mă hrăneam suficient cu resturile și nu mai aveam nevoie să caut hrană în altă parte. Nu mâncam întotdeauna din prada lor, căci, dacă cutreieram pădurea, mi se întâmpla rar să nu descopăr ceva, un iepure, o pasăre sau o căprioară, orice. Ceea ce rămânea în urma unui prădător era de ajuns pentru a-mi astâmpăra foamea, o dată la două-trei zile.

În timpul perioadei petrecute cu lupii, nu m-am mai gândit la nimic. Mă bucuram de natura din jurul meu, de conviețuirea respectuoasă cu aceste animale. Frățiorii mei,

lupii, creșteau și, pentru mine, asta era adevărata viață.

Nu știu cât timp a durat acest episod, dar puii au crescut și au început, și ei, să vâneze, împreună cu ceilalți. Pe mama lor o numisem „Frumusețe”. Tatăl meu spunea adeseori, strigându-mă: „Vino, frumusețea mea”. Și mama răspundea uneori: „N-a fost frumoasă astăzi, frumusețea ta…”

„Frumusețea” era mama mea adoptivă. Aveam doi frați preferați, Clar-de-Lună, pentru că avea pe o labă o pată albă în formă de lună nouă, și Ureche-Ruptă. Când era mic, fusese mușcat sau rănit, așa încât urechea îi era puțin sfâșiată. De ei mă simțeam mai aproape decât de ceilalți. De altfel, ei mă aleseseră.

Plecarea mea a fost pricinuită de Clar-de-Lună. Începuse să-l înfrunte pe unul dintre masculi, probabil tatăl său, pentru o bucată de carne. A început o luptă reală și dură, în timpul căreia Clar-de-Lună a primit o chelfăneală strașnică. A fugit cu coada între picioare, iar lupul cel mare l-a urmărit, pentru ca puiul să nu mai revină, după lecția pe care o primise. Era vremea să se descurce singur.

Eram tristă. Copilăria luase sfârșit. Îl iubeam mult pe acest lup tânăr, cu care mă jucasem atât de mult. Am plecat în căutarea lui; aș fi vrut să știu cum se descurcă fratele și prietenul meu. Ureche-Ruptă a pornit și el în urma mea.

L-am căutat multă vreme pe Clar-de-Lună, până în ziua în care l-am auzit urlând pe un deal. I-am recunoscut glasul. Am urlat și eu. Mi-a răspuns venindu-mi în întâmpinare.

Am mers mai departe, cu cei doi lupi ai mei; nu întotdeauna aveam același drum, dar mă regăseau de fiecare dată. Uneori, îi așteptam eu, alteori, mă așteptau ei pe mine. Erau neîndemânatici la vânătoare; prindeau doar animale mici. Și încă se mai jucau, ca între frați. Cândva, aveau să întâlnească o altă haită, în care aveau să fie adoptați de o femelă. Până atunci, însă, eram trei. Eram încă liniștită, dar

găseam tot mai greu ceva de mâncare; lupii devorau prada pe loc și nu lăsau decât pene și piei. Trebuia să merg mult până la marginea pădurii, în căutarea unui sat. Casele erau mai mici, rare și mult mai sărăcăcioase decât în Germania. Mă aflam în Rusia, aproape de Polonia, dar nu știam exact unde. Noțiunile de geografie ale bunicului se opreau la numele marilor capitale.

Am descoperit un tufiș cu fructe zemoase, din care am mâncat pe săturate. Câmpia, încă invizibilă, nu putea fi departe. Eram atât de preocupată de hrănirea mea, încât nu mi-am dat seama că Ureche-Ruptă și Clar-de-Lună nu mai erau cu mine. Concentrată asupra culesului de fructe, ciuguleam liniștită, punând și în traistă, cât mai multe.

Fiind sclava foamei, momentele în care ești mai puțin atent la tot ce te înconjoară pot deveni periculoase. Așa mi s-a întâmplat și mie: n-am observat pericolul.

Am auzit, deodată, o voce sfâșietoare, de femeie: „*Niet… Niet.*”

M-am pierdut în tufișuri și am văzut, la câțiva metri, un bărbat în uniformă germană. M-am târât încet de-a lungul arbuștilor care formau un fel de gard între mine și neamț. Știam ca nu sunt departe de liziera pădurii, știam că, în câmpie, voi zări locuințe; dar nu știam că aș mai putea întâlni și nemți. Așadar, acel loc era mai periculos decât credeam.

În spatele meu era un dâmb, iar în față, un tufiș. Am rămas în genunchi, încercând să văd ce se întâmplă.

Cea care striga era o fată, căreia bărbatul în uniformă îi sfâșia hainele. Ea încerca să se apere, dar el o pălmuia, lovind-o cât putea de tare. Fata, trântită la pământ, își agita disperată brațele albe și picioarele. Neamțul s-a aruncat asupra ei, în timp ce victima urla ca un animal rănit. Un țipăt înfiorător mi-a tăiat respirația. Eram ca paralizată.

Desigur, nu asistasem niciodată la un viol. Nu cunoșteam din sexualitate decât aspectul ei animalic, cel al câinilor și al lupilor, dar înțelegeam prea bine ce se întâmpla sub ochii mei. Nu auzisem niciodată o lupoaică urlând astfel, de durere, în momentul împerecherii.

La sfârșit, bărbatul s-a ridicat, cu sexul plin de sânge. Fata era leșinată. Neamțul și-a tras pantalonii și a scuipat pe trupul ei. A luat revolverul și i-a tras un glonte în cap. Fără nici o emoție. Crispată, i-am urmărit gesturile, înlănțuite într-un ritm amețitor. S-a îmbrăcat, a scuipat, a scos arma și a tras. Ca și când ar fi numărat: unu, doi, trei, patru. Împietrisem de groază.

Nu mai era un război, precum cel la care asistasem printre partizanii polonezi; era asasinarea gratuită a unei fete nevinovate, executate ca la un exercițiu de tir. Această tragedie face parte dintre coșmarurile mele cele mai cumplite.

Am făcut o mișcare, poate am sughițat de frică, nu mai știu, dar îmi amintesc că m-am sprijinit cu spatele de dâmb. Nu puteam nici să fug, nici să-l atac pe soldat. Bărbatul s-a întors și a privit în direcția mea; mă auzise, poate, făcând un mic zgomot.

Eram aproape culcată pe spate, aveam în mână unul dintre cuțitele mele, un adevărat pumnal cu lama bine ascuțită. Mi-am lăsat ușor brațul de-a lungul piciorului și am închis ochii.

Mi-am spus: „Nu vreau să mor; și tu n-o să te atingi de mine, spurcatule“.

L-am auzit apropiindu-se; frunzele uscate foșneau sub cizmele lui de soldat. Căuta prin tufișuri. Eu stăteam nemișcată, țeapănă, cu ochii închiși; trebuia să mă creadă moartă. Mă simțeam cu adevărat rece ca gheața. Apoi, i-am simțit respirația deasupra mea. Mi-am spus: „Acum ori niciodată!” și, adunându-mi toate forțele, i-am înfipt cuțitul

în burtă.

Și-a dus mâinile la cuțit, dar eu l-am tras afară, sărind în picioare. Era plin de sânge. L-am lovit din nou, iar și iar, orbește. Încerca să-și scoată revolverul, dar l-am lovit în față, în obraji, în gât. Sângele mă stropea; parcă înnebunisem.

Mă privea drept în ochi, o privire de muribund. A căzut pe burtă, înecându-se în propriul sânge, și l-am lovit încă o dată, în ceafă. În sfârșit, încetase să mai miște. Puteam respira din nou, ușurată.

Eram plină de sânge până-n păr. Îi simțeam gustul. Dar trăiam. Eram încă pe picioare, cu dinții strânși de ură, ținând în mână cuțitul ucigaș. „Dacă mișcă, îmi spuneam, îl mai lovesc o dată“.

I-am tras un picior ca să verific dacă e mort și am observat că-mi pierdusem un galoș. Nu știu pe unde. Important era că, la lovitura piciorului meu desculț, neamțul nu mișca. L-am mai împins o dată cu mâna să fiu mai sigură. Cu siguranță, era mort.

Mi-am șters cuțitul pe tunica lui, mi-am îndreptat traista, m-am îndepărtat puțin, să-mi caut galoșul, apoi i-am luat ceasul de la mână, ca pe o pradă inutilă. Nu mai știam ce fac și nici unde mă aflu. Am început să alerg prin pădure, în toate direcțiile, ca ieșită din minți. Și, deodată, m-am oprit:

— Ce-am făcut? Ce s-a întâmplat?

Am căzut în genunchi. Mi se pusese un nod în gât și eram gata să izbucnesc în hohote de plâns. Eram gata să explodez, să urlu, când i-am văzut pe Clar-de-Lună și pe Ureche-Ruptă apropiindu-se de mine. Îmi lingeau obrajii, îndelung, de parcă încercau să mă consoleze, dar am înțeles: credeau că am ucis un animal. Eram plină de sânge, iar ei obișnuiau să se lingă, după ce sfâșiau prada. Eram și eu un lup, asemeni lor.

Când revăd această scenă, o găsesc halucinantă. Nu

aveam încă zece ani și, parcă, nu mai eram eu; uciderea soldatului mă umpluse de ură și, șocată, eram pe punctul de a plânge, ca un om nebun. Simțeam gustul sângelui și mi se întorceau mațele pe dos; nu și lupilor. Reacția lor, care făcea din mine un lup printre lupi, m-a făcut să-mi vin în fire.

M-am dus la un pârâu să-mi cufund în apă capul înfierbântat, mi-am scos vesta, traista, tot ce purtam, ca să le spăl. Părul mi se încleiase cu sânge închegat. Pârâul se tulburase, plin de sânge și de pământ. Am lăsat să se ducă la vale toată mizeria, ca să pot bea o apă limpede, împreună cu lupii mei. Mă simțeam atotputernică, victorioasă, cu misiunea îndeplinită. Și când prietenii mei au început să urle, am urlat și eu cu ei. Trăiam! Eu, Mishke, trăiam! Îl revedeam pe neamț căzând și mă felicitam pentru ura care mă stăpânea: „O lovitură de cuțit pentru fata ucisă, una pentru părinții mei, una pentru nenorocirea mea… una pentru toți cei morți…" Simțeam un fel de mândrie triumfătoare. Lupii mă văzuseră doborând o pradă; devenisem mai puternică în ochii lor. Aparțineam, pentru totdeauna, lumii animale.

Erau gândurile care îmi treceau prin minte. Nu m-am prăbușit decât mai târziu, când s-a făcut noapte. Nu puteam uita privirea scârbosului de neamț, cu lama cuțitului în burtă. Avea niște ochi măriți de uimire. Făcuse un gest prin care încerca să apuce cuțitul, dar eu avusesem prezența de spirit să-l trag la vreme, lăsându-i mâinile pline de sânge și continuând să lovesc. Încercase să apuce revolverul, dar eu i-o luasem înainte.

De unde această forță? Ura? Curajul? Teroarea? Instinctul de supraviețuire? Ori el, ori eu. Cred că n-aș fi învins într-o confruntare normală sau într-o urmărire. Dacă n-aș fi făcut pe moarta și dacă n-aș fi așteptat, rece ca o piatră, înainte de a mă ridica și de a-i împlânta cuțitul în burtă, n-aș fi

supraviețuit. Dar să vezi, în ochii celuilalt, moartea pe care o primește prin tine, este o experiență traumatizantă, cumplită. Traumatizantă, pentru că simțisem și încântarea acestei lupte pentru viață, ca un șoc electric. Auzeam respirația acelui nemernic, îi vedeam spaima. Și eram în culmea exaltării! Cu cât curgea mai mult sânge, cu atât loveam mai tare. Eram viața care ucide moartea și care răzbună umilința acelei fete nefericite. Eram beată de răzbunare și mă încăpățânam să trăiesc; doream atât de mult să rămân în viață!

N-am avut curajul s-o privesc pe biata fată. De fapt, atunci, nici nu m-am gândit s-o fac. Știam că e moartă și nu aveam în minte decât victoria cuțitului meu. Nici nu mai știu ce-am făcut cu el după aceea. Îmi amintesc că l-am șters și că, apoi, mi-am căutat galoșul pierdut. Urmează o gaură neagră. Știu doar că alergam în toate direcțiile, căutând. Mi-am pierdut de multe ori încălțămintea, căzând sau alergând. Astăzi, fac colecții: de încălțări, de cuverturi, de alimente. Adun, fac stive, îmi fac rezerve, ca o compensație a frigului și a foamei, cu care mă luptasem. Cuțitele sunt puse în locuri sigure, ca și când un nazist ar putea răsări la colțul casei mele. Când soțul meu mă întreabă de ce mă mai tem, de ce stau în continuare la pândă, după atâția ani, îi răspund: „De toate; de tot ce există”.

În seara acelei zile, mai tremuram încă; simțeam o emoție pe care n-o puteam controla; aveam nevoie de o vizuină, de o ascunzătoare, de orice, ca să dispar și să-mi revin. Aș fi vrut să mă îndepărtez de locurile acelea, să mă pierd în pădure, departe de poteci, de câmpie, de case, de nemți. Dar eu mă prăbușisem lângă pârâu, fără să mă mai pot urni. Ureche-Ruptă plecase, dar Clar-de-Lună era încă lângă mine. Am adormit buștean.

A doua zi, în zori, a plecat și Clar-de-Lună.

Am mers mult, singură, ca prin ceață. Au urmat câteva nopți de coșmar: o auzeam pe fată, vedeam ochii bărbatului de deasupra mea… Fata țipa, urla de durere, iar el o viola și o scuipa, apoi îi lua viața. Simțeam încă mirosul de transpirație al soldatului; mi se lipea încă de nări. Printre lupi, nu se întâmpla așa ceva. Când lupoaica nu-l vrea pe mascul, îl respinge, iar el așteaptă, până când ea acceptă să-l primească. Dar omul ăsta spurcat nu respectă nimic. Un monstru, un asasin. Merita să moară de o sută de ori pentru ce făcuse. Nu trebuia să mă simt vinovată ca i-am luat viața. Atunci, de ce atâtea coșmaruri care mă făceau să urlu? Nu eram decât un copil; cred că era prea mult pentru mine. Mi s-a întâmplat să-mi pierd cumpătul și să-mi fac singură curaj; să-mi spun:

„Uite ce copac frumos! Trebuie să privești tot ce e frumos; frumusețea te poate consola."

Am căutat întotdeauna un mod de a mă vindeca – după mama Rita, după ghetou și după moartea fetei – îmi spuneam:

„Trăiești, mergi în direcția cea bună, o vei găsi pe mama, continuă…"

Le vorbeam copacilor, așa cum aș fi rostit o rugăciune:

— Voi vedeți totul, știți totul, trebuie să mă luați sub frunzișul vostru protector; trebuie să merg mai departe. Nu mai am prieteni, nu mai am familie…

Și, de îndată ce încetam să mă rog, răsuna din nou în urechi acel urlet de animal rănit.

Îmi porunceam mie însămi să privesc la tot ce era frumos în jurul meu, pentru a scăpa de amintiri. Cred că, toată viața, am trăit într-o depresie, căutând să descopăr leacul pentru vindecarea sufletului meu.

După atâtea zile de mers prin ceață, uitasem că mă aflu în Rusia. Nu vedeam decât copaci, asemănători mie:

disprețuiam frontierele.

Știu ca am dormit într-un stejar, pe trei crengi împletite, care formau un cuib plăcut. Întâlneam mulți mesteceni, copaci nespus de frumoși, care, pentru mine, reprezintă Rusia.

Începea din nou să fie frig, începea și foametea. Câmpiile erau pustii, casele rare. Adeseori, erau părăsite și nu-mi ofereau decât un adăpost nesigur. Casele sunt niște capcane; nu-mi place deloc să mă refugiez în ele.

Încep iar să rod rădăcini și să mestec frunze, să desprind scoarța copacilor pentru a bea un lichid amar și pentru a găsi viermi. Și vorbesc din nou cu Dumnezeul în care crede mama:

— Nu exiști! Dă-mi o dovadă că exiști! Dă-mi să mănânc… Chiar acum! Ce-aș putea găsi de mâncare? Dacă există vreo fermă pe aproape, arată-mi drumul! Îndrumă-mi pașii! Dar tu nu faci nimic! Nu exiști!

Scuipam în aer, cu furie:

— Hai, mănâncă, gustă, să vezi cum e… îți bați joc de noi; nu ești nimic, nu exiști. Oh, mamă, de ce ai crezut în chestiile astea? De ce?

Adeseori, crizele se terminau cu lacrimi.

Am pornit din nou la drum, fără o țintă anume. Încercam să merg către sud, să fac un mare ocol, căci nu voiam ca, mergând spre vest, să nimeresc pe același drum, cel ce duce în Polonia, țara stăpânită de moarte.

Îmi era foarte greu fără familia mea de lupi. Mă simțeam diferită, puternică și, totodată, vulnerabilă.

Într-o seară, la apusul soarelui, am zărit o femeie, singură și adusă de spate. Aduna crengi uscate. În apropiere, se afla o colibă, în care cred că locuia. Am așteptat puțin, dar n-am mai văzut pe nimeni; trăia singură.

De obicei, nu mă apropiam de nimeni, dar îmi fusese atât

de frig și de foame în ultimele zile, încât am îndrăznit să vin mai aproape. Femeia a tresărit. Nu mă auzise venind. Nu mai văzusem până atunci un chip atât de îmbătrânit, atât de ridat și de uscat. Îi era greu să-și îndrepte spatele. De sub basma, îi scăpau fire albe de păr, și clipea des, de parcă nu putea suporta lumina.

Tăceam, două străine, față-n față. Fragilitatea ei m-a încurajat s-o ajut. Am adunat crengile uscate, sperând că-mi va da ceva de mâncare, drept răsplată. Trăgea după ea un sac de pânză, în care strângea lemnele. Făceam și eu același lucru, imitând-o. Când sacul s-a umplut, i-a înnodat colțurile și s-a îndreptat către colibă. A făcut o stivă lângă ușă, mi-a făcut semn să intru și, văzând că refuz, a început să vorbească. Nu înțelegeam, dar, pentru mine, limba în care mi se vorbea era ca o muzică, era cea a mamei mele. Bătrâna era rusoaică. Eram în țara lui „dușa maia“, „sufletul meu“.

Refuzam să intru, îi explicam prin gesturi că nu înțeleg ce-mi spune, dar că aș vrea să mănânc ceva. A intrat și, după un timp, a ieșit cu o strachină de lapte cald și o bucată de pâine neagră și tare.

Mă privea, în timp ce înghițeam cu lăcomie; laptele îmi calma crampele, îmi liniștea stomacul. Femeia continua să-mi vorbească, făcându-mi semn să intru în casă. Dar eu dădeam din cap, refuzând. Mă temeam să stau închisă. Preferam frigul. Ușa aceea m-ar fi putut face prizonieră.

M-am cuibărit în spatele stivei de lemne, să mă odihnesc.

În zorii zilei, aveam picioarele înghețate bocnă. În fața ușii, mă aștepta o altă strachină cu lapte și o altă bucată de pâine. Am mâncat, am băut și am pornit mai departe. Credeam că, arătându-mi că îi este milă de mine, bătrâna încerca să mă îmblânzească. Dar eu nu lăsam pe nimeni să mă ademenească astfel. N-aveam încredere în oameni. Un lup îmi dă partea lui de vânat, acesta fiind un dar al fraternității.

Omul îmi dă de pomană și mă face să mă tem. Pot fura, pot șterpeli, fără remușcări. Dar mila mă sperie. Îmi amintește de mila falsă a lui Virago.

Constat că, în toate satele, domnește foametea. În casele locuite, în bucătărie nu găsesc decât supe și turte uscate.

Văd sate bombardate, fermieri spintecați, țărani cu priviri rătăcite.

N-am auzit de Stalingrad, de baia de sânge a trupelor germane la Kursk. Înfrângerea naziștilor începea în bătrâna Rusie. Dacă mi-ar fi spus cineva, aș fi dansat, desculță, în zăpadă.

Merg pe un drum desfundat, fără să simt prea mult nevoia de a mă ascunde: peisajul e prea sărăcăcios, iar eu sunt prea înfometată. Întâlnesc un bătrân care discută cu un bărbat mai tânăr. Duce un câine în lesă, un câine la fel de bătrân ca el. Mă apropii. Este un lup care nu mai pare a fi lup. Are blana roasă, burta suptă și poartă un ham de piele. E orb. Când, prietenoasă, îi întind o mână, își arată colții. Și totuși, mai port încă pe mine mirosul de lup.

Biet lup cenușiu, în slăbiciunea lui de prizonier, m-a luat drept un agresor mai tânăr decât el. Bătrâna lupoaică reacționa la fel când Frumusețea o enerva. Tocmai șterpelisem o bucată de șorici, pe care aș fi putut s-o împart cu el; dar nici el n-avea nevoie de mila mea; l-am înțeles.

Mi-am văzut de drum. În plină zi, am fost surprinsă de un bombardament, așa cum a fost surprins întreg satul în care intrasem. Stăteam ascunsă lângă un zid, așteptam momentul să pot pătrunde într-o casă, când totul a început să sară în aer, să ardă. M-am culcat la pământ, înspăimântată. Văzusem în altă parte urmările bombardamentelor: podul sfărâmat din Belgia și, în Rusia, sate întregi în ruine. Dar nu înțelegeam cum puteau fi distruse în întregime, așa, deodată, atâtea case. Bombele cad din cer, iar cerul răsuna lugubru,

plin de fum negru. Nici o legătură cu avioanele care-l făceau pe bunicu să strige, atunci când le vedea trecând.

Lângă mine, se prăbușește un zid; o iau la fugă, să mă ascund în altă parte. Oamenii aleargă, năuci; ușile sunt închise; bat să mi se deschidă, lovesc cu piciorul, fără să obțin vreun răspuns. Plâng de frică, sub acest potop de foc și de praf. Un cățeluș sare pe mine, la fel de înspăimântat. Latră în neștire după avioane, speriat de zgomote și de bombe. Îl strâng la piept, încercând să-l liniștesc.

Nici un refugiu nicăieri. Totul zboară în țăndări, ulița e plină de resturi de mobile, de pietre, de bucăți de lemn, de tot felul de ustensile, dar și de cadavre. La ce bun să te lași prins într-o casă, ca într-o capcană? Bunicul spunea: „dacă trebuie să mor, vreau să mor afară, sub cerul liber".

Tremur, dar nu vreau să mă tem și strâng din dinți. Sunt afară, sub cerul liber, am curaj, nu voi muri, pentru că refuz să mor. M-am săturat de moarte, m-am saturat de bunul Dumnezeu care nu face nimic pentru mine; bunul Dumnezeu este un „schmock"!

Și n-o să-mi mai fie frică niciodată!

Când totul s-a terminat, câinele mai mârâia încă. I-am dat drumul și am luat-o amândoi la fugă. Am lăsat în urmă acest sat plin de cadavre, mirosind a moarte. Totul ardea. Totul era la pământ. Poate voi găsi ceva în altă parte. Trebuia să merg unde vedeam cu ochii și să supraviețuiesc, pentru a-mi regăsi, într-o bună zi, părinții. Căci ei nu erau morți. Nici nu puteam concepe așa ceva.

9.
Sfârșitul copilăriei

Eram la marginea unei păduri de brazi, sus, pe un dâmb, deasupra unui drum. Pe cât posibil, evitam terenurile drepte și, de la bombardamentul la care asistasem, mă feream de sate și de drumuri. Zăream în depărtare acoperișuri și turle de biserici. Drumul ducea chiar acolo.

Am auzit un motor în apropiere și m-am ascuns la repezeală. La o cotitură, a apărut un camion acoperit cu o prelată kaki. Așteptam să treacă, dar nu a mers mai departe; a făcut un mic ocol ca să staționeze cu partea din spate către mine. Eram nedumerită, căci se oprise chiar în fața unei gropi adânci, dreptunghiulare. Un soldat a coborât din camion și a ridicat prelata. Un alt neamț a ieșit, la rândul său. Purta pe cap un chipiu și părea a fi ofițer. De sub prelată, au apărut capete de copii. Ofițerul i-a luat, unul câte unul, i-a pus jos și i-a aliniat la marginea gropii. Mă aflam de partea cealaltă, chiar deasupra drumului, și vedeam perfect această scenă ciudată. O fetiță strângea la piept o păpușă din cârpe. Nu-mi puteam lua ochii de la ea. Era blondă, ca mine, iar păpuși nu mai văzusem de multă vreme. Stăteam culcată pe burtă, după un copac, cu nasul în iarbă, încercând să înțeleg ce căutau copiii acolo. Nu se auzea nici un zgomot, nu vorbea nimeni, nu mișca nimeni, nici măcar soldații. Copiii, mai mici sau mai mari, erau care mai de care mai neajutorați. Dar eu nu vedeam decât păpușa de cârpă, moale, care atârna de brațul fetiței sau se odihnea la pieptul său.

Erau atât de liniștiți! Nici o clipă nu m-aș fi putut gândi că vor fi uciși. Mă întrebam doar de ce erau aliniați, unii lângă alții.

Ofițerul s-a apropiat cu arma în mâna și i-a tras fiecăruia, în cap, câte un glonte. Vedeam trupurile cazând, în tăcere, după fiecare foc. Eram atât de uimită, încât, dacă n-aș fi auzit pocnetul armei, aș fi crezut că se lăsau singuri să cadă.

Am început să vomit. Dar nu-mi puteam lua ochii de la un asemenea spectacol halucinant. Când a căzut fetița cu păpușa, am simțit că mă sufoc de groază și de neputință.

Aș fi vrut să strig: „Fugiți! Salvați-vă!“. Dar a trebuit să tac. Și nu puteam face nimic. Faptul că nu puteam acționa fără să-mi risc propria viață mă ducea la disperare. Ca să nu țip de furie, m-am izbit cu fața de copac, lăsându-mi urme de scoarță pe obraji. Muream de frică. De felul meu, eram o fată curajoasă, dar simțeam, totuși, spaima în pântece, în cap.

Soldatul a luat din camion o lopată și a început să îngroape copiii uciși. Acești copii care nu țipau și nu plângeau. Nici măcar nu încercaseră să fugă. Dispăreau cu toții, încetul cu încetul, sub pământul aruncat de lopată. După focurile de armă, liniștea lovită ritmic de țărâna azvârlită în groapă era și mai sinistră.

Camionul a plecat, iar eu am rămas ca imbecilizată, cu fața plină de vomă. Îmi spuneam: „Ce-aș putea face? Dacă a mai rămas vreunul viu printre ei? Ar fi trebuit să-l ucid pe omul ăla!“ Știam că, dacă aș fi încercat, el ar fi fost cel care m-ar fi omorât pe mine.

Nu suportam să mă văd atât de neputincioasă. Simțeam că sunt lașă. Acei copii nu erau revoltați. Căzuseră, unul câte unul, fiecare așteptând să-i vină rândul, fără să protesteze câtuși de puțin. Asta m-a înspăimântat cel mai mult. Nici un țipăt, nici o încercare de a scăpa! În locul lor, aș fi făcut ceva! Desigur, erau slăbiți, lipsiți de putere, poate bolnavi, dar nu le înțelegeam pasivitatea și nici faptul că un om poate face așa ceva: să ucidă niște copii.

Îmi spuneam în gând: „Nemții ucid tot; copii, femei,

bărbați, și asta, tot timpul. Nu respectă viața, nu cruță pe nimeni“.

Camionul plecase de multă vreme, dar eu rămăsesem în același loc. Am vomitat fiere, apă; mă durea burta. Și priveam groapa, ca împietrită, vinovată, turbată, incapabilă să mă duc să văd dacă mai există vreun supraviețuitor, să dezgrop trupurile de copii. Nu vedeam nici o mișcare. Dar camionul putea reveni, cu alți copii, și totul putea reîncepe. Groapa era mare și nu se umpluse. Mai era loc…

Satul nu era departe. Poate că de acolo erau aduși copiii. Nemții mai puteau aduce și alții. Și eu eram un copil. Fiind singură, îmi uitasem vârsta. Dar, deodată, mi-am dat seama, cu durere, că cei pe care-i văzusem păreau să aibă înălțimea mea. M-am întrebat dacă eram, într-adevăr, ca ei, la fel de mare sau, poate, mai mare. Voiam să știu dacă nemții ucideau copiii de înălțimea mea, de vârsta mea, ca și când moartea nu-i amenința decât pe ei. Unii erau mici de tot. Asta mă înspăimânta. Îmi spuneam: „dacă sunt mai mare decât cei mici, sunt, cu siguranță, în pericol”.

M-am proptit cu spatele de copac, am înfipt cuțitul deasupra capului și am numărat câte mâini măsuram. Dar asta nu mă lămurea asupra înălțimii celorlalți. Totuși, mi-am dat seama că eram printre cei mari.

După război, și mult timp după aceea, nu puteam vorbi despre acei copii, fără să plâng. În coșmarurile mele, îi vedeam căzând, ca niște omuleți minusculi și, împreună cu ei, cădeam și eu, în gol. Nu suportam ideea că m-aș fi putut ocupa de copii. Se spunea, uneori, despre mine: „Nu-i iubește!”. Greșeau; dar, din când în când, dacă vreunul se smiorcăia pentru un fleac, îi revedeam pe cei uciși cazând în groapă și, deodată, pușiul care plângea devenea, în ochii mei, insuportabil. Cum aș fi putut să-i explic războiul?

La fel, dacă întâlneam un neamț, acesta lua imediat

înfățișarea celuilalt – ochii, sângele – și începeam să-l urăsc. Nu mă puteam vindeca de ură.

În ziua aceea, copilăria mea sălbatică și inconștientă luă sfârșit. Simțeam altfel pericolul. Nu mai eram decât o fetiță care trebuia ucisă, o mică evreică, naivă, care crezuse că-și va putea regăsi părinții și că-i va salva. Un vis de copil, imposibil de realizat, care s-ar fi putut termina într-un coșmar. Era război, iar eu eram un luptător. Ca toți ceilalți, fusesem curajoasă; îmi fusese și frică, mă strecurasem ca un șoricel invizibil, îndârjit să găsească drumul cel bun. Dar acum, nu mai știam care este calea.

Părea că estul se oprește aici. Și nu fusesem în stare să-mi găsesc mama. Era îngrozitor.

Nu mai mergeam decât de nevoie, ca să nu renunț.

Într-o zi, am văzut niște păsări de pradă învârtindu-se pe deasupra capului meu, peste copaci, în înaltul cerului. Urmărindu-le zborul, puteam găsi ceva de mâncare. Dar am mai văzut ceva pe cer: o coloană de fum, subțire, ușoară și cenușie. Un foc. Prin urmare, prezența unor oameni.

Înaintam prudent, cu stomacul gol. Voi avea, poate, norocul să fur ceva din prada unui vânător. Și, dacă pericolul este prea mare, mă voi întoarce din drum, lăsându-mă condusă de zborul păsărilor.

Lângă marea colibă din care ieșea fum stăteau doi bărbați, o femeie și un cal, legat de un copac. Nu purtau uniforme. Unul dintre bărbați cioplea, cu un cuțit, o bucată de lemn; părea liniștit și le vorbea celorlalți. Pentru mine, era, totuși, prea mult. Tocmai încercam să mă retrag, când o mână m-a prins de gât. O mână enormă, la capătul unui braț de uriaș, care mă ținea în aer, așa cum ar fi ținut o pană. De frică, m-am scăpat în pantaloni. Purtam cel puțin trei perechi, unii peste alții, suflecați, prinși pe sub brațe și urcând până sub bărbie. O prelată veche îmi ținea loc de palton, peste vestă.

Cred că puteam; eram plină de răni și de cruste, dar îmi era cald.

Mă zbăteam ca un drăcușor, lovind cu picioarele. Bărbosul mă privea de sus – o adevărată forță a naturii. M-a purtat prin aer, fără nici un efort, și m-a pus în fața celorlalți, fără să-mi dea drumul. Atunci, am văzut că mai erau și alți oameni de partea cealaltă a colibei, vreo zece, înarmați cu pușți, dar tot fără uniforme. Au schimbat câteva vorbe între ei. O limbă cunoscută ca sonoritate, rusa. Măcar eram sigură că nu am de-a face cu nemți. Dar tăceam, ca întotdeauna. M-au dus înăuntru. O sobă, lemne, o masă, patru sau cinci copii mai mari ca mine, așezați pe niște banchete suprapuse, femei și, într-un colț al încăperii, câteva pușți. Era cald, iar oamenii nu păreau nervoși, nici amenințători. Cel care mă luase de gât ca pe un iepure îi vorbea zâmbind unei femei, singura pe care am remarcat-o, pentru că era frumoasă. Bunicul ar fi numit-o „o femeie înaltă și frumoasă". Bărbatul care cioplea lemnul în fața colibei mă privea curios, și-l priveam la rândul meu, pe sub sprâncene, gata să fac pe „proasta" și s-o șterg, cu prima ocazie.

Încerca să se facă înțeles. În cele din urmă, și-a lovit pieptul și a rostit clar un nume: „Mișa". Apoi, mi-a atins ușor pieptul, așteptând. Văzând că nu spun nimic, a repetat gestul față de femeia cea frumoasă și, arătând spre ea, a rostit: „Malka". Și, apoi, din nou spre el: „Mișa"…

Înainte, mă numeam Mishke. De când nu mai am părinți, acest prenume n-a mai fost pronunțat de nimeni; asemănarea sonoră cu Mișa îmi dezmiardă urechile, încurajatoare, chiar duioasă. Încerc să-i zâmbesc acestui om și pare că se bucură.

Astăzi, mă întreb ce și-o fi spus, văzând o pușcoaică păduchioasă, răsărită de nicăieri și care nu vorbea limba lui.

Nici nu trebuia să fac vreun efort ca să păstrez tăcerea. Mă

obișnuisem cu liniștea, singurătatea și sălbăticia. Până și umanitatea era sălbatică. Oare de unde venea fetița asta? Cum a trăit până acum? Unde îi era familia?... Nu cred că eram singura mică epavă a acestui război abominabil.

Mișa a mai spus ceva, dar eu tot nu înțelegeam. Atunci, i s-a adresat Malkăi. Văzând-o că se ridică, am știut că-mi va da să mănânc. Pentru cel care n-a crăpat niciodată de foame, este greu de înțeles ce înseamnă o gamelă de supă caldă sau o firimitură de pâine neagră. Era o supă, cred că de varză, atât. Am hăpăit tot și Malka mi-a mai dat o porție. De câtă vreme nu mai primisem de mâncare din mâna unei femei? Și de când nu mai gustasem ceva cald? Aveam impresia că mănânc supă pentru prima oară.

E ușor de înțeles legătura benefică dintre mâncare și zâmbetul unei femei, precum și bunăvoința bărbatului care mă privea cum mestec. Regăseam normalitatea, sentimentul de siguranță.

Malka era tânără, cu adevărat frumoasă; purta fuste ample, un cuțit prins într-un centiron și niște cizme. Îi vorbea lui Mișa cu tandrețe, îi punea mâna pe umăr, iar el zâmbea, îmi zâmbea și mie, arătându-mi copiii; astfel, îmi dădea de înțeles că puteam și eu să dorm cu ei, acolo.

Mi-a venit să plâng; îmi mai amintesc și acum. Amândoi, și chiar colosul, căruia i se spunea Petia, nu erau răi deloc. Nu purtau pe chip ura și violența partizanilor polonezi. Dar aveau, totuși, arme, iar Mișa părea să fie șef, și nu un simplu vânător. Cred că și ei luptau împotriva nemților. Se simțeau bine în casa lor din pădure. La căderea nopții, au început să mănânce, să bea, să cânte și să discute între ei. Mă lăsam legănată de muzica lor, așa cum făceam atunci când îmi cânta mama mea. De când primisem mâncare de la Malka, nu mă mai gândeam să fug. Simțeam doar că trebuie să plâng și să uit de toate cele prin care trecusem. Mișa era

impunător, dar deloc fioros. Păreau că se înțeleg bine, că sunt fericiți împreună; mă fascinau. Niște oameni sănătoși, normali, așa cum erau Marthe și bunicul.

Copiii mă priveau râzând și era clar că femeile vorbeau despre mine. Era neobișnuit acest contact cu oamenii, pe care nu-l mai trăisem de multă vreme.

Nu trecuse decât o oră de când eram gata să devorez resturile lăsate de o pasare de pradă, și iată că eram la căldură, cu burta plină, în mijlocul unei mari familii vesele. Vedeam că râd de mine, dar nu știam ce mi se pregătea pentru a doua zi. Deși Mișa închisese ușa cu o bară de lemn, nu mă simțeam prizonieră. Am dormit cu copiii pe niște paturi improvizate de lemn, puse în jurul sobei călduțe, sătulă și liniștită, așa cum nu mai fusesem de multă vreme. Ultimul meu prânz de dinaintea supei binefăcătoare oferite de Malka fusese un cal mort, descoperit într-o brazdă, la marginea unui câmp. Fusese ros, scobit, nu mai rămăsese aproape nimic consistent. Carcasa era tare și țeapănă; mă culcasem în ea, ca într-o mică scorbură, apărată de vântul glacial care bătea dinspre câmpie.

Nimic legat de animale nu m-a speriat vreodată. Pentru mine, moartea unui animal era ceva firesc; în viața mea trăită printre lupi, le-am văzut vânând, aducându-mi de mâncare; era ceva normal. Îmi plăceau iepurii de casă sau de câmp; nu i-aș fi putut omorî, dar, dacă erau deja morți, mă ajutau să supraviețuiesc.

A doua zi, ușa era deschisă. Am urcat trei trepte de pământ bătătorit și m-am dus să văd calul, fără nici o intenție de a fugi. Voiam doar să-l ating, să-l mângâi, să regăsesc contactul cu pielea. Văzând că mă interesează, Mișa mi-a dat paie și mi-a arătat cum să-l țesal. Îmi plăcea să mă ocup de un animal; totul era perfect. Dar Malka a venit să mă tragă de mână și a încercat să-mi explice prin gesturi, prin

mimică, ceva important: trebuia să mă spăl.

Nu voiam. Îmi încrucișam brațele peste jegul meu, peste traistă, pentru a-mi proteja corpul împotriva acestei intervenții umane.

Eram încrezătoare, înconjurată de oameni foarte amabili, dar nu voiam să-mi dau bulendrele jos. Fără să dea atenție refuzului meu, Malka a așezat lângă sobă un lighean plin cu apă; Mișa privea, zâmbind. Nu-mi voiau decât binele, dar eu intram în panică, privind ligheanul, și nu știam cum să fac să scap de supliciul ce mi se pregătea. Să-mi scot zdrențele și să mă spăl; asta era ca și cum aș fi fost jupuită de vie. Trebuia să renunț la mirosul meu de lup, cu care mă consideram un animal sălbatic, cu cruste, cu răni, cu picioarele mele chinuite și pline de crăpături. Iată că mi se dădea un săpun aspru, cârpe cu care să mă șterg și haine curate. Cred că în ajun, în timp ce beau și râdeau, își spuseseră că miros foarte urât. Probabil, era cazul să mă spăl; habar n-aveam de felul cum arăt. Continuam să refuz, scuturând din cap. Atunci, Mișa i-a scos pe toți afară, a luat un scaun de lemn, l-a pus cu ostentație afară, în fața ușii, s-a așezat, ca să-mi arate că va rămâne acolo, apoi a închis ușa, lăsându-mă singură în fața ligheanului.

M-am dus să verific dacă era cu adevărat acolo, ezitând între dorința de a fugi și teama de a mă face nesuferită. Am întredeschis ușa, iar el mi-a făcut cu ochiul.

Totuși, eram tentată să fac baie, mai ales că apa era caldă. Am încercat-o cu mâna și, în cele din urmă, m-am dezbrăcat și am intrat în lighean. Nu mai făcusem baie de ani de zile. Ultima avusese loc la fermă, cu Marthe. Nici nu mai știam că există apă caldă.

Priveam aburii înălțându-se în jurul meu, mă simțeam bine, dar supravegheam în același timp traista și comorile ei. Cuțitul, busola, ceasul neamțului, câteva oase pe care aveam

de gând să le rod, flecuștețe șterpelite la întâmplare. Traista era pașaportul meu, banii de drum, unica mea avere de când plecasem spre est. Dar mai era și vesta mea cea veche, ale cărei buzunare erau pline de piei de animale și de smocuri de păr de lup, din care îmi făceam ciucuri moi, mult mai prețioși decât aurul. Pentru mine, aurul nu însemna nimic, nici n-aș fi știut să-l recunosc. Dar, cu toate comorile mele înșirate pe jos, mă simțeam jefuită și stingheră.

M-am resemnat și am folosit săpunul. Apa s-a făcut neagră ca smoala. La suprafață, pluteau tot felul de mizerii. Era dezgustător. Lepădându-mă de jeg, începea să-mi fie frig. Crustele rănilor căzuseră și sângeram. Le-am bandajat cu niște cârpe, mai ales la mâini și la picioare. Mi-am adunat boarfele murdare, le-am îmbrăcat din nou și mi-am pus pe deasupra hainele curate. Era un reflex: de îndată ce găseam o îmbrăcăminte care să mi se potrivească, mi-o puneam peste celelalte. Dacă măsura era prea mare, scurtam și modificam cu un cuțit, iar fâșiile tăiate îmi erau de folos la altceva: îmi confecționam niște jambiere pentru vreme friguroasă, șnururi cu care îmi legam îmbrăcămintea, obiele pentru cizmele prea mari, dar și pansamente rudimentare.

Dacă era cald, mergeam desculță, cu tălpile mele bătătorite. Stratul cornos devenise atât de gros, încât nu mai simțeam nimic. Uneori, îl tăiam cu un cuțit sau cu un briceag, după care îl mâncam ca pe guma de mestecat.

Eram gata. Cu traista după gât. Îmi pierdusem în lighean mare parte din piele, dar voiam să le fac o plăcere acestor oameni. Am deschis ușa și, văzându-mă astfel împopoțonată, Mișa a început să râdă lovindu-se cu palmele peste pulpe. Una dintre femei l-a urmat și, atunci, am râs și eu împreună cu ei, fără să știu de ce. Nu-mi spuseseră să mă schimb.

Clipele petrecute cu ei mi-au redat dorința de a fi mângâiată și iubită. Era o pauză în războiul meu personal, în

lupta mea solitară pentru supraviețuire, zi după zi, de ani de zile.

Pe atunci, cred că aveam zece ani, dar mă simțeam deja bătrână, de parcă aveam un secol.

Am putut explora, în libertate, teritoriul lui Mișa, dar nu și căsuța mai mică ce se vedea mai departe. Era încuiată și nu știu ce se afla înăuntru. Țesălam calul în fiecare zi; era de datoria mea s-o fac. Mesele erau întotdeauna calde: supă și cartofi. Bărbații beau același alcool ca polonezii și, seara, cântau mai mereu, înainte de culcare. Femeile dormeau cu copiii cei mai mici; eu aveam locul meu, alături de un băiețel, pe o băncuță de lemn, învelită cu niște pături. În timpul zilei, o observam atent pe Malka, o admiram și încercam să înțeleg câteva cuvinte, *voda* (apă), *cusok hleba* (bucată de pâine), sol (sare), *miol* (miere)… Dar cel mai mult îmi plăcea să mă așez lângă Mișa. El era șeful, înalt și puternic, respectat de toată lumea. Avea un cuțit minunat, care mă atrăgea. Pierdusem multe dintre ale mele. Pentru mine, cuțitul era un obiect absolut necesar; îl foloseam tot timpul. Fără el, n-aș fi putut supraviețui. Văzând că-i admir lama, Mișa mi l-a întins. Mă observa; cred că a reușit să afle câte ceva despre mine, din felul în care îl priveam. Eram cineva care se pricepe la cuțite.

I l-am dat înapoi, iar el m-a privit într-un fel care spunea: Tu ești cea care știi să-l folosești…

Când stătea de vorbă cu ceilalți, auzeam mereu cuvântul *koniev,* ca și când aminteau despre cineva. În realitate, Ivan Stepanovici Koniev comanda primul front al Ucrainei și era cel care avea să elibereze Praga, în 1945. Numele lui revenea tot timpul în conversațiile celor de față, cu multă seriozitate. Zilele treceau. De câte ori mă aflam într-un loc liniștit și, cât de cât, sigur, nu-mi mai venea să plec. Aveam nevoie de odihnă.

Dar, într-o dimineață, am văzut o căruță trasă de un cal;

oamenii și-au golit casele, au scos armele, iar Mișa a venit să mă ia de mână. Voia să mă urce în căruță, alături de ceilalți copii. Dar eu refuzam.

Părea nedumerit. Cum să-i spun că nu puteam merge cu ei? Trebuia să plec din nou în căutarea părinților mei. De la o vreme, aveam un gând: poate că ei mă caută pe mine, acolo, în Belgia. Trebuia să mă agăț de ceva. Dacă aș fi acceptat moartea mamei mele, aș fi rămas pe loc și aș fi murit și eu, în mod sigur. Absența mamei era și mai dureroasă de când eram la adăpost, alături de Mișa și Malka. De câte ori rămâneam singură, plângeam, lovind pământul cu pumnii. Îmi era imposibil să vorbesc, să spun tot ce aveam pe suflet. Asemeni unui măgar încăpățânat, scuturam din cap și arătam, în spatele meu, un drum imaginar.

În orice caz, nu mă puteau ajuta mai mult; bănuiam că urma să aibă loc ceva grav, că duceau femeile și copiii în altă parte, aici urmând să se desfășoare lupte.

Femeile și copiii mă așteptau, Mișa insista, dar eu dădeam din cap, curajoasă, în ciuda suferinței pe care o simțeam, văzându-i plecând. Cred că ochii mei exprimau disperarea că voi rămâne singură, dar și hotărârea. Atunci, Mișa mi-a făcut cel mai frumos cadou din lume, un cuțit care semăna cu al său, o bucată de pâine neagră și o căciulă de blană, așa cum purtau cu toții. Am scotocit în traistă, încercând să găsesc și eu ceva pentru el. I-am întins una dintre comorile mele, ceasul soldatului german. L-a acceptat, apoi mi-a pus mâna pe cap, în loc de rămas-bun. Au plecat și nu i-am mai văzut.

Mai târziu, mult mai târziu, după ce rușii au înfipt drapelul lor pe Reichstadt, aș fi vrut să fiu cu ei. Îmi pierdusem războiul, îmi pierdusem părinții, nu repurtasem nici o victorie, nu pedepsisem pe nimeni și nimeni nu-mi ceruse niciodată iertare.

Am rămas nemișcată în fața colibei pustiite, tristă, dar în

cea mai bună stare de sănătate. Iarna în Ucraina fusese mult mai blândă decât în Germania; fusesem hrănită, stătusem la căldură; mă simțeam în putere pentru a porni mai departe, către vest, de data aceasta.

Dar vestul meu avea să mă tragă spre România și Iugoslavia; nu mă gândisem nici la munții și nici la râpele pe care aveam să le întâlnesc în drumul meu.

Am pornit din nou, singură, într-un marș forțat. Aș fi vrut să pot alerga, să pot sări peste obstacole, pentru a ajunge în Belgia. Dar, nici de data aceasta, mica busolă a bunicului nu-mi era de ajuns.

Părăsisem pădurea, nu puteam face altfel, ajunsesem pe câmpie. Am dat de un loc plin cu cadavre. Alți morți, soldați ruși. I-am privit cu acea indiferență care mă proteja ca o carapace. Pe o caschetă și pe un epolet, am văzut niște stele aurii. Le-am luat, patru de pe caschetă, trei de pe umăr, și le-am pus în traistă, alături de comorile mele. De atunci, le-am purtat mereu cu mine; le consideram adevărate amintiri de război, războiul rușilor, cel al lui Mișa. Un simbol legat de originea rusă a mamei mele; i le-aș fi dăruit, de îndată ce aș fi regăsit-o.

Când am văzut de departe un camion german în flăcări și niște ruși dansând în jurul lui, am crezut în victorie. De data aceasta, m-am gândit că pot merge fără să mă mai tem; nu-mi vor mai ieși în cale spurcații de nemți. Din nefericire, mai apăreau, cel puțin unul, unul singur, în dreptul unui pod pe care trebuia să-l trec negreșit. De jur împrejur, nu vedeam decât munții; sub pod, prăpastia era imensă. L-am privit pe blestematul de german stând acolo, de pază, cu arma pregătită. Mi se părea ciudat că este singur. Păzea un pod pe care nu trecea nimeni…

Mă simțeam ca altădată, la fermă, când, cocoțată pe scara hambarului, nu aveam curaj să sar în fân, pentru că Marthe

se temea:

— Coboară! O să te lovești!

— Sari! striga bunicul. Nu-ți fie frică!

Sărisem. Iar el îmi dăduse una dintre lecțiile lui preferate, scurte și de neuitat:

— Când trebuie să luăm o hotărâre, trebuie s-o luăm repede… până nu e prea târziu.

Să revenim la acel pod. Nu trebuia să aștept. M-am apropiat, cu mâna în traistă, ținând strâns cuțitul lui Mișa. I-am zâmbit soldatului, iar el mi-a răspuns cu un rânjet ușor; am trecut prin fața lui, făcându-mi curaj: „dacă mișcă, dacă aleargă după mine, îi înfig cuțitul în burtă".

Probabil că neamțul mă privea, dar nu îndrăzneam nici să mă întorc, nici s-o iau la fugă. Dacă m-ar fi văzut alergând ca un animal fugărit, m-ar fi urmărit sau m-ar fi împușcat în spate.

Nu știu dacă podul era un punct strategic; probabil că nu. Dar eram mândră că l-am trecut, stăpânindu-mi spaima care-mi ardea spatele la fiecare pas pe care-l făceam.

Locurile pe care le străbăteam îmi erau și mi-au rămas și azi necunoscute; le-am traversat, fără să fi știut vreodată unde mă aflam. Mergeam cât era ziua de lungă, singurul reper fiindu-mi busola; căutam vestul, dar îmi ieșeau în cale tot felul de obstacole care mă făceau să mă îndepărtez de drumul meu. O luam spre sud, spre est, mă cățăram, așteptam uneori multă vreme să văd un loc neaccidentat și așezări omenești. Din păcate, moartea se mai făcea, încă, simțită. Întâlneam nemți din ce în ce mai rar, dar vedeam alte uniforme, negre, cu cruci. Când întâlneam un sat, acesta era în ruine sau părăsit.

Nu-mi mai era frig, dar aveam sentimentul că sunt prinsă într-o capcană printre munții pe care trebuia să-i ocolesc tot timpul. Mergeam prin apa râurilor, pentru a-mi alina durerea

de picioare, escaladam stânci enorme pentru a mă orienta, coboram din nou, descurajată că versantul cobora în hău. Oboseam mult mai mult decât în pădurile din Germania sau din Ucraina. Țările prin care treceam se numeau Moldova și România, teritorii în care domnea încă guvernul pronazist al mareșalului Antonescu. Drumul meu spre vest era blocat de Carpați.

Cred că valea în care eram prizonieră era cea a râului Siret sau cea a Prutului, cine mai știe... Orice aș fi făcut, mă vedeam mereu nevoită s-o iau către sud.

O aventură înfricoșătoare, care mi s-a părut interminabilă, până când am găsit o câmpie care mi-a permis să merg drept către vest. Era pentru prima dată când trăiam panica de a fi pierdută. Și această panică mă făcea să merg fără încetare: porneam în zori și cădeam, frântă, noaptea. Dacă aveam norocul să găsesc ceva de-ale gurii, mâncam mergând. Voiam să ies din acest labirint și să ajung acasă. Crescusem; nu mai eram atât de naivă ca atunci când plecasem din Belgia; de aceea, intram în panică. Iar noaptea, eram chinuită de coșmaruri. Nu visam decât morți sau un gol imens în care mă prăbușeam. Dacă am mai puține amintiri clare din acea perioadă, neținând seama de mersul epuizant, asta se întâmplă din cauza faptului că treceam printr-o depresie. Simțeam că mă lasă puterile, că sunt mai puțin curajoasă. „Mergem înainte“, „ne cățărăm“... formula nu mai funcționa ca înainte. Plângeam, eu, micul soldat; nu mai aveam nici măcar forța de a insulta sau de a-l chema în ajutor pe Dumnezeul în care credea mama mea.

Vorbeam cu copacii și cu păsările; aș fi vrut să zbor și eu, liberă, acolo sus. Pe ele nu le dureau picioarele; aș fi vrut să am și eu aripi, pentru a-mi ușura bietele picioare.

Am avut norocul să dau de un om care transporta piei de animale într-o căruță. L-am lăsat să treacă și am reușit să-i

fur una. Galoșii se făcuseră țepeni, de atâta apă rece; așa că am decupat niște tălpi, pentru a amortiza șocurile și, când vremea s-a mai încălzit, am început din nou să merg desculță.

Am întâlnit un cal negru care păștea, singur pe imaș, liber, fără hamuri. Aveam cu cine să vorbesc, cui să-i spun că e frumos și blând. Dar nu reușeam să mi-l apropii prea mult, ca să-l pot mângâia. Se ferea, speriat. Atunci, m-am așezat în iarbă și am așteptat. Este una dintre puținele imagini pe care le am din acea perioadă. Câmpia era verde, calul, negru; era pur și simplu frumos. În cele din urmă, a venit să mă miroasă, fornăind. I-am întins o bucată de turtă și am făcut pace. L-am mângâiat, îndelung, înainte de a încerca să-l încalec; prima dată, am căzut, apoi, din nou, iar și iar. Era înalt, eu eram mică și prea obosită pentru a-l apuca de coamă. Până la urmă, am reușit să mă salt pe burtă, să alunec pe o parte ca să-i pot atinge grumazul, mai îngust decât spatele, și am reușit să stau călare, foarte aproape de capul său.

— Pleacă, mergi, te rog, du-mă…

Nu știam să călăresc și nici să îndemn un cal să pornească. Îl țineam de gât cu brațele, îi vorbeam la ureche; nu după mult timp, a început să meargă, fără grabă, pas cu pas, într-un ritm care mă legăna; dar, când s-a hotărât să meargă la trap, am căzut la pământ și a trebuit s-o iau de la capăt. Credeam că voi putea dormi pe spatele lui în timpul mersului; înțelesesem că trebuie să strâng picioarele, ca să nu cad, și să-l bat ușor pe cap, ca să nu meargă prea repede. Am reușit să dorm, în timp ce calul a parcurs o oarecare distanță; apoi, s-a oprit, fără să i-o cer, și a început să pască. Rămăsese în picioare.

Noaptea se lăsa, așa că m-am lipit de el și am dormit, până când, la un moment dat, m-am prăbușit în iarbă. În zorii

zilei, când m-am trezit, calul dispăruse.

Mi-am reluat călătoria și am descoperit, în sfârșit, o cale ferată. Apoi, o gară mică. Mi-am găsit o ascunzătoare, de unde să pot observa oamenii. Din nou, vedeam soldați, mult prea mulți, dar și călători obișnuiți, adulți și copii, la fel de zdrențăroși ca mine și aproape la fel de murdari. Alergau după vagoane, săreau pe scări, întindeau mâna către călători, scăpând de sub nasul soldaților, ca niște animale sprintene, greu de prins.

După multă vreme, a sosit un tren și am văzut doi băieți ieșind de sub un vagon și luând-o la goană. Era și ăsta un mod de a călători. Din cauza unui număr prea mare de soldați. Mă temeam că nu voi putea fugi destul de repede, să scap de ei, într-atât eram de sfârșită.

Am plecat mai departe, de-a lungul căii ferate, în căutarea altei gări. Aveam un reper: trenurile veneau din est și se îndreptau, în sfârșit, către vest.

Nu știam cum arată un tren pe dedesubt. Bănuiam că era o trapă, ceva care să permită pătrunderea în interior. Următoarea gară, la mare distanță de prima, era mai mică și mai puțin frecventată: doar câțiva țărani și nici un soldat.

Am ales trenul de care aveam nevoie și am alergat până la capătul ultimului vagon. M-am strecurat sub el și am văzut o placă lungă, ca o scândură, suspendată sub șasiu. Atâta cât să te lungești pe burtă și să te ții cu ambele mâini de cadrul șasiului. Nici n-am avut timp să mă gândesc la pericol, că trenul a și plecat. M-am prins iute și infernul a început să mi se perinde prin fața ochilor. Primeam pietricele în față și, fiindu-mi frică să nu mă lovească în ochi, am făcut traseul orbește, cu pleoapele strânse și cu corpul încordat. Simțeam rama de metal tăindu-mi palmele.

Nu era un tren rapid, cum sunt cele din zilele noastre. Locomotiva făcea un zgomot asurzitor și scuipa fum negru,

mergând la deal sau la vale. Și, când simțeam că ia viteză, strângeam din dinți de frică. Nu trebuia să cedez; roțile enorme m-ar fi zdrobit. Eram atât de obosită de când părăsisem Ucraina, încât, pentru a rezista, trebuia să fac niște eforturi supraomenești.

Muream de frică. Palmele îmi erau încleștate și, când trenul s-a oprit, a trebuit să le desprind, pentru a-mi potoli durerea. Din fericire, n-am văzut nimic; doar la plecare și la sosire. Dar puteam să-mi închipui... Am simțit că treceam printr-un tunel. Zgomotul era și mai asurzitor. La un moment dat, am riscat și am deschis ochii. Am văzut negru.

Drumul fusese foarte lung; dar acest gen de exercițiu cere atâta efort, încât este posibil să mi se fi părut și mai lung decât era în realitate. Cred că această parte a călătoriei a durat aproximativ două ore, timp în care am parcurs foarte mulți kilometri.

S-a oprit deodată, atât cât să pot scuipa praful din gură și să mă scarpin la nas. Ochii mă înțepau îngrozitor. Dar n-am coborât; auzeam prea multe zgomote, voci, vedeam trecând cizme; așa că am hotărât să rămân acolo, sub tren. Nu murisem strivită, trenul mergea în locul meu, în locul picioarelor mele. Însă mă dureau mâinile.

Trenul a plecat, iar eu am strâns iar din dinți, m-am prins din nou cu mâinile de fierul tăios, până când, în sfârșit, am ajuns în gara următoare. De data asta, nu mai puteam. M-am lăsat să alunec între șine, știind că s-ar putea să nu fiu văzută, căci mă aflam sub ultimul vagon. Am ieșit din gară în fuga mare, cu ochii pe jumătate orbiți. Aveam nevoie de apă. Am ajuns la o mlaștină și mi-am băgat capul înăuntru. M-am frecat cu frunze, căci, atât mâinile, cât și fața, îmi erau negre de funingine.

Acest mod de a călători era prea riscant, prea epuizant. Mâinile îmi tremurau și-mi venea amețeală. Am continuat să

merg pe jos, pe lângă altă cale ferată. A doua zi, am avut norocul să descopăr o locomotivă și trei-patru vagoane mici, oprite în plin câmp. Ultimul vagon nu avea acoperiș; era căptușit cu paie. Mi-am spus că n-ar fi rău să mă instalez în el și să dorm. Nu mă mai interesa încotro mergea trenul și când urma să plece; eram la capătul puterilor.

N-a trecut mult și am auzit voci, dar eram ascunsă bine, cufundată în paie; n-am mai mișcat și, în cele din urmă, trenulețul s-a urnit din loc. Am scos nasul afară și am văzut, defilând prin fața mea, o câmpie verde. Era odihnitor și, dacă nu mi-ar fi fost foame, aș fi putut spune că mă simțeam bine. Locomotiva și-a încetinit mersul și s-a oprit în altă gară, undeva, la țară; a trebuit să mă fac iar nevăzută.

În depărtare, se auzeau voci, dar și mugetele vitelor care erau coborâte din tren. În apropiere, strigăte, într-o limbă ciudată, tropăituri de animale, apoi, la un fluierat, trenul a pornit din nou. Am călătorit, astfel, o zi întreagă.

Îi mulțumeam trenului că-mi dă voie să mă odihnesc, că îi este milă de spatele și de picioarele mele. Ar fi fost minunat dacă ar fi putut să-mi dea și o bucată de carne... La ultima oprire, au mai coborât niște vite, dar trenul n-a mai plecat. Am așteptat să se lase tăcerea, să nu mai aud nici o voce, și am sărit, repede, afară. Dacă ar fi venit niște oameni să descarce paiele, aș fi fost prinsă.

Copacii mi-au dat să mănânc: niște mere. Am găsit și struguri. Noaptea, intram în sate să beau apă de la fântână, să dorm într-un hambar sau pe sub căruțe. Și am mers din nou, până la capătul forțelor, ajungând iar la poalele munților. Aveam în traistă o bucată de carne, pe care o găsisem, din întâmplare, atârnată într-un hambar plin cu sticle. Crezusem că este o pulpă, pentru că avea un os în mijloc. Carne macră, închisă la culoare, delicioasă; îmi lipsise mult, dar acum aveam hrană pentru multă vreme. Din

fericire. Căci acest peisaj mineral, un deșert pietros, mă aducea în pragul disperării. Credeam că se terminase cu râpele, îmi era prea frică de gol; pe stâncă nu creșteau copaci; îmi trebuia măcar un tufiș, să mă pot liniști.

Am urcat, am coborât, m-am cățărat și m-am pierdut în labirinte de piatră... am făcut totul, până când mâinile și picioarele mi-au sângerat, mai mult ca niciodată. Aveam ce mânca, dar nu aveam apă. Și ploua rar. Când ploua, înghițeam picăturile cum puteam: cu gura deschisă către cer sau adunând apa în palme. De mai multe ori, mi s-a întâmplat să-mi beau urina, stând pe vine, cu palmele făcute căuș. Eram singură, fără compania animalelor; n-avea cum să știu că animalele știu să găsească apa.

Uram munții; când urcam, simțeam că-mi dau sufletul. Uneori, îmi venea să sar în gol, să dispar, să nu mai merg, să nu mai sufăr, să nu mai simt setea. Tentație înfricoșătoare. Dar îmi apărea înaintea ochilor imaginea mamei mele și mă răzgândeam. Aproape că o auzeam spunându-mi: „Te aștept...“ Și dădeam înapoi; nu, nu pot, nu, nu pot, trebuie să trăiesc. Tot ce mi se întâmplase îmi revenea în minte: neamțul, morții, copiii, și îmi spuneam: „Am supraviețuit ororilor; trebuie să i-o spun mamei, să-i povestesc tot ce am făcut ca s-o găsesc. Ne odihnim și plecăm mai departe.” Ca și când aș fi avut, tot timpul, un tovarăș de drum, o dublură a mea, animalul sălbatic ce refuza să moară.

Singurul loc în care m-am putut retrage, cu greu, era un fel de peșteră, care-mi amintea, într-o oarecare măsură, de vizuina lupilor. Râpa era abruptă și a trebuit să înaintez cu spatele lipit de perete. Ca să ies din peșteră, mergeam în patru labe, căci picioarele îmi tremurau. În natură, teama de a cădea în gol m-a terorizat cel mai mult. N-am reușit niciodată să-mi domin cu adevărat această spaimă. Ca și teama mea de oraș și de lumea din jurul meu.

Peștera mi-a fost loc de odihnă. Aici am mâncat pe săturate și am dormit. Simțeam tot mai mult nevoia de a dormi. Eram la capătul puterilor. Aventura mea dura de ani de zile, ani pe care nu-i numărasem. Doar trupul meu știa de câți ani și, această ultimă încercare, a fost cât pe ce să-i aducă sfârșitul. Mi se întâmpla să dorm în copaci, atât de mult mă temeam de aceste locuri infernale.

Într-o dimineață, am văzut un urs. Nu m-a simțit; vântul bătea, probabil, în altă direcție. Dar ce-aș fi făcut dacă m-ar fi atacat? Aș fi folosit, desigur, aceeași metodă pe care o aplicam în cazul lupilor: m-aș fi culcat pe jos, nemișcată. Ce urma depindea de cât era de înfometat ursul. Mai târziu, mi s-a spus că m-ar fi adulmecat, m-ar fi întors cu laba și, dacă aș fi reușit să fac pe moarta, nu l-aș mai fi interesat. Tot ce se poate. N-am trăit această experiență.

Oare câte zile și câte nopți am mers până să văd marea, ca pe un liman tulburător.

La picioarele mele, se zărea un sat minuscul. Mă aflam la ieșirea din infern, și, totuși, eforturile pe care mai trebuia să le fac mi se păreau peste puterile mele. Nu mai vedeam clar și îmi vâjâia capul. Îmi era foame, fără să-mi fie foame. Dar, mai ales, sete. Am băut apă, cam verzuie, dintr-o băltoacă. Nici nu știu dacă era apă. Când am ajuns în vale, la câteva sute de metri de sat, mi se învârtea capul; m-am așezat pe pământ, incapabilă să mai fac vreo mișcare. Cu orice preț, trebuia să mănânc ceva. M-am târât până la plajă, am adunat scoici și, după ce le-am spart cu o piatră, le-am mestecat conținutul.

Când m-am apropiat de sat, am găsit ceva mai bun, un șopron cu lăzi pline de scoici mai mari. Era greu să le deschizi, chiar și cu ajutorul cuțitului, dar le simțeam răcoritoare și hrănitoare; am mâncat și am adormit de îndată.

După ce m-am odihnit, m-am apropiat de sat. Era un port de pescari, cocoțat pe stânci; aveam muntele în spate și, înaintea mea, până la orizont, se întindea marea.

Eram atât de sfârșită, uneori aproape fără cunoștință, încât nu mai doream nimic. Nici să mă ascund, nici să încerc să fur, cu atât mai puțin să cer ajutor. Cred că eram bolnavă, deshidratată, subnutrită; în câteva zile, aș fi putut muri. Priveam, descurajată, întinderea infinită a apei. Da, era o mare, dar care? Pe harta bunicului erau multe mări. Era una și în Belgia, dar cea pe care o priveam era altfel. Trebuia să fac ceva; nu știam ce și nici nu mai aveam curaj. Aveam capul greu, aveam febră, vedeam ca prin ceață, zăream niște umbre în depărtare, pe chei, dar nu-mi mai păsa de nimic. În fața imensității apei, nu mai puteam continua. Era singurul meu gând: „Nu mai pot continua". Totodată era o ușurare. Îmi era greu să-mi țin ochii deschiși. Nu-mi mai simțeam trupul sau mi se părea cu totul altfel decât până atunci.

Îmi mai fusese foame și altă dată. Fusesem în stare să stau două-trei zile fără să mănânc, dar înfometată ca acum, nu mai fusesem niciodată. Eram doar piele și os; îmi simțeam creierul lichefiat.

Ca prin ceață, am văzut sosind un vapor. Cred că mă aflam acolo de multă vreme, căci se făcea seară. Pe chei, au apărut oameni: un grup mic, bărbați, femei, unul sau doi copii. Discutau cu un om care coborâse de pe vas. Nu erau prea departe, la vreo zece metri, dar nu auzeam bine și limba în care se vorbea îmi era total necunoscută.

Am fost smulsă din letargia mea de un glas de femeie. Ca o muzică. Mai puternică decât a celorlalți. O siluetă dreaptă, cu părul blond. O găseam frumoasă. Câteva persoane m-au zărit, fără să dea, însă, mare importanță acelei fetițe căzute pe chei. Știam deja că prea puțini oameni se îngrijorează văzând un copil singur, zdrențăros și murdar.

Femeia mi-a zâmbit. Nici măcar nu i-am putut răspunde cu același zâmbet. Deodată, a pornit spre mine, mi-a vorbit, dar n-am înțeles nimic. S-a întors către bărbatul de pe vas, au schimbat câteva fraze, apoi mi-a vorbit din nou. Am înțeles că încerca să găsească un limbaj pe care să-l pot înțelege. Și, în sfârșit, vocea sa melodioasă, care i se rostogolea puțin în gât, mi s-a adresat, în limba franceză, cu accent puternic:

— Ce faci aici? Vorbești franțuzește?

Vorbea destul de bine. N-am fost mirată; nu-mi mai păsa de nimic. Puteam fi prinsă și dusă oriunde, fără să protestez, fără să scot un sunet. Femeia m-a luat de mână, puțin cam brutal, pentru a mă ridica; era să mă prăbușesc din nou. Mi-a spus, cu blândețe: „O să fie bine… Hai, o să fie bine…“

M-a ajutat să ajung la ponton; mergeam ca prin vis. I-a vorbit bărbatului de pe vapor și i-a dat ceva, într-o batistă. Ceva strălucitor. Nu înțelegeam nimic. M-am trezit pe punte, împreună cu ceilalți; îmi amintesc că am fost conduși înăuntru, că cineva – ea, probabil – mi-a dat să mănânc. În timp ce vaporul pleca, am adormit. Abia avusesem timp să privesc, pe un hublou, un colț din port și marea, ca mă și cufundasem în întuneric, într-un hău negru. Când m-am trezit, mi-am dat seama, cu greu, unde mă aflam. Calatorii stăteau pe banchete; doar femeia stătea lângă mine. Cred că dormisem la ea în poală. Mi-a spus, graseind:

— Vorrrbești franțuzește! Mi-am dat seama! Ai vorrrbit în somn!

Era ciudat ce-mi spunea. Nu știam că se poate vorbi în somn. Mă mințea, oare? Eram, din nou, în defensivă.

— Te simți mai bine? Vrei să mănânci?

Nu i-am răspuns. Era prea riscant, neștiind unde mă aflu. De ce am urcat pe acest vapor? Și de câtă vreme mă aflu aici?

Femeia vorbea singură, îmi dădea să mănânc, fără să se întrebe de ce tac. În jurul nostru, toți ceilalți discutau, mâncau și beau. M-am gândit puțin și m-am hotărât să-i acord încredere. Important era că mi se dădea să mănânc. Pasagerii aveau valize și nu păreau să fie răi. Niște călători ca oricare alții.

Nu-mi puteam închipui că mă aflam pe un vas clandestin, printre oameni care fugeau din România, Serbia, Croația, Ungaria și care dăduseră mulți bani pentru a ajunge în Italia... Căpitanul era un om de legătură, care, în acele vremuri de teroare, își câștiga pâinea în acest fel. Batista doamnei era plină de bijuterii; fiecare plătea cu ce avea și, odată ajuns undeva, pe un țărm, își continua viața așa cum putea.

De ce își complicase viața această femeie, ocupându-se de mine? Ca să lase impresia că este o mamă bună? Ca să aibă prioritate? Din câte am putut să înțeleg, avea un copil, dar fusese nevoită să fugă fără el. Dorea, chiar, să rămân cu ea. Am refuzat.

Am fost debarcați într-o regiune mlăștinoasă, prin care oamenii își purtau, cu greu, valizele; drumul lor, drumul ei, nu era și al meu. Auzisem cuvântul magic „Italia“. Cizma din cărțile bunicului. Parcă-l aud: „Italienii care aleargă precum iepurii“. Știu de multă vreme cum trebuie înțeles acest comentariu. Pe atunci, îmi închipuiam că italienii aleargă tot timpul, dar după ce...

N-avea nici un rost să rămân cu femeia care mă luase pe vapor. Eram pe cizmă; n-aveam decât să urc spre nord și să-mi regăsesc mama.

Locul era mlăștinos; cu fiecare pas, mă cufundam în noroi; m-am descălțat și am mers astfel până când am ajuns pe un teren mai uscat, mai pietros.

Soțul meu a făcut o pasiune din reconstituirea drumului

pe care-l făcusem în anii aceia. Plecasem dintr-un mic port de pe coasta iugoslavă, probabil de lângă Dubrovnik (Raguse), iar mlaștina în care înotasem, în cele din urmă, era destul de mare pentru a fi situată la Comacchio, în provincia Ferrara. Toate desenele făcute de soțul meu pe o hartă a Europei mi se păreau fără nici o noimă. O linie nu poate fi un munte plesuv, nici o mlaștină invadată de țânțari. Mă întrebam dacă amintirile feroce pe care le păstrasem în minte se vor putea materializa, cândva, altfel decât în memoria mea. Îmi este încă foarte greu să le exprim în cuvinte.

10.
O altă haită

Mirosurile m-au ghidat întotdeauna. De acest simț, oamenii nu se folosesc aproape deloc. Cred că mi l-am dezvoltat eu însămi. Copil fiind, am simplificat mirosurile fiecărei țări pe care am traversat-o: Germania duhnea a ură, Polonia, a moarte, Ucraina avea parfumul lupilor, iar când mă gândesc la Iugoslavia, îmi miroase a piatră uscată. În Italia, era omniprezent mirosul de noroi și de ploaie. După ce am scăpat de mlaștini, am găsit repede un drum și, urmându-l, am dat de altul. Mersul nu mă mai obosea. Iar hrana, se putea obține ușor, față de felul în care o obținusem în ultimii ani.

Câtăva vreme, am întâlnit pe drum mașini germane. În unele sate, se vedeau urme de bombardament. Dar niciodată nu văzusem atâția copii; mă ascundeam din ce în ce mai puțin, căci toți acești puști nu păreau să se teamă că vor fi capturați. Datorită lor, mă simțeam mai puțin expusă; erau săraci, prost îmbrăcați, obișnuiți cu furatul; cu fiecare zi care trecea, deveneam mai curajoasă. Nu mă mai temeam să-mi ud picioarele la vreo fântână, și nici să mă hrănesc cu fructele și legumele din grădini. Îmi era de ajuns să aștept răbdătoare momentul în care vreo femeie își punea rufele la uscat, ca să-mi fac rost de un pantalon sau de o cămașă. Puteam, astfel, să arăt ca toți ceilalți copii care cerșeau fără rușine; eu, însă, n-o făceam, căci mă temeam de contactul cu oamenii. De îndată ce unul dintre ei se apropia de mine, o luam la goană, din instinct. Mă refăcusem destul de repede și traista nu era niciodată goală.

Era o abundență de alt gen. În mintea mea, cizma despre care îmi vorbise bunicul lua o formă nouă. Aici, oamenii erau

săraci, dar staulele erau primitoare, livezile aveau fructe gustoase, prada era ușoară. La fel și transportul: copiii se agățau de spatele cabrioletelor trase de un cal, fără ca proprietarul să se supere. Am folosit și eu metoda, pe distanțe mici.

Și iată că, într-un sat, au apărut uniforme necunoscute. Soldați care râdeau, care vorbeau cu oamenii, care le împărțeau bomboane! Americanii! Copiii țipau, fericiți, le săreau în brațe, fără să se sfiască, și îi necăjeau. Așa arată un american? Un distribuitor de bomboane? Un soldat zâmbitor? Bunicul spunea că americanii nu fac nimic să ne ajute să-i izgonim pe nemți; și acum, iată-i aici!

Soldații intraseră sub un șopron și, acolo, le împărțeau femeilor și copiilor pachete, cutii, țigări și, mai ales, tablete de ciocolată, a cărei savoare uitată îmi revenea în gură.

Am văzut în mâna unui copil un baton de ciocolată; am uitat de neîncredere și am întins și eu mâna.

Ce ciocolată! Nu mâncasem des în Belgia, dar, pentru mine, ciocolata avea ceva magic. Cea pe care am primit-o m-a dus pe culmile fericirii. Am rămas până astăzi un fan al ciocolatei; sunt capabila să devorez o tabletă într-un minut. Fără să știu cum, m-am trezit pe genunchii unui soldat, un bărbat voinic și vesel, care deschidea o cutie cu carne. Le spunea, tare, celor din jur, un cuvânt pe care nu I-am uitat: „Monkemitte“. Voia cu tot dinadinsul să gust. Era moale, aproape fără gust de carne, dar stomacul meu a fost mulțumit. *Monkey meat*... când mi s-a explicat, mai târziu, că această carne de maimuță era, de fapt, carne de vită la cutie, mi s-a părut amuzant. Am continuat să stau pe genunchii acestui uriaș, înghițind la întâmplare ciocolată, carne, bomboane și pesmeciori, fără nici un discernământ, precum ceilalți puștani. Iar soldatul râdea, încântat că ne hrănește. Era atât de fericit!

N-am mai întâlnit nemți. Puteam merge fără teamă, traversând această țară devastată, dar liberă. Simt gustul eliberării de sub nemți, așa cum îl simt încă pe cel al ciocolatei și al „cărnii de maimuță“.

Dar drumurile pe care le-am străbătut în Italia n-au fost presărate cu ciocolată. Mi-am reluat tehnica furatului, din piață, de data asta; produsele alimentare erau încă rare. Apoi, m-am resemnat să cerșesc, așa cum făceau și ceilalți copii. La început, crezusem în abundență, dar, cu cât înaintam către nord, cu atât oamenii mi se păreau mai înfometați și tarabele mai sărăcăcioase. Negustorii se fereau de copii. Pâine nu se găsea, iar carne, nici atât.

Odată, am găsit niște sandale pe măsura mea. Nu-mi stăteau prea fix în picioare, ca să pot alerga, deși, după fiecare tentativă de furt, reușită sau nu, trebuia s-o iau la fugă.

Când am auzit vorbindu-se franțuzește, am rămas total nedumerită. Un țăran care conducea o trăsurică mă depășise, pe un drum de munte.

— Încotro mergi, micuțo? Hei, fetițo!

De ani de zile, nu mai vorbisem decât cu mine însămi, cu animalele și cu copacii, uneori cu cerul și cu moartea. Cu alte cuvinte, devenisem mută. Pentru a-i răspunde acestui om, a trebuit să înșir, mai întâi în minte, o serie de cuvinte. O fi crezut că sunt bâlbâită sau prostuță:

— Mă duc… să-mi văd părinții.

— Și unde sunt părinții tăi?

— În nord.

— Hai, urcă!

Îmi era ușor să înțeleg ce-mi spunea în franceză, dar, când trebuia să răspund, cuvintele se blocau. De fiecare dată, aveam nevoie de timp ca să răspund; și n-o făceam decât în propoziții scurte. Nu eram îngrijorată; pur și simplu, nu mai

puteam vorbi ca înainte. Dar asta nu mă împiedica să gândesc, să-mi calculez șansele de a înainta mai repede. Nu eram conștientă de ceea ce devenisem în aproape patru ani de vagabondaj. Un copil sălbatic, slăbănog, cu fața și trupul pline de cicatrice. Nu mă gândeam că i-aș fi putut speria pe oameni. Îmi dădeam seama că am mai crescut.

Purtam căciulă, așa că nu mi se vedea părul ciopârțit cu cuțitul. Ultima vestă furată era prea lungă, pantalonul băiețesc era murdar. Numai că, în Italia, întâlnisem copii și mai amărâți decât mine. Omul cu trăsurica m-a dus o bună bucată de drum. Am trecut pe lângă multe ferme, risipite pe câmpuri întinse; în depărtare, vedeam boschete și arbuști. Odată, mi s-a întâmplat să merg cu o căruță și, în fața unei ferme, să primesc un codru de pâine.

Limbajul meu era foarte limitat. Când oamenii mă întrebau unde mă duc sau ce căutam pe drum atât de târziu, îmi găseam greu cuvintele pentru a da vreo explicație. Mă închideam, din nou, în mine. Ca să spun „la revedere", făceam un semn, nimic mai mult; nici măcar nu întrebam unde mă aflu; îmi pierdusem obișnuința de a vorbi. Mergeam, mă gândeam la mama, abia așteptam să ajung într-o regiune cunoscută și s-o caut acolo, în Belgia. Pentru mine, totul era simplu; tata și mama se reîntorseseră din est, ca mine. Îi văzusem pe americani și credeam că războiul s-a sfârșit. Nu știam că nu era chiar așa.

Îmi amintesc un drum mai deosebit, pe care am făcut o greșeală de orientare. Era o răscruce și, în loc să rămân pe drumul din stânga, am luat-o pe cel din dreapta, crezând că aceea era direcția cea bună. Și am ajuns în fața unei porți mari, pe care am luat-o drept cea a unui castel. În realitate, era o școală religioasă, un pension. Drumul se oprea aici.

Era ceață; mersesem mult și nu aveam chef să fac calea întoarsă. Eram furioasă că pierdusem vremea; voiam să

ajung mai repede la destinație și acum ajunsesem într-un punct mort. Mi-am luat inima în dinți și am bătut în poartă. Mi-a deschis o călugăriță.

— Îmi este foame.

— Intră.

Am trecut prin săli mari, înalte, cu arcade. La capătul unui culoar, o trapeză.

— Ce cauți pe drumuri, atât de târziu?

— Mă duc să-mi văd părinții; m-am rătăcit; și mi-e foame.

— Așază-te aici; îți aduc ceva de mâncare.

Mi-a adus un bol cu lapte cald, o felie de pâine și câteva legume.

Nu eram singura găzduită. La masă mai era un grup de tineri; dormeau jos, pe saltele. Cred că aici, la călugărițe, era un loc de popas. Trăgând cu urechea la conversația tinerilor, am aflat că, în nord, războiul nu se terminase. Dar erau optimiști.

A doua zi, după o noapte de odihnă, m-am învârtit o vreme în jurul măicuțelor, sperând că-mi vor da, din nou, să mănânc. Războiul nu se terminase. Așadar, trebuia să-mi mai fac niște rezerve.

Peste ani, când am devenit adult, am avut ocazia să revin în Franța și mi s-a părut că împrejurimile orașului Grenoble semănau cu acest loc unde se afla pensionul. Chiar și drumurile îmi spuneau ceva. Aveam o impresie de deja-vu, un decor cunoscut. Dar n-am mai găsit, la capătul unui drum de munte, acel pension caritabil.

Ar fi trebuit să mă întorc din drum; nemții erau încă acolo, cu armele și cizmele lor, cu hainele lor kaki. Americanii nu-i goniseră pe toți. Dar ce puteam face mai mult decât să-mi continui drumul spre Belgia și să-l găsesc pe bunicul? Doar el putea ști ceva despre soarta mamei. Cu siguranță, primise niște vești oarecare.

Crescusem, dar mă simțeam în aceeași stare de spirit ca la plecare. La fel de îndârjită s-o găsesc pe mama. Aveam tot mintea de la șapte ani și mă temeam la fel de mult că Virago mă va prinde. Niciodată, dar niciodată, nu mai voiam s-o văd. Mă gândeam la ea în pădurea care mă aducea înapoi, la ferma bunicului. Îi vorbeam:

— Vezi ce a făcut beoțiana? Tu n-ai fi în stare să faci așa ceva! Dar eu am reușit: am plecat, m-am reîntors, dar nu la tine.

Mă cuprindeau mici puseuri de ură. De exemplu, atunci când îmi aminteam de ziua în care pusese să fie omorât bătrânul motan al soțului ei. Un motan bătrân și bolnav, cu blana rărită, care nu dorea decât să-și sfârșească zilele într-un fotoliu. Sau vorbele pe care mi le spusese: „Mama ta? Unde este acum mama ta?“ Sau: „Dacă nemții câștigă, o să le-o dăm…“ Nu uitasem și nici nu iertasem.

Traversând Franța, aveam un sentiment de ușurare. Auzeam în jurul meu vorbindu-se limba copilăriei, vedeam peisaje familiare… trăiam din nou; voi fi din nou acasă.

Și, într-o bună zi, am ajuns în Belgia. Am auzit pe cineva strigând: „Tu ești?“, și pe altcineva răspunzând: „Oue“ („Mda“) …

Acest cuvânt însemna Belgia. Ajunsesem.

În fața panoului indicator de pe șoseaua către Bruxelles, am hotărât să grăbesc pasul. Eram mândră, nerăbdătoare să mă arunc în brațele Marthei și ale bunicului. În apropierea casei lui Virago, am lăsat biserica în urmă și am luat-o la fugă, pe drumul spre fermă. Dar m-am oprit, dezorientată. Căutam bariera și oile, dar nu mai vedeam decât bariera. Ar fi trebuit să zăresc copacii, acoperișul fermei, dar nu vedeam nimic. M-am întors înapoi, mi-am verificat amintirile din anii copilăriei; toate se opreau la această barieră. M-am învârtit pe loc. Nu mai exista nici o fermă. Doar nu mă înșelasem;

cunoșteam drumul ăsta pe dinafară.

Am plâns de disperare. Ce hotărâre să iau? Unde să mă duc? Poate că Virago știa unde-l pot găsi pe bunicul, dar nu voi risca să mă duc la ea. M-ar fi putut închide. Bunicul dispăruse; poate că murise. Ferma fusese, oare, bombardată de blestematele de avioane? Nu vedeam nici urmă de ruine. Gol, doar un gol, un teren viran. Nici găini, oi sau câini. Nici leagăn.

Am pornit înapoi și am mers de-a lungul canalului, pentru a mă îndepărta cât mai mult de cartier. M-am tot învârtit într-o piață, căutând ceva de mâncare și un culcuș pentru noapte. Am descoperit, mai întâi, o mare întindere vălurită, o pădure și un lac. Am urcat niște trepte mici din lemn, până la un alt drum și, de acolo, de sus, aveam o vedere perfectă asupra cartierului. Eram protejată, mă puteam ascunde în copaci, îmi puteam organiza existența în modul cel mai trist. Am aflat care era ziua de târg și am șterpelit obiectele de care aveam nevoie: niște cartofi și o pătură. Eram singură și necăjită.

— Hei! Ce-ai luat? Te-am văzut!

— Lasă-mă în pace!

— Asta nu se face așa, de una singură. Noi avem o casă și împărțim totul între noi.

Băiatul care-mi vorbea era grăsuț, cu părul blond numai bucle, dar mai puțin zdrențuit decât mine. Pronunțase cuvântul „casă“ umflându-se în pene. Cred că l-am privit cu invidie; a continuat:

— Mă numesc Zighi! Vrei să-mi vezi casa?

Nu-mi era teamă să-l urmez. Stăteam cu mâna în traistă, strângând mânerul cuțitului. Ultimul găsit în pădure, înainte să ajung la Bruxelles. Frumos gravat, îmi plăcea foarte mult. Mai aveam și un vârf de baionetă rusească. Mă simțeam bine înarmată. Și, mai ales, ca vai de capul meu, singură de

atâtea luni de zile. Îi vedeam pe oameni întorcându-se acasă, vedeam copii însoțiți de părinții lor; uneori, rămâneam nemișcată în fața unei uși, încercând să-mi amintesc unde se afla casa și apartamentul părinților mei. Odată, am cutreierat prin Bruxelles, să regăsesc tramvaiul pe care mi-l aminteam. Dar linia era lungă și, pe străzi, busola nu-mi folosea la nimic. Nimeni nu-mi spusese dacă veneam din nord sau din sud. Nu cunoșteam, din tot orașul, decât această parte mărginașă, din apropierea podului bombardat și a fermei bunicului. Mă îndepărtasem suficient de mult ca să nu dau de Virago, și rămâneam acolo unde eram, pentru că aveam unele repere. Biserica, piața, canalul. Toată ziua colindam prin oraș să-mi asigur supraviețuirea, iar noaptea, dispăream în parc.

„Casa“ lui Zighi și banda sa se aflau mai departe, pe ceea ce se numea atunci „platou”, mai sus de parc. Pe drum, mi-a povestit că făcea parte dintr-o bandă, că se descurcau cu toții foarte bine, furând alimente din piață și de prin magazine. Își împărțeau prada între ei. Conform părerii sale, așa era mai inteligent și mai folositor:

— Avem de toate, ne este cald și bine, nu ne pasă de nimic. Cu cât suntem mai numeroși, cu atât ne descurcăm mai bine.

Tăceam. Acest contact neașteptat cu un adolescent, cu un băiat mai mare decât mine, mă intimida. Era dezinvolt, obișnuit cu orașul; se simțea bine în pielea lui. N-avea cum să știe că abia ieșisem din imensul haos al copilăriei. Mă reperase ușor și, când mă văzuse furând de pe tarabă un biet cartof, mă luase drept o fată neexperimentată, fugită de acasă.

Era o casă părăsită de multă vreme. Ei o numeau „casa păianjenilor”. Privită de afară, era albă, pătrată, cu o terasă pe care puteai sta întins la soare. Se intra pe o fereastră, dar

înăuntru nu aveau mai nimic. Puseseră pături pe jos, într-o încăpere mare, de la parter. Obloanele erau închise și păianjenii se simțeau ca la ei acasă, la ferestre, la colțurile ușilor, pe plafon.

Mi-a arătat ce obișnuiau să fure, sticle cu apă și cu lapte, precum și alimente de tot felul. Seara, puneau lumânări în șemineurile goale, ca să nu bâjbâie prin întuneric. Se spălau în parc, cu apa din lac, sau la un vecin, un țăran care avea o pompă.

— Fetele se duc la omul ăsta; tu faci cum dorești.

În prima zi, n-am văzut nici o „fată“; Zighi m-a prezentat celorlalți: Canadianul, Oaie și Gorila. Canadianul, cel mai vârstnic, genul cerșetor, purta un bluzon și părea că nu se teme de nimic. Oaie, slab și palid, cu o privire tristă pe sub genele sale imense, cu părul negru, lung și ondulat. Gorila era un băiat mic de statură, dar bine legat; avea în jur de optsprezece ani. Oamenii înalți mă impresionau. Cel mai mult, mă atrăgea Oaie. Mai ales când Canadianul mi-a spus:

— Știi, el e cam ciudat; nu trebuie să-i dai atenție; și-a văzut părinții murind, uciși în fața lui.

Oaie nu vâna afară. Canadianul, născut în Belgia, nu în Canada, îl proteja mult. Zighi era, fără îndoială, cel mai inteligent. Avea ochii de culoare deschisă și un zâmbet larg, puțin ironic; organiza furturile după nevoile pe care le avea banda. Puțin mai târziu, le-am cunoscut și pe cele două fete: Margot, o brunetă frumoasă, dotată cu niște sâni impresionanți și cu o voce pătrunzătoare, care „se descurca”, după cum spunea Zighi, în felul ei:

— Ea se servește de la țăranul din colț; are ea niște argumente!

Avea șaptesprezece sau optsprezece ani și nu-i plăcea să fie ironizată de băieți, care o luau peste picior în privința „pernițelor” ei. Gorila îi spunea: „Cum aș putea face să dorm

pe pernuțele tale?”

Cealaltă fată, Denise, era brună, cu părul scurt, slabă, cu o expresie comică și avea doi dinți de iepuraș. Nu-i mai tăcea gura, dar băieții n-o băgau în seamă.

Mă întreb cum mă vedeau printre acești nefericiți, pricepuți la furtul de pe tarabă, descurcăreți. Nu le semănam. Dar începusem și eu să le vorbesc.

Mai întâi, mi-am spus numele: Mishke. Nu mi-au pus întrebări, așa cum nu le pusesem nici eu lor. În afara nenorocirii prin care trecuse Oaie, n-am știut niciodată de unde veneau, dacă aveau, pe undeva, o familie. Nu vorbeam decât despre mâncare, haine, despre tot ce ne era necesar ca să trăim. Eram cea mai mică, așa că nu mi se încredințau misiuni precise.

Canadianul, Zighi și Gorila mergeau să „vâneze“. Dar, înainte să plece, cădeau de acord.

— Eu am văzut undeva niște veste și niște căciuli.

— Eu am văzut o dugheană unde se vinde brânză.

Se opreau la tot ce era mai ușor de furat. Apoi, se făcea bilanțul nevoilor. Era o adevărată tehnică. Unul dintre ei cerea o informație. În timp ce negustorul îi dădea lămuriri, celălalt fura. Sau, când era mai greu, se grupau doi sau trei: când strada era prea mare, cu trecători puțini. Prin mulțime, le era mai ușor să se strecoare. Fiecare avea rolul său. La urmă, fiecare venea cu prada sa, pe care o împărțea cu ceilalți. Aveam nevoie de veste și de pături. Și astea nu erau ușor de furat. Primeam brânză, mere, pâine, uneori margarină, untură și slănină. În câteva rânduri, mi-au adus vestuțe, unele prea scurte și altele prea lungi. Am primit și un șal. Cu încălțămintea era mai greu. Multă vreme, am purtat galoși de cauciuc. Erau aproape pe măsura mea și îmi veneau până mai sus de glezne. În iarna aceea, cred că am încălțat prima mea pereche de șosete. Nu-mi plăceau, dar

galoșii nu-mi țineau cald, iar șosetele erau ușor de furat. Toată lumea a primit câte o pereche. Adeseori, rămâneam să dorm, în timp ce ei se duceau să dea lovitura pe la tarabe. Eram foarte fericită că nu mai hoinăream pe drumuri; pentru mine, cel mai important era să mănânc pe saturate. Îmi era tot timpul foame și cred ca-mi va fi foame toată viața.

Cel mai bine mă înțelegeam cu Oaie. Ne țineam de mână. El vorbea rar, iar eu aveam un vocabular redus și mă exprimam destul de prost, cu expresii de fetiță; îmi lipseau multe cuvinte din vocabular. Și nu cunoșteam sensul corect al multora. Nu evoluasem. Aveam impresia că știu să vorbesc, dar că cineva pusese un capac peste știința mea, care, astfel, nu mai putea ieși la suprafață. Știam ce vreau să spun, dar nu știam cum să mă exprim. Cuvintele nu-mi veneau, pur și simplu. Tăcerile lui Oaie îmi făceau foarte bine, căci, lângă el, puteam măcar să încerc să vorbesc, fără ca trupa să râdă de mine.

Mai târziu, când am mers la școală, cunoștințele mele reduse erau strigătoare la cer; pierdusem, cu totul, contactul cu societatea, cu felul ei de a se exprima, ca să nu mai vorbim de comportamentul „normal“. Erau atâtea pe care aș fi vrut și aș fi putut să le spun, dar nu știam s-o fac.

Aș fi vrut să-i spun lui Oaie:

— Știi, și eu am suferit. Am străbătut pământul în lung și-n lat, dar nu mi-am regăsit părinții. Trebuie să trăim mai departe, să ne susținem unii pe alții, să fim împreună; nu trebuie să ne descurajăm, trebuie să mergem înainte.

Aș fi vrut să-i povestesc câteva frânturi din copilăria mea, spre consolarea amândurora. Nu știam care din bandă era evreu și care nu. Dar asta nu era atât de important. Trăiam cu toții în afara lumii, la marginea societății, așa cum trăisem eu la marginea pădurilor, cu lupii mei. Unii se duceau să vâneze, dar profitau cu toții, și asta era bine. Nu-i puneam

întrebări lui Oaie; părea prea bolnav și tușea foarte tare. Nu aveam cum să-l ajutăm. De multe ori, făcea febră și Canadianul îl învelea cu o pătură. Iar Margot se ducea la fermă și-i cerea țăranului ei o cană cu lapte și ceva miere, pentru a-i mai liniști tusea. Dar leacul ăsta nu rezolva mare lucru. Cred că era tuberculos.

Canadianul nu-l lăsa să „vâneze“ alături de fete, era exclus din planurile de atac. Uneori, mi se părea confortabil, dar alteori, asta mă revolta. Mă știam în stare să-mi duc la bun sfârșit faptele de vitejie, dar nu eu eram cea care elabora planurile după care trebuia să se ajungă la țintă; mi-aș fi putut folosi observația, simțul meu strategic. Rolul meu era să execut furturi de mai mică importanță, pentru că și eu eram mică. Turbam, în liniște; aș fi vrut să le spun cum să procedeze, dar nu știam să mă exprim pe înțelesul lor. Și furam, mereu, același lucru: hrană. Uneori, nici nu știam ce fur; orice aș fi adus, trebuia să facă plăcere cuiva. Prima dată, îmi băgasem degetele în untură, s-o gust. Eram obișnuită să mănânc singură. Am învățat de la ceilalți regula comunității: se împarte tot ce se aduce.

Zighi era băiatul cel mai frumos din bandă; îi făcea curte Denisei. Dansau împreună după muzica scoasă de un patefon care se învârtea cu mâna și care scârțâia îngrozitor. Îi priveam sărutându-se. Mi se părea distractiv. Nu eram încă o adolescentă; am devenit mult mai târziu. Trupul meu se adaptase la condițiile pe care le avusesem în viața mea singuratică. Era țeapăn, schilod; n-aveam nimic feminin. Știam că nu sunt frumoasă; era ușor să mă compar cu celelalte. Aproape că nu aveam sâni, eram slabă și nu înțelegeam încă acest gen de relație între o fată și un băiat. De aceea, mi se părea ciudat să-i văd pe ceilalți sărutându-se. Era un joc necunoscut.

Mă simțeam bine cu ceilalți, dar și ei erau oameni; de

aceea, continuam să fiu prudentă. Asta îmi folosise ani la rând, în peregrinările mele; îmi folosea și acum. Era instinctul meu de supraviețuire. Instinct de animal.

Îmi plăcea să compar cuțitele între ele. De fiecare dată când puteam lua vreunul de undeva, eram încântată. Nu știam să trăiesc fără cuțit, fără să mușc și fără să-mi scarpin pielea, îngroșată ca o carapace.

Într-o zi, Felix Gorila a vrut să sară pe mine; avea motivele lui; i le simțeam; dar a înțeles repede că nu era cazul să aibă de-a face cu mine. A primit doar câțiva pumni. M-a trântit la pământ pentru a-și atinge scopul și m-a apucat, pur și simplu, de pantaloni. Era foarte puternic, dar nici eu nu eram mai prejos. Dacă nu m-aș fi bătut, cred că m-ar fi violat. L-am mușcat, l-am zgâriat, l-am lovit cu pumnii, până când a început să-i curgă sânge din nas! Desigur, nu se aștepta la atâta rezistență din partea unei puștoaice slăbănoage.

Tremuram din toate mădularele, nici eu nu știu de ce: de frică, de retrăirea unor amintiri, din cauza luptei încordate. M-am retras într-un colț, să-mi revin. Din ziua aceea, de câte ori îl vedeam apropiindu-se la mai puțin de un metru, mă crispam și mă trăgeam înapoi, instinctiv. Zighi și-a dat seama de ceea ce se întâmpla și a pus lucrurile la punct, cu diplomație:

— Las-o în pace pe cea mică; du-te să cauți în altă parte. Suntem o bandă. Nu vreau să avem probleme de acest gen.

Margot dorea să amenajeze, cât de cât, locuința; s-o facă mai frumoasă. Adusese o plantă înaltă și dreaptă, cu frunze la vârful lăstarilor. Denise o găsea oribilă și râdea de colega ei. Își bătea joc și de planurile pe care și le făcea Margot de a se muta în casa țăranului. De câte ori o vedea pornind într-acolo, cu sânii tresăltând prin bluză, Denise râdea batjocoritor, împreună cu ceilalți:

— Când te măriți?

— Râdeți voi, râdeți, dar dacă mâncați e și datorită lui!

Asta știa toată lumea. Țăranul făcea în așa fel ca totul să fie mai bine în acea „casa a păinjenilor“.

La urma urmelor, duceam o viață bună. Uneori, stăteam pe terasă, la soare; aveam o priveliște minunată asupra parcului. Adevărați burghezi miliardari! Dar eu preferam să mă joc cu cuțitul, împreună cu băieții. Trăgeam la țintă, în copaci; eram foarte pricepută. Am făcut, însă, prostia să le arăt vârful de baionetă, a cărui extremitate în formă de triunghi era neobișnuită, făcută special pentru a provoca răni care să nu se închidă niciodată. Era mai greu de aruncat. Eram atât de prinși în jocul nostru, încât nimeni n-a observat că un polițist se îndrepta spre noi. Logic vorbind, nu avea ce să ne facă: era doar un joc. Dar, când a văzut baioneta rusească, lucrurile n-au mai stat la fel. N-aveam chef să spun că este a mea; îmi era frică să nu mă ducă la închisoare. Canadianul, care era cel mai mare, a spus imediat: „E a mea“.

Și polițaiul l-a dus la post, cu baionetă cu tot. După un timp, a venit înapoi, dar fără baionetă. Trebuise să inventeze o poveste, să spună că a găsit-o; dar eu îmi pierdusem una dintre comori. Baioneta asta venea de departe, din Ucraina, de pe un câmp plin de soldați morți, de pe hainele cărora culesesem câteva stele aurii. Îmi mai rămâneau busola, pe care n-aveam de gând să le-o arăt, stelele de metal și cuțitul din Ardeni.

Făceam adeseori mici petreceri, când Gorila pleca să se plimbe și aducea fete. Acestea aprindeau lumânări, puneau pe jos un cearșaf, în loc de față de masă și, pe el, delicatesele furate: câteva fursecuri, o sticlă cu bere sau cu vin, tot ce aveam noi mai deosebit. Și, dacă nu puteam împărți ultima bucățică, o jucam. De exemplu, dacă rămânea o singură

sticlă cu bere, era nevoie de doi câștigători. Fiecare își ducea o mână la spate, alegea cu degetele, la întâmplare, un număr de la 1 la 5 și îl arăta celorlalți. Nu-mi mai amintesc în ce ordine se câștiga. Am băut odată bere, dar nu mi-a plăcut: era prea amară. Acum, îmi place mult; are savoarea Belgiei.

Preferam să joc pentru prăjituri, untură sau castane calde. Tot ce era dulce.

Era ca o serată în familie. Doar Gorila avea curaj să iasă în timpul nopții. Ceilalți n-aveau chef să se expună. Fiecare avea motivele lui, dar, în fond, și noi le aveam pe ale noastre. Oamenii ne evitau. Se duceau la treburile lor, la muncă, la școală, erau niște „burghezi", sau niște „bigoți". Copiii lor nu ne semănau și asta ne plăcea. Era libertatea noastră.

Nu știam nimic, însă, despre evoluția războiului. Poate, doar Canadianul să fi știut ceva; era deja un adult; nimeni nu știa de unde avea bluzonul de aviator. Știa ce li se întâmplase părinților lui Oaie, dar nu vorbea niciodată despre asta. Și nu se temea de polițist, spre deosebire de noi. Când ni se întâmpla să dăm o raită pe la țară, să ne bucurăm de vremea bună, eram foarte atenți să nu fim observați. Eram niște copii părăsiți, fără familie; nici unul dintre noi nu dorea să fie dus la post pentru a da explicații. Doar Canadianului părea să nu-i pese de nimic.

Veștile din exterior ne erau aduse de băieți, dar ei nu vorbeau decât de piețe, de târguri de vite sau de tarabe cu haine.

Dar iată că Zighi ne-a anunțat că se petrecea nu știu ce în oraș și că n-ar fi rău să mergem și noi, să căscăm gura.

Oamenii ieșiseră în stradă și sărbătoreau ceva. Pe măsură ce ne apropiam de centrul orașului, observam din ce în ce mai multe steaguri la ferestre. O mulțime de oameni se îmbulzeau într-o anumită direcție; i-am urmărit până la șoseaua dinspre Mons și, acolo, pentru prima oară, am văzut

apropiindu-se un tanc eliberator. Englezii.

Zighi m-a urcat pe pervazul unei ferestre, să văd mai bine. Eram deasupra mulțimii și începusem să plâng. Erau fericiți cu toții, strigau, țopăiau de bucurie, iar eu mă simțeam părăsită și îngrozitor de tristă. Unde erau părinții mei? În toți acești ani, am sperat să-i găsesc. Erau vii, într-un glob, într-un colțișor al minții mele. Și atunci, în ziua armistițiului, când clopotele răsunau și întreaga Belgie era fericită, am înțeles că, pentru mine, nu va mai exista niciodată sentimentul de bucurie. Îi pierdusem. Dacă m-ar fi căutat, n-o puteau face decât la fermă. Nu pot să cred că s-ar fi dus la Virago. Doar bunicul o cunoștea pe mama; îmi vorbise despre ea, spunea că aveam „urechi frumoase ca ale ei". Eram sigură că bunicul avea cheia a tot ce se întâmplase. Dar ferma nu mai exista. Pentru mine, armistițiul era un necaz în plus.

Oaie nu era cu noi. Cred că și el era trist.

În același an, ne-au ajuns la urechi niște zvonuri. Canadianul spunea: „Au apărut niște oameni care vin dinspre est, slabi, de abia se mai țin pe picioare; nu e prea plăcut să-i vezi".

Am început să rătăcesc pe străzi și să-i privesc pe toți trecătorii. Dar oamenii ne respingeau pe noi, copiii străzii. „Șterge-o, lepădătură!" ne spuneau.

Odată, mi s-a părut că-l văd pe tata: un tip blond, cu fața suptă... Cât era de slab și de trist, omul acela! Deși l-am privit iscoditor, nu mi-a dat nici o atenție.

Înainte de armistițiu, nu mă uitam la oameni, nu mă interesau; dar, după aceea, n-am încetat să-i privesc. Speranța nu mă părăsise și, dacă nu mai alergam până la extenuare, în căutarea părinților mei, îi căutam pe fețele tuturor trecătorilor.

Oaie nu stătea bine cu moralul, dar nimeni nu-și dădea

seama cu adevărat de starea în care se afla, pentru că el fusese dintotdeauna trist și bolnav. Îl iubeam mult.

Într-o zi, ne țineam de mână, stând pe jos în camera cu păienjeni; era o vreme frumoasă.

— Nu vrei să mergem pe acoperiș?

— Nu, prefer să rămân aici.

— Bine, rămânem aici.

— Ia te uită, tu n-ai lănțișor la gât?

Margot avea unul, primit în dar de la prietenul său, țăranul.

— Nu, n-am nici un lănțișor.

Oaie s-a scotocit prin buzunare.

— Vrei asta?

— Oh! Ce frumos e!

Era un mic Budha, verde, atârnat de un lănțișor fără valoare, verde și el… adoram culoarea verde.

Mi l-am pus imediat la gât și l-am sărutat pe Oaie. Fleacul ăsta, furat, probabil, din piață, mi se părea mult mai frumos decât lănțișorul lui Margot.

Oaie îmi făcuse ultimul cadou. Într-o după-amiază nefericită, când mă reîntorceam din sat, l-am văzut pe Zighi ieșind în fugă:

— Stai, stai. Nu intra! S-a întâmplat ceva!

— Ce anume?

— Așteaptă, îți spun!

Părea complet răvășit. Canadianul era în spatele meu. Zighi l-a luat deoparte, i-a spus ceva și, dintr-un salt, băiatul a fost în casă.

Am fugit și eu în urma lui, fără ca Zighi să mă mai poată opri.

Oaie se spânzurase de o bârnă. Canadianul plângea în hohote, desfăcându-l din laț. M-am apropiat, am căzut în genunchi și, cu toții, am început să plângem de furie și de

neputință. Rămăsese singur și se folosise de acest fapt, pentru a ne părăsi. Plecase la întâlnirea cu moartea. Nu era drept. Ne simțeam cu toții vinovați, mai ales Canadianul, care-l iubea și-l proteja, ca pe un frate mai mic. Acum înțelegeam de ce se ocupase atât de mult de el.

Nu mai știu cine a hotărât să anunțăm poliția. Cred că Margot. Trebuia. A șters-o la țăranul ei și, nu după multă vreme, polițiștii au sosit.

Odată cu moartea lui Oaie, banda noastră s-a destrămat. Părăsind-o, o făcea să dispară. Canadianul era distrus. Era îngrozitor să-l vezi pe acest băiat, atât de dur și de țanțoș, hohotind în așa hal. Tremuram din cap până-n picioare; mă simțeam căzând în gol. Protecția pe care banda mi-o oferise de aproape un an avea să înceteze, ca și când casa în care stăteam se pierdea într-un nor de fum. Totul fusese atât de plăcut înainte; acum nu mai era nimic. Simțeam că mă cuprind fiorii.

Două mașini de poliție ne-au dus la comisariat. Canadianul refuza să-l părăsească pe Oaie, refuza să plece și se zbătea în mâinile polițiștilor.

— Nu-ți face griji, băiete, ne ocupăm noi de el… Hai, vino…

Erau niște oameni de treabă; încercau să înțeleagă ce se întâmplase, dar fără să ne acuze de ceva. Totuși, Canadianului i s-a dat voie să urce în mașina care-l transporta pe Oaie, înfășurat într-un cearșaf. Nu l-am revăzut niciodată. La postul de poliție, am fost despărțiți unii de ceilalți. Mă aflam în fața unui comisar cumsecade, care voia să știe cum mă cheamă și ce căutam în casa aceea.

— Mishke? Ce nume e ăsta, Mishke? Care e numele părinților tăi?

— Nu știu.

— Și de unde vii în halul ăsta?

— Păi… din război.

— Bine… ascultă; ne vom interesa la casa comunală dacă există vreun semn al trecerii părinților tăi pe aici. Dar, dacă nu ai părinți, va trebui să găsim o altă rezolvare; trebuie să mergi la școală; cineva trebuie să se ocupe de tine! Nu cunoști pe nimeni?

— Nu.

— Așteaptă… îți aduc ceva.

Era un om bun; a venit cu o ceașcă de ciocolată și cu o tartină.

— Mănâncă liniștită; vin imediat.

Când a revenit, mi-a spus că o doamnă dorea să mă ia în grija ei, că toată lumea va fi încântată, că voi avea o familie și că nu trebuia să-mi fac griji.

— Da, dar… ceilalți? N-o să-i mai văd?

— Încă nu; poate mai târziu. Pentru moment, vom merge la doamna de care-ți vorbeam. De acord?

M-a dus cu mașina la adresa doamnei respective, o burgheză bine îmbrăcată, purtând pantofi cu toc înalt.

— Aș vrea să mă înțelegeți, i-a spus ea polițistului, m-ați luat cam repede; am încercat să fie totul gata, dar n-am reușit întru totul. Va putea dormi pe divan și, apoi, mai vedem.

Pe divan… o luam de la capăt! O să stau departe de ceilalți, ca acasă la Virago.

Comisarul cel de treabă mi-a văzut, cred, privirea, dar poate nu acesta a fost motivul pentru care a renunțat atât de repede. Se vede treaba că doamna nu-i plăcea.

— Ascultați, doamnă, dacă nu aveți încă un pat, mai am două persoane care vor s-o primească în familia lor; niște profesoare; astfel, educația îi va fi, asigurată, odată cu găzduirea…

— Bine, dacă așa stau lucrurile, sunt de acord. Fără îndoială, veți găsi un alt copil care să aibă nevoie de o familie.

Am revenit la comisariat. Polițaiul mi-a explicat că voi fi luată în grijă de „două persoane de treabă, catolice, care se vor angaja să mă crească"; le va anunța cât mai repede și, în aceeași seară, voi dormi într-un pat.

Așteptam în biroul său, cu traista de gât. Aveam încă busola, cuțitul, stelele și micul meu Budha verde. Singurele mele bunuri. Și l-am văzut sosind pe bunicul!

M-am repezit spre el! Era cel mai minunat cadou. Era acolo. Voi putea rămâne cu el și tot el îmi va putea spune unde sunt părinții mei. Nu mai voiam să-l las!

Fusese anunțat de cei de la casa comunală, de niște foști colegi. Bunicul mă căuta de multă vreme. Când i s-a spus că poliția a găsit o bandă în care se afla și o fetiță blondă, a venit să mă vadă. Nu venea pentru prima oară să-i vadă pe puștii adunați de pe stradă. Avusese multe decepții, dar, de data asta, mă regăsise. Le dăduse polițiștilor numele meu, cel pe care îl uram: Monique Valle. Eram identificată. Exista în evidență și data falsă a nașterii mele, 12 mai 1937, la Bruxelles. Dar bunicul nu-i spusese comisarului mai multe, deși părea să-l cunoască destul de bine. Se știa doar că nu am părinți.

— Unde sunt mama și tata?

— Trebuie să te obișnuiești, puișor. Să te obișnuiești cu faptul că nimeni nu știe unde sunt.

— Deci, mă iei cu tine. Hai… mergem?

— Aș fi vrut să vii cu mine, puișor. Dar comisarul spune că eu sunt prea bătrân și că a găsit niște doamne de treabă, care vor avea grijă de tine și te vor înscrie la școală…

— O să vii să mă vezi?

— Dacă mi se permite, voi veni…

— Și Marthe?

— Nu mai e printre noi, puișor. A fost foarte bolnavă și a murit.

Și eu care speram că Marthe îmi va împleti părul, mă va răsfăța, mă va spăla în lighean și-mi va coase haine frumoase. Eram dezamăgită. Dar și tristă. Văzusem atâția morți și nu mai știam ce să spun. Mi se părea ciudat să mi-l închipui pe bunicul fără Marthe. Totuși, nu înțelegeam de ce nu puteam trăi alături de el. Îmbătrânise, era obosit. Era același bunic pe care îl cunoșteam, dar fără chipul și veselia pe care i le știam.

— Ia spune, pe unde te-ai plimbat? După cum arăți, ai cam alergat, nu glumă.

— Trebuie să-ți povestesc, bunicule! Știi, am mers mult, până foarte departe. Am fost în est…

— Mai târziu. Îmi povestești mai târziu. Ce să mai încolo și încoace, ești o mare figură!

Mai târziu. Pentru mine a fost prea târziu. Am urât acel „mai târziu“.

Mai aveam încă busola și aș fi vrut să-i povestesc cum o folosisem. Dar bunicul refuza să se înduioșeze; peste ani, mi-am dat seama că așa îi era caracterul. Vorbea foarte puțin despre Marthe și, când l-am întrebat cum a murit, mi-a răspuns:

— A trebuit să se ducă la spital; scuipa sânge.

Fără alte amănunte. Nu-și exprima compătimirea pentru nimic și pentru nimeni, nici măcar pentru el. Refuza să-și depene amintirile. Mult mai târziu, când am putut, în sfârșit, să locuim împreună, își petrecea zilele într-un fotoliu, la fereastră, privind în gol și fumând pipă. Când masa era gata, venea să mănânce, în tăcere. Și, când voiam să vorbesc, spunea: „La mine acasă, când trăiam cu părinții mei, tata avea o șapcă și, când cineva încerca să vorbească, dădea cu ea în masă: trebuia să mănânce în tăcere“.

Așadar, mânca în liniște. Dar, pentru mine, această liniște reprezenta marea tăcere a bătrâneții.

Nu-l auzisem niciodată vorbind despre fiul său. Respectase întotdeauna suferința Marthei, dar ar fi vrut să-l uite. Așa cum credea că și eu trebuie să uit:

— Lasă, puișor, mergi înainte, privește în fața ta; totul va fi bine, vei studia… Trecutul, lasă-l acolo unde e.

— Hei, bunicule, așteaptă! Privește! Am păstrat-o! Busola! O mai am încă!

— Oh! Mai păstrezi încă obiectul ăla mic…

Ca și când n-ar fi avut nici o importanță obiectul acela mic și strălucitor, pe care-l ținusem în gură în toți acești ani, străbătând mii de kilometri.

— O să vii să mă vezi?

— Da… da…

Dar n-a făcut-o multă vreme. Cele două femei la care trebuia să locuiesc nu-l doreau în casa lor; se temeau de „influența sa negativă“. Bunicul era un fel de anarhist, care nu-i frecventa pe preoți și nici nu mergea la biserică. Nu era, câtuși de puțin, binevenit în noua educație care mă aștepta. Eram un copil sălbatic, care trebuia educat și redat societății.

11.
Un șobolan de companie

Leontine și Sybil aveau o casă îngrijită, cu podele cernite. M-au primit cu inima deschisă, dar se vedea că erau prudente. Cu un ochi pe traista mea și cu celălalt pe gât.

— Ce ai în sac?

— Biscuiți.

— Și ăsta?

— Este micul meu Dumnezeu.

— Oh, nu, nu. Asta nu se poate!

Și mi-au scos de la gât micuțul Budha. Un singur Dumnezeu era „posibil"; al lor. Dar eu țineam bine de traistă, hotărâtă să nu le las să mi-o ia.

— Dezgustător! Cât este de murdară! O să ți-o spălăm.

— Da, dar nu astăzi!

— Bine, o vom spăla mai târziu.

Traista cea murdară li se părea ceva mai puțin grav decât micul Budha. Am avut timp să-mi ascund cuțitele, busola și stelele.

A doua zi, traista era spălată, de n-o mai recunoșteai. A rămas atârnată de scaunul meu, desfigurată de aventurile prin care trecuse și goală, până când avea să-mi poarte caietele, la școală.

În fiecare zi, ascunzătoarea comorilor mele era alta. Pe pat, foarte sus, erau două saltele suprapuse și o pătură. Foloseam spațiul dintre saltele pentru a-mi ascunde cuțitele. La primul etaj, era un mic punct sanitar, în care dispuneam de o fereastră ce dădea într-o grădină minusculă, și de un dulap al cărui sertar superior era rezervat lucrurilor mele.

Mi-au dat cămășuțe, o fustă, un tricou, chiloți, o rochie pentru noapte, cu mânecă lungă, dintr-un material cu flori și

cu un guler caraghios. Toate acestea nu fuseseră făcute doar într-o seară.

În privința încălțărilor, cele două doamne aveau cu mine o problemă serioasă. Îmi studiaseră picioarele, fără să găsească vreo explicație pentru forma lor.

— Doamne, Dumnezeule! Ce-i asta? Nu te doare? Probabil că a avut o boală… Ce boală ai avut?

— Am mers mult.

— Nu, nu… este o boală!

Cred că au amintit de poliomielită, dar nu sunt sigură că am reținut corect un cuvânt atât de complicat. Așadar, aveam o deformație cauzată de o boală; și, cum picioarele mă dureau mereu, am moștenit, mai întâi, o pereche de sandale pe măsura mea, dar prea strâmte pentru degetele mele. Mă obișnuisem să le țin strânse și încordate, ca să nu mă mai doară și, cu timpul, se deformaseră. Uneori, reușeam să le întind, să le țin drepte, dar, de îndată ce mergeam desculță, își reluau forma de labe îndoite. Iar tălpile bătătorite erau adevărate tălpi de pantofi!

Neștiind ce să mai facă pentru picioarele mele de orfană, cele două domnișoare au fost nevoite să-mi comande încălțăminte pe măsură.

Peste câțiva ani, a trebuit să fiu operată. A trebuit, printre alte torturi, să mi se pună o tijă de metal în degetul mare, pentru că era prea îndepărtat de celelalte, ca și când aș fi avut un al șaselea deget. Era folositor pentru cățărat, dar în viața de fiecare zi…

Apoi, când am devenit majoră, mi-am ales niște tocuri foarte înalte, care-mi forțau degetele să stea drepte. Cu prețul unei suferințe greu de suportat atunci când mă descălțam, căci tendoanele întinse își reluau poziția inițială.

Dar în fața Leontinei și a Sybilei, nici nu putea fi vorba să încalț pantofi cu toc; doar sandale plate. Mergeam foarte

greu, ca un robot.

În prima seară, când m-am întins în pat, m-a cuprins o spaimă nebună care, pentru ele, nu avea nici o noimă. Mă înveliseră cu o pătură.

— Luați asta de pe mine! N-o vreau! Miroase a moarte.

Și stăteam făcută covrig la tăblia patului, respingând cu brutalitate acel obiect tocit, incolor, care, pentru mine, mirosea cu adevărat a moarte. Un miros pe care-l puteam recunoaște dintr-o mie. Fără nici o îndoială, în pătura asta fusese înfășurat un cadavru.

— Miroase a moarte!

— Nu se poate! Leontine, de unde avem pătura asta?

— De la azilul de bătrâni; dar a fost spălată…

Spălată sau nu, mirosea a moarte; au fost nevoite să-mi dea o pătură din dulapul lor personal.

Mi-au explicat cum să-mi perii dinții cu un praf alb, mi-au arătat unde se află toaleta, la parter, fapt care nu m-a împiedicat să ies pe fereastră și să sar în grădină pentru a-mi face nevoile.

În orice caz, le purtam pică pentru că îmi furaseră micul Budha, pe care-l primisem de la Oaie. Mi se potrivea perfect ca Dumnezeu. Nu le-am vorbit despre credința mea, diferită de a lor, decât atunci când m-au forțat să mă rog și să merg la biserică.

— Dar sunt evreică!

— Nici vorbă. Te numești Monique…

— Mishke! Mă numesc Mishke!

Nu era nimic de făcut. Casa comunală le dăduse informații asupra orfanei pe care o primeau în casa lor; și apoi, eram blondă; prin urmare, nu puteam fi decât belgiancă și catolică.

Am plâns-o mult pe mama în acea perioadă de ucenicie. Micul Budha murise, dispăruse. Cele două femei voiau să mă

spele, să mă educe, să mă disciplineze, să-mi jupoaie pielea de lup. Lumea lor era strâmtă, de neînțeles pentru mine; și părinții îmi lipseau dureros de mult. N-aveam ce să fac în grădinița în care se aflau doi meri solemni, în mijlocul unui petic de iarbă. Faptul că mi se furase libertatea mă sufoca.

Noaptea, mă încuiau în camera mea, ca nu cumva să fur dulceață din dulapul de la bucătărie, sau să urinez în grădină. Eram bine hrănită: pâine proaspătă, lapte cald, carne; de ce aș fi furat dulceață? Trebuia să învăț totul.

Aceste învățătoare celibatare nu doreau decât să mă ajute, dar universul meu era prea departe de al lor.

Oficial, aveam zece ani; în realitate, cu trei ani mai mult. Dar eram la nivelul unui copil de opt ani. Citeam greu, literă cu literă, și abia știam să scriu. Număram pe degete și, în afara câtorva noțiuni de geografie, care nu se învățau la școală, nu mai știam nimic. Din fericire, am recuperat totul foarte repede. Mă puneau la treabă în fiecare zi, în camera alăturată dormitorului meu, la o masă imensă. De atunci, n-am mai văzut niciodată o masă atât de mare. Leontine muncea, Sybil muncea, iar eu nu mă lăsam mai prejos. Munceam. Ele își corectau lucrările, în timp ce eu mă străduiam să scriu corect, litere și apoi cuvinte. Domnișoarele treceau de la o disciplină la alta. Trebuia să citesc, să scriu, să calculez și să recit pe dinafară mici fabule. Tehnica pe care o foloseau era să-mi citească povești, apoi să-mi ceara mie să le citesc și, în cele din urmă, să le copiez, cuvânt cu cuvânt. Aveam o capacitate remarcabilă de a învăța, o memorie excelentă și făceam progrese neașteptate. Ceea ce mi se părea încă imposibil era adaptarea socială. Eram brutală, impulsivă, uneori, violentă, dar veșnic rebelă. Când mi s-a dat să citesc *Scufița roșie*, am făcut o criză de zile mari, aruncând cartea cât colo și spunându-le că sunt nebune!

— De ce faci asta?

— Glumiți, povestea asta n-are nici o noimă!

— Cum așa?

— Un lup care mănâncă fetițe; așa ceva nu există! Nu poate fi adevărat!

— Dar este doar o poveste!

— Puțin îmi pasă! Nu vreau să mai aud de ea; nu este nimic adevărat!

— Bine, calmează-te, vom citi altceva.

Am avut dreptul să citesc *Tom Degețel… Pasărea albastră,* care-mi plăcea mult… și *Frumoasa din pădurea adormită…* știam totul pe dinafară. Mai târziu, am primit un mic dicționar.

— Când vei ști tot ce scrie aici, vei fi o fată cultivată.

Îmi plăcea la nebunie. Treceam de la un cuvânt la altul, meditam asupra sensurilor, puneam sute de întrebări. Îmi era încă foarte greu să compun fraze. Foloseam un limbaj prea învechit, cu un vocabular redus și, pentru că mi se promisese că voi putea merge la școală, dacă îmi voi recupera întârzierea… am devorat tot ce mi se dădea să învăț. Scriam cât puteam de mult. Scriam cu înfrigurare, de teamă să nu uit. Nu voiam să uit. Bietul muribund îmi spusese: „să nu uiți“…

Domnișoarele nu-mi puneau întrebări asupra trecutului meu. Nu trebuia să fiu evreică. Îmi pierdusem părinții, dar nu doreau să știe cum. Leontine și Sybil erau „miresele lui Dumnezeu”; așa îmi explicaseră celibatul lor. Dumnezeu revenea tot timpul, la prânz, la gustare, la cină, și găseam că acest soț dă prea mult buzna în viața noastră.

— Dar sunt evreică! Mama era evreică…

— Nu-i adevărat.

Aveau un frate preot și, prin tot ce spuneau, aminteau de viitorul meu: „Vei merge la școală, vei deveni învățătoare și-ți

vei câștiga pâinea prin propria-ți muncă".

Presupun că plănuiseră să mă dea la maici, dar cred că au renunțat repede.

Pe la șaisprezece ani, am început studiile pentru a deveni învățătoare. Mergeam la o școală specială. Purtam pantaloni de bumbac până la genunchi, o fustă de lână, o bluză închisă cu nasturi până la gât și sandale fără toc. Eram hidoasă; o știam. Seara, în camera mea, vorbeam singură, căci nu ajunsesem încă să scriu atât de repede pe cât vorbeam.

Acel pantalon demodat mă scotea din minți. L-am scos la școală, în fața tuturor fetelor, și l-am aruncat în casa scării. Fiecare își manifesta revolta cum poate. Dar, din păcate, mi-au cumpărat alt pantalon și am avut parte de tot felul de predici care le compătimeau pe fetele de moravuri ușoare!

Le-am vorbit despre ruj; celelalte colege îl foloseau și mi se părea că le stă bine.

— O fată cu ruj pe buze? Dar e dezgustător!

— Vreți să vă povestesc ceva dezgustător? Vreți să vă spun ce am văzut?

— Oh, nu! Nu știi să povestești decât lucruri oribile!

Domnișoarele nu fac altceva decât să-mi țină predici, să mă educe, să pot deveni o persoană cultivată. Dar mă întreb. Nu sunt, oare, un om de ispravă? De ce nu le pasă de suferința mea? De ce trebuie să arăt ca o paiață, în timp ce fetele din jurul meu au haine frumoase? Unele se fardează, iar eu, care am fața plină de tot felul de semne, nu am voie s-o fac. Nu le pasă de picioarele mele diforme, de pulpele groase, de faptul că am cicatrice peste tot! Și părul! Uitam de firele subțiri și fragile, pe care nu le pot face să stea nicicum, deși le umezesc. Sunt un dezastru și, în loc să fiu ajutată să arăt mai bine, sunt forțată să rămân ca o paparudă. Într-o zi, mi-au dat o pălărie! Am refuzat s-o port. Dar nu era nimic de făcut. Mi-au îndesat-o pe cap. Nici o elevă nu purta pălărie,

așa că am promis să nu alerg după ea dacă mi-o smulge vântul.

Merg dreaptă și, la colțul străzii, se stârnește un vânt care-mi ia cu el capodopera de pe creștet. Sybil fuge după mine și cădem la învoială să nu port pălărie decât la biserică. Biserica este un alt mister. Casa lui Dumnezeu. Dar pe el nu-l vede nimeni, de parcă ar fi fantomă. Și refuz apa sfințită! Nu uit că sunt evreică! În zadar îmi cufundă mâna, cu forța, în aghiazmatar.

Trebuie să învăț rugăciuni, să spun pe dinafară texte în care nu cred deloc. Mă revolt și o spun; prefer să ajung în iad!

Mă șantajează:

— Părinții tăi sunt în rai. Dacă te-ar vedea, ce-ar spune?

— Sunteți atât de sigure că sunt în rai?

— Cu siguranță. Nu încape nici o îndoială.

— Și unde e raiul?

— În ceruri.

— Și cum se poate ajunge acolo, sus?

— Rugându-te ca un creștin adevărat și fiind smerită.

— Ce înseamnă un creștin adevărat?

Pun prea multe întrebări. Mă rog, așa cum mi-o cer ele și sunt ascultătoare, eu, mica lupoaică. Încep să învăț să mă maimuțăresc, așa cum fac cei din preajma mea. Învăț, încetul cu încetul, să fiu ipocrită.

Profesorul de istorie mi-a spus: „Cel care știe să fie supus, știe și să comande!"

Iar eu vreau să comand, deci voi fi supusă.

Am devenit șefa clasei și totul s-a schimbat. Devoram cărțile.

Trebuia să mă pot exprima altfel decât cu pumnii; trebuia să țin piept unei lumi pe care n-o cunoșteam, care îmi era impusă, în niște granițe greu de suportat. Seara, îmi

plângeam suferința trăită atâția ani și, brusc, redeveneam cea de demult, spre disperarea domnișoarelor.

— Iar ai sărit pe fereastră și ai făcut pipi în grădină!

— Așa făceam și înainte!

— Înainte erai o sălbatică! O ființă pierdută, aproape un animal.

— Dar e bine să fii animal!

— Nu, omul este superior, nu te poți purta astfel!

Omul superior mă scotea din sărite. Mă înfuriam, în liniște, în colțul meu, cu genunchii la gură, în patul meu călduț, având deasupra capului un crucifix care mă înspăimânta. Omul acela pironit pe o cruce mă îngrozea: încă o faptă a oamenilor cărora le face plăcere să-i vadă pe ceilalți suferind.

Bunicul nu venea să mă vadă. Domnișoarele îi disprețuiau anticlericalismul. Și, din moment ce aveam un tutore oficial, nu considera că are dreptul să intervină. Probabil avea dreptate să considere că aveam mare nevoie să devin o tânără normală, independentă, să trăiesc din munca proprie, după bunul meu plac. Între timp, eram hrănită, găzduită, educată; urma să trec printr-un concurs care să-mi permită să profesez ca învățătoare sau, în orice caz, să mă ocup de copii.

Habar n-aveam că există organizații evreiești și că m-aș fi putut refugia într-una dintre ele, că aș fi putut cere informații despre părinții mei, să-mi regăsesc, poate, vechile amintiri… căci, în ciuda traumelor, n-ar fi fost atât de târziu.

Dar nimeni nu mi-a vorbit vreodată de existența lor, nimeni nu mi-a dat o speranță cât de mică. Erau destui oameni de treabă care-i adoptau pe copiii pierduți, dar, apoi, îi creșteau după propriile lor criterii religioase. Mulți copii fuseseră astfel salvați în timpul războiului.

Acești oameni făceau eforturi să nu se mai gândească la război, să uite, să nu mai răscolească trecutul celorlalți, să

nu riște să descopere vreun adevăr nedorit. Denunțurile, raziile, disprețul, trădările, ura față de ce este diferit.

Muream de dorința de a lăsa un semn a tot ce trăisem.

Furia și suferința de a nu fi înțeleasă erau mai greu de suportat decât lunga poveste trăită în timpul războiului, căci nimeni nu dorea s-o asculte.

Am încercat să mă răzbun. Dacă trebuia să devin catolică, dacă viața mea nu interesa pe nimeni, voi refuza să mai merg la școală!

— Sunt bolnavă.

— Dar tu n-ai fost niciodată bolnavă…

Profesorii mai știau câte ceva despre mine. Nu mai văzuseră niciodată, la nimeni, o asemenea forță. Eram în stare să mă întorc pe neașteptate și să-l lovesc pe cel care m-ar fi atacat pe la spate. Nimeni nu-mi mai căuta pricină, nici măcar ei. Ceea ce mi s-a întâmplat sub ochii lor i-a impresionat profund.

Am închis ochii și am căzut lată, sub privirile unuia dintre profesori. Paralizată.

O făcusem cu bună știință; am rezistat și la înțepăturile făcute de medic. Nici un mușchi n-a tresărit. Așa hotărâsem, în mintea mea, iar corpul îmi dădea ascultare. Atunci, prin anii cincizeci, nu se vorbea despre puterea spiritului asupra trupului. Aveam această voință supranaturală de a ignora suferința fizică a mâinilor și a picioarelor mele. Trecusem prin astfel de experiențe, în timpul odiseei mele. Când durerea era prea intensă, știam s-o stăpânesc. La fel, în privința foamei, a frigului și a setei. Această forță mentală m-a ajutat și în ziua aceea să-mi imobilizez picioarele. Presupun că făcusem exact același lucru pentru a-l surprinde pe asasinul german, până în clipa în care am sărit la el cu cuțitul. Reacție provocată, cred, de teamă și de ură. De data aceasta, o făceam pentru a scăpa de numeroasele

constrângeri și umilințe.

În timp ce acul medicului îmi pătrundea în mușchi, țineam ochii închiși, poruncindu-i să nu tresară; și am reușit.

De-a lungul vieții mele, această rezistență la durere mi-a adus și necazuri, făcându-mă să neglijez gravele probleme de sănătate.

Am intrat în vacanță: repaus la pat, fără să mai merg la biserică, la slujba de dimineață, și fără să mă mai duc la școală. Cele două domnișoare, speriate ca două vrăbiuțe, nu mai știau ce să facă. Mi-au dat un carnețel, în care să scriu tot ce doream:

— Dacă ai învățat să scrii atât de bine, profită; scrie o compunere…

Fratele lor, preotul, venea să-mi țină de urât, după-amiaza, ca să nu rămân prea mult singură când ele erau la școală, la cursuri. Mi-a trebuit mult timp până m-am hotărât să deschid carnețelul și să încep să scriu, pe prima pagină, în fraze scurte, tot ce trăisem. Pagină după pagină…

„Am plecat trecând peste pod… Lupii mi-au dat să mănânc… Marek a murit; mi-a spus să nu uit… mi-am căutat părinții la Varșovia… Mișa mi-a dat un cuțit…“

Adăugam, pe ici, pe colo, mici amănunte trăite de când stăteam închisă în casa domnișoarelor. Comentarii despre muzica pe care Leontine se străduia să mă facă s-o învăț, despre geografie, din care cunoșteam, pe bună dreptate, cu totul altceva decât cele învățate la școală.

Singurul fragment care, după părerea mea, nu prezenta prea mult interes, a fost gata-gata să-mi atragă pierderea întregului eseu:

„Fratele preot este de părere că am dinți frumoși și buze rumene, îmi mângâie umerii, spune că am sâni rotunzi, și asta îi place nespus de mult!“

Acest carnet era capodopera vieții mele, lungul drum

parcurs înainte de primirea mea în casa domnișoarelor, apoi școala, preotul căruia îi plăcea mult să se așeze lângă mine… Conținea doar vreo cincisprezece pagini, rezumând, stângaci, esențialul. Mă așteptam să mi se pună întrebări, la care să pot sau nu să răspund… sau măcar să mi se spună: „Ai plecat, într-adevăr, în căutarea părinților tăi?“

Sau să nu mă mai considere o fetiță prost crescută, o epavă adunată de pe stradă, care trebuia reeducată din toate punctele de vedere. În orice caz, sperasem să văd o reacție pozitivă. Nu mă așteptam la urlete. Și iată că mă pomenesc cu un potop de insulte!

— Cum îndrăznești? De unde ai scos atâtea minciuni? Nu ești decât o otreapă! Ar trebui să-ți fie rușine!

— Doar închipuiri murdare! Îți dai seama, Leontine? Fata asta are sufletul mai negru decât iadul!

Jignite, Leontine și Sybil au făcut carnetul bucăți și mi-au ars amintirile cu lupi, cu Marek și Mișa, în focul din sobă. Ardeau, mai ales, bietele pozne ale preotului. Dar, în isteria lor de fete bătrâne, mi-au ars, de fapt, viața, copilăria, suferința care se chinuia să se elibereze de o povară atât de grea.

În istorisirea mea stângace, nu pomenisem de țipetele unei fete, de sângele neamțului pe cuțitul meu. Mă temeam prea tare să nu fiu considerată o criminală și să fiu aruncată în temniță. Coșmarurile erau închisoarea mea. Dar, pentru domnișoare, viața mea nu era decât a unei „otrepe“. Foloseau acest cuvânt adeseori, vorbind despre mine.

Nu știu dacă erau convinse că fratele lor mă dezmierdase. În vremea aceea, nu se vorbea despre „lucrurile acestea”. Dar n-a mai fost văzut în casa lor decât foarte rar. Totuși, bietul preot cu veleități sexuale refulate nu-mi făcuse cine știe ce rău. Mă făcuse chiar să râd, săracul de el! Buze rumene? Știam bine că nu este așa; cel care m-ar fi putut prinde în

această cursă cusută cu ață albă nu se născuse încă. Mă simțeam atât de urâtă! Toată lumea mă privea cu suspiciune. N-o lăsam să se vadă, dar mă temeam de semenii mei, nu-i „simțeam" așa cum simțeam animalele, îi găseam ridicoli, plângeau la cea mai mică bubiță. Când am devenit o tânără domnișoară, de exemplu, nu am acordat o atenție deosebită și nu le-am vorbit deloc gazdelor mele despre asta. Sângeram? Și ce dacă? Sângerasem atât de mult în copilărie! Sybil și-a dat seama de ce mi se întâmpla și a vrut să mă informeze, cu diplomație, despre noua stare de tânără femeie, a vrut să mă liniștească, să știe dacă mă doare... Câtă tevatură pentru un strop de sânge! Și câtă răutate gratuită, câtă ipocrizie, să ardă carnețelul meu cu amintiri.

După cincisprezece zile, am dorit să merg din nou la școală, și am mers. Nu mai aveam încredere în ele; nu visam decât să fug, să evadez, dar singura evadare posibilă era participarea la acel concurs blestemat, de învățătoare; pentru aceasta, trebuia să concentrez trei ani de studii suplimentare într-unul singur. Asta se numea, „juriu central".

Eram atât de imprevizibilă, atât de dificilă, încât m-au dat la învățătură într-un pension, având drept tutore un preot. În spatele zidurilor înalte, mă simțeam ca la închisoare. Mi se dăduse o cameră la ultimul etaj, rezervat studenților. Cursurile erau gratuite, dar trebuia să plătesc chirie, efectuând anumite treburi, pentru a le ajuta pe măicuțe. Primul și al doilea etaj erau ocupate de bătrâni. Era un ospiciu modest, ale cărui coridoare miroseau cumplit a urină. Primeam haine uzate, din „donații".

Garderoba mea nu era cea pe care mi-aș fi dorit-o, deoarece adoram culorile și voiam să trăiesc cu orice preț.

În fiecare săptămână, aveam o oră liberă, și asta mă consola pentru vizita duminicală obligatorie la cele două domnișoare.

A trebuit să învăț să merg singură pe stradă. Prima oară am fost fericită, dar și panicată. Am vizitat toate parcurile orașului, ghidată de o vagă amintire a tatălui meu, care mă ducea de mână pe alei. Nu mai știu în care dintre parcuri. După aceea, am încercat să ies cu celelalte fete, să admirăm vitrinele și să mă obișnuiesc cu mulțimea trecătorilor, fapt care nu încetase să mă sperie.

În definitiv, mă adaptam la un alt fel de singurătate, cea a orașelor. Mă simțeam groaznic de singură printre oameni; era mai greu decât în pădure, unde înfruntam vântul, zăpada frigul sau căldura. Oamenii mi se păreau urâți. În acest infern uman, dacă aș fi putut avea în jurul meu niște animale, aș fi rezistat mai bine la șocuri. Atunci, am adoptat ca animal de companie un șobolan. Intra în cameră pe lângă țeava de încălzire, care urca prin plafoanele pensionului. Când l-am zărit, am lărgit spațiul din podea și am pus alături, pentru noul meu prieten, brânză furată de la cantină. Curând a devenit un șobolan frumos, bine hrănit și, pentru a-i face loc să treacă, a trebuit să lărgesc și mai mult gaura din planșeu. Îi vorbeam, așa cum o făcusem cu ani în urmă, în lumea liberă a naturii, și asta mă liniștea, seară de seară. Când eram în pat, se urca pe pătura mea, se așeza pe coadă și își netezea mustățile. Cu degetul arătător, îl gâdilam pe burtă, iar el chițăia, de parcă mi-ar fi spus: „mă simt bine cu tine“.

Era singura mea consolare, singura mea îmbărbătare. Abia așteptam să termin orele de curs, fugeam în cameră, îmi aruncam cărțile pe masă, îngenuncheam pe podea și-l chemam:

— Moshe? Moshe? Prințișorule, vino să-ți iei brânza!

Auzeam cum râcâie cu ghearele și, deodată, căpșorul lui frumos se ivea, ieșind din gaură. Îl priveam cu încântare, în timp ce-și ronțăia gustarea. Doar el reușea să mă consoleze

pentru faptul că trăiam printre oameni.

În viața mea, am avut mai multe animale de companie: câini, pisici, sconcși, oposumi, căprioare, bursuci, păsări, chiar și un șarpe. Nu mai pot trăi fără ele.

Dar Moshe a fost otrăvit. Am bănuit-o pe sora Marie nu mai știu cum, o măicuță cu fața rotundă și cu obrajii rumeni. I-am aruncat în cap o tavă, urlând și spunând că nu vreau să fiu catolică!

Într-o zi de vacanță, în loc să mă duc la cele două domnișoare, le-am spus că am cursuri și am pornit în căutarea copilăriei mele și a părinților mei dispăruți. N-aș fi dorit să fie în ceruri, așa cum mi se tot spunea. N-aveam nevoie de acel „înger“ care, chipurile, mă proteja în locul lor. O voiam pe mama, cu părul și cu parfumul său, îl voiam pe tata, cel care-mi spunea „frumusețe“. Am căutat școala, străzile, casa cu balcon. Nu m-am ales decât cu două fotografii ale unor necunoscuți, dispăruți, pasămite, în raziile acelei epoci de tristă aducere aminte. Le-am înrămat și le privesc adeseori. Doi necunoscuți, o femeie și un bărbat, cimitirul meu personal, în fața căruia pun flori în fiecare zi. Dacă alții i-au uitat sau muriseră odată cu ei, mai rămăsesem eu, cea care trebuia să trăiască pentru a-i cinsti.

12.
În depărtare, America

M-am prezentat la primărie pentru a-mi rectifica identitatea. Mă numeam Mishke și, de când începusem să trăiesc în casa domnișoarelor, refuzasem să răspund la prenumele Monique. Ele optaseră pentru Monicou; și mai rău. I-am spus funcționarului:

— Bună ziua! Iată… Monique Valle nu este numele meu; aș vrea să apar în acte cu numele părinților mei!

— I-auzi! Și cum se numesc părinții tăi?

— Gerușa și Reuven…

— Și numele lor de familie?

— Nu știu.

— Dar tu ai un nume?

— Da, numai că nu este numele meu.

— Ascultă… ai un nume înscris aici, în registru. Ce vrei mai mult?

— Dar nu este al meu!

— Vezi tu, mititico, nu putem face nimic. Hai… nu-ți mai complica viața! Ai un nume; păstrează-l!

M-am mai dus o dată. Cred că mă credeau nebună. Mi-au spus, însă, că, la urma urmelor, numele de familie nici nu este important. Mi-am făcut mica mea carte de identitate personală: Mishke, fiica lui Gerușa și a lui Reuven, născută la 12 mai 1934. Hotărâsem să păstrez ziua de 12 mai. Îmi plăcea să cred că aceia care-mi făcuseră actele false îmi lăsaseră măcar această zi. Și că M de la Monique amintea de numele meu, Mishke. Cât despre Valle, îmi plăcea să cred că era numele bunicului, deci m-am resemnat să-l port.

Am reușit la examen. Prima dată, m-au picat, la un punct diferență, dar l-am luat a doua oară.

Și totuși, nu mă vedeam învățătoare o viață întreagă. Ceea ce îi învățam pe copii nu se afla în manuale. Îi duceam la plimbare, le povesteam despre animale, le explicam lumea în felul meu, iar ei se bucurau de tot ce aflau; adulții erau, însă, nemulțumiți.

Nu mai suportam pensionul. Mă simțeam frustrată în viața mea de femeie.

M-am dus să-l văd pe bunicul, întrucât lui îi era interzis să mă viziteze. Îmbătrânea, singur, într-o mică locuință. Dar libertatea rămăsese sfântă pentru el:

— Trăiește-ți viața, pune-ți amărâtele tale de haine și vei avea, întotdeauna, o saltea aici, la mine.

Găzduirea n-a durat decât o săptămână. Norocul îmi zâmbea pentru prima oară. Am găsit un loc de muncă într-o companie maritimă și i-am promis bunicului că, de îndată ce voi fi „bogată“, vom locui împreună.

Eram majoră și mă puteam duce oriunde, după bunul meu plac. Puteam scăpa de această lume, prea strâmtă pentru mine, înțepenită în niște principii care nu-mi aparțineau. Am ales lumea largă.

M-am îmbarcat pe un vapor care făcea naveta între Belgia și Congo. În timpul călătoriei, trebuia să-i supraveghez pe copii, la bord.

Mă întrețineam singură, eliberată de protecția sufocantă a pensionului, aveam un salariu bun, o locuință a mea și, chiar dacă nu știam nimic despre tracasările vieții cotidiene – contract de locuință, facturi, plata curentului electric consumat – mă descurcam.

Vapoarele transportau citrice, mirodenii, fructe exotice și, la nevoie, câțiva pasageri care se întorceau în țară sau plecau spre Congo. O lume în miniatură, un oraș care plutea în afara timpului.

Aveam o uniformă frumoasă, galoane aurii, un chipiu,

haine noi, numai ale mele. Voiam să fac din noua mea libertate un foc de artificii, să uit nefericirea ce mă însoțise atâta vreme, să uit chiar și amintirea acestei nefericiri. Mușcam din viață; eram însăși viața. Perioada aceea a fost ca o explozie. Doream să fac de toate și să petrec. Să întâlnesc bărbați, să beau și să dansez. Le-am făcut pe toate în exces. Trăiam ca un marinar; fiecare escală era o sărbătoare.

Vaporul mirosea a mirodenii. Mă ducea în portul Matadi, în vechiul Congo belgian, la gura fluviului care, astăzi, se numește Zair. În inima Africii, era o țară cu parfum de animal sălbatic, o țară pe care o iubeam.

Nu mă conducea nimeni pe chei și, la întoarcere, nu mă aștepta nimeni. Așa că, între escale, am continuat să fac ce făcusem întotdeauna: să vorbesc cu mine însămi, cu norii și cu animalele. Dar acum, mai făceam ceva: scriam. Caietele mele negre mă însoțeau pretutindeni; la nevoie, scriam și pe cutiile de carton în care era transportată berea. Și, de îndată ce se putea, fugeam să petrec cu marinarii, în barul Guest House, din Matadi. Adeseori, comandantul îmi atrăgea atenția, amabil:

— Nu uitați că sunteți o fată!

Și, când plecam să beau și să-mi fac de cap cu echipajul, își smulgea părul din cap; taburetele zburau, aviatorii din Kamina erau bătuți de marinarii noștri, sau invers. Reveneam la bord pentru a pansa răni și cucuie.

— Nu vă pot interzice să coborâți pe țărm, spunea bravul comandant, dar, ce naiba, sunteți femeie!

Eram în stare să beau orice: rom, bere, coniac, whisky. În unele dimineți, mă trezeam în cabina mea, cu capul la picioare, fără să știu cum ajunsesem astfel. Dar nu mai eram beată de nefericire. Nu voiam nici să fiu deprimată, și nici să iert. Când îmbrăcam o rochie senzațională pentru a ieși, îmi spuneam:

— În seara asta, mă îmbrac pentru a ucide!

Să fiu fatală pentru bărbați: să-i seduc, să-i pun cu botul pe labe și să-i schimb ca pe batiste. Asta era obsesia mea.

Când reveneam în Belgia și-l regăseam pe bunicul, nici măcar nu mai încercam să-l întreb dacă semăn cu mama. De câte ori începeam o frază, ridica mâna și mă oprea, vrând, parcă, să mă protejeze:

— Uită și mergi înainte; nu privi înapoi.

Nu știu dacă aflase ceva despre părinții mei, dar nu cred. Ultimul său an de viață, l-am petrecut împreună, așa cum îi promisesem. Când pornisem în căutarea unui mic apartament, îmi spusese: „Voi completa eu suma de bani necesară". Așa a făcut. Am putut cumpăra un apartament mare cât o batistă. Am avut sentimentul că înlocuia, prin economiile sale de pensionar, plicul pe care i-l dăduse doamna în negru lui Virago, în schimbul protecției mele.

Devenise, cu adevărat, bunicul meu. N-o spunea, dar mă iubea mai mult ca oricare. Când, într-o seară tristă de iarnă, s-a stins din viață în patul său, am făcut ce mi-a cerut: „Nu vreau pe nimeni la înmormântarea mea".

Am fost la cimitir o singură dată, pentru a-l conduce pe ultimul drum; de atunci, nu i-am mai vizitat mormântul. Urăsc cimitirele. Părinții mei nu au morminte. Am preferat să pun flori lângă portretul său, lângă „fotoliul său", decât să mă duc să plâng într-un loc care, pentru mine, era de tristă memorie. Aș fi vrut să-l revăd viu, cu zâmbetul său viclean pe sub mustața-i deasă. Îl aud ca acum: „Sari! Nu-ți fie teamă că ți-ar putea fi teamă!"

La Matadi, negrii din sate au năvălit în orașul alb și s-a stârnit o asemenea panică, încât albii au fugit, fără să poată scăpa de masacru.

Norocul nu-mi mai surâdea. Fiecare dintre călătoriile noastre îi aducea, în cală, pe morții repatriați în pământ

belgian. Un nou război, panică amestecată cu ură în ochii mateloților negri. Vântul aventurii căzuse și, într-o dimineață, după o ultimă noapte de nebunie și de alcool, m-am privit în oglindă și mi-am spus:

— Gata. Nu într-un pahar cu whisky și în dorința bărbaților îți poți afla uitarea. S-o luăm de la capăt, să schimbăm direcția.

Și, de atunci, n-am mai pus în gură nici un strop de alcool.

A trebuit să renunț la munca mea, din cauza independenței Congoului, și să vin pe uscat, să-mi caut altă ocupație. Am vrut să mă mărit, să-mi întemeiez o familie. Dar m-am înșelat asupra bărbatului ales, asupra dragostei și asupra familiei. El era evreu sefard. Mă luase de nevastă fără să mă iubească; doar pentru a se folosi de apartamentul meu. Singura mea familie a fost fiul pe care mi l-a lăsat, fără prea multe regrete. Nu l-am mai văzut niciodată.

Mi-am crescut fiul, dăruindu-i tot ce cunoșteam eu despre viață. Când era bebeluș, nu suportam să fie luat în brațe de altcineva. Nu voiam să poarte mirosul altcuiva; doar pe al meu. L-am învățat să nu se teamă să stea singur când mergeam la muncă. I-am spus că lumea poate fi descoperită mergând pe jos, călare sau cu mașina, și că o mamă își protejează copilul până când acesta ia hotărârea să plece de acasă. Când a crescut, a fost liber să-și vadă de drumul lui. Este la fel de rezistent pe cât eram eu, chiar mai mult, la fel de aventuros și de neînfricat; trăiește departe de mine, are „haita“ sa, așa cum este normal pentru un lup tânăr. Într-o zi, l-am întrebat dacă nu suferă din cauza absenței tatălui său natural. Mi-a răspuns: „Tatăl meu este cel care m-a crescut și care a avut grijă de mine“.

Pe acel om, îl întâlnisem pe când fiul meu era încă un copil. Maurice este soțul meu și tatăl fiului meu, de peste treizeci de ani.

Mi-a domolit coșmarurile, căci încă nu vorbeam despre copilăria mea, dar urlam, adeseori, noaptea. I-am povestit totul despre isprăvile tinereții mele lacome de viață, dar el ghicea că toate acestea aveau rădăcini invizibile.

— Vorbește… spune-mi ce nu merge…

Aveam încredere în el; îmi semăna, în măsura în care nu avea nevoie de nimeni altcineva în afară de noi doi. Iubea animalele și se ocupa de mine, așa cum ar fi făcut-o un tată sau o mamă, și, deși era mai tânăr decât mine, avea înțelepciunea bunicului, mă înconjura cu atenții, așa cum făcuse Marthe. Rezolva toate problemele și mă puteam odihni, în sfârșit, puteam să nu mai lupt și să adorm în brațele sale. Mă legăna, ca pe un copil:

— Ai avut un coșmar. Povestește-mi-l.

Dar continuam să rezist. Dragostea unei ființe omenești îmi era străină, căci nu avusesem niciodată parte de ceva asemănător. Mă găsea frumoasă, încerca să-mi dea încredere în mine însămi; cu siguranță, devenisem frumoasă la vârsta aceea, dar n-o credeam. Nu-mi vedeam decât cicatricele, picioarele diforme, sălbăticia. L-am mușcat de mai multe ori, ca argument în discuțiile noastre. Păstrasem în mine violența animalului, încerca să mă convingă de faptul că nu toți oamenii meritau ura mea. Dar, pe atunci, îmi cerea prea mult.

Trăiam, cu întârziere, totul deodată: copilăria, tinerețea și viața mea de femeie. Eram cu adevărat îndrăgostită și, cum pleca de lângă mine, mă simțeam rău. Doream să fie prezent tot timpul, iar seara aveam nevoie să mă simt protejată, adormind liniștită în brațele sale. Am devenit dependentă de el, fără să prind de veste. Dar reveneam uneori în trecut cu atâta disperare, încât Maurice se temea cumplit de ceea ce numea el suișurile și coborâșurile mele.

Îmi era de ajuns să văd trecând tramvaiul 56, devenit între

timp 103, modern, aerodinamic, pentru ca furia să-mi revină, cu gândul la mama, despre care nu reușisem să aflu nimic. Ce făcuseră, oare, cu ea? Noaptea, mă trezeam lac de sudoare, terorizată: „Părul ei! Ce-au făcut cu părul ei…“ Și, paradoxal, nu puteam încă să cred că a murit. Părinții mei trăiau undeva, în Rusia; mama nu putea părăsi țara aceea, dar, într-o zi, o voi vedea revenind. Acest gând utopic mă liniștea. Relatările asupra lagărelor de concentrare mă cufundau într-o depresie profundă.

Datorită iubirii lui Maurice, coșmarurile s-au rărit, dar îmi rămânea memoria copilăriei, fierbinte și teribilă; cea mai mică înfruntare cu societatea sau cu vreun individ îmi putea declanșa o mânie pe care Maurice se străduia mereu s-o reducă la niște proporții normale.

Vecinii ne desenaseră pe ușă și pe cutia de scrisori o stea a lui David, așa că am fost nevoiți să ne mutăm. Maurice știa ca sunt în stare, în asemenea situații, să pun mâna pe armă. Și aici, nu mai era de acord.

— Fugi, dai prea mare importanță unor imbecili și faptelor lor, îmi spunea el.

Maurice este bun și tolerant. Acceptă mult prea multe din partea oamenilor. Imbecililor nu le acordă decât dispreț și nu suferă din pricina lor.

Eram o ființă jupuită de vie, incapabilă să-mi stăpânesc violența, drept răspuns la violență. Încă mă mai temeam de revenirea ororilor naziste; natura umană fusese capabilă să le producă, deci trebuia respinsă pe veci.

Ne-am stabilit în Olanda, țara în care Maurice găsise un loc de muncă excelent. Am ales o anumită casă, pentru că Jimmy, cățelușul nostru, pusese laba pe poarta ei și nu pe alta!

Rămăsesem un copil rănit prins, ca de un colac de salvare de semnele lumii animale, lume care era familia mea. Nu-mi

plăcea că am piele de om. Îl iubeam pe Jimmy la nebunie, deși nu era altceva decât un cățel îngrozitor, care, din când în când, ne mai și mușca. El era puiul meu de lup; uneori, chiar urla ca un lup, cu urechile date pe spate și cu botul în vânt. Rămâneam în extaz în fața unui asemenea spectacol.

Timp de cinci ani, Olanda m-a făcut să simt parfumul fericirii. Fiul meu locuia cu noi, aveam o grădină, animale și mult spațiu. Făceam lungi plimbări cu bicicleta, dar și călătorii. În Suedia, Italia, Franța, Spania, Israel, Arizona. Aici, pentru că iubeam deșertul și căldura, șerpii și scorpionii, florile deșertului, care nu înfloresc decât o noapte și mor în zori.

Picioarele nu mă ajutau încă să merg normal. Maurice a hotărât să mă operez. Dacă și-ar fi reluat forma și starea normală, picioarele mele, purtătoare de atâta suferință și de atâtea amintiri, ar fi trebuit să mă elibereze. Dar încă nu se întâmplase. Coșmarurile erau tot mai rare, dar îmi mai venea, uneori, să fug, deși aveam o viață aproape fericită. Să fug mai departe, să părăsesc Europa și să mă opresc într-o lume nouă, fără amintiri. Doream să plec în America. Și am plecat.

Încetul cu încetul, am început să vorbesc despre trecutul meu, fragmentat, dezorganizat. Maurice asculta, mă consola, mă privea în timp ce scriam, alte și alte pagini. Era răbdător și discret, încurajându-mă, clipă de clipă. M-a lăsat să-mi golesc sacul, să pun jos poverile pe care le purtam de atâția ani, prea grele pentru mine. În sfârșit, aflase ce orori mă trezeau în timpul nopții și mă făceau să tremur de spaimă. Singurul lucru pe care nu îndrăzneam încă să-l mărturisesc, era momentul în care îi înfipsesem cuțitul în burtă soldatului german. Făcusem o crimă și nu reușeam s-o spun, ca și când eram eu însămi o criminală și urma să fiu condamnată.

Respingeam încă ideea de a merge la un psihiatru. Totuși,

Maurice reușise de mai multe ori să mă convingă s-o fac, dar, de fiecare dată, rămăsesem cu impresia dezgustătoare a mediocrității discuțiilor purtate. Dacă nu-mi plăceau oamenii, însemna că sunt nebună? Desigur, era mai ușor să mi se dea acest verdict, decât să fiu înțeleasă, după tot ce mi se întâmplase.

Mai târziu, am venit în contact, pentru prima dată, cu o comunitate evreiască. În Europa, încercasem deja s-o fac, dar rabinul pe care-l întâlnisem mă întrebase pe loc:

— Sunteți convinsă că sunteți evreică?

Plecasem, trântind ușa. Nu puteam scăpa de acel zid, de acel gol, de acea imposibilitate de a fi acceptată doar evocând numele părinților mei, având drept justificare numai amintirea copilăriei mele distruse.

Rabinul american m-a ascultat și m-a acceptat. Pur și simplu. Am urmat cursuri de ebraică, am regăsit rugăciunile mamei și am putut vorbi despre ea în liniște.

Jimmy a murit. Câinele meu, lupul meu, a plecat. Ultima legătură cu tot ce lăsasem în Belgia. N-aș putea spune de ce moartea lui a declanșat tot ce a urmat. Eram nebună de durere, obsedată de dispariția acestui animal, de parcă mi-aș fi pierdut încă o dată părinții. Era mai mult decât un doliu. Suferisem deja din cauza morții unui alt animal, un pisoi, pe care nu-l putusem însoți în ultimele sale clipe de viață. Murise la veterinar, departe de mine. Nu puteam suporta ca o ființă dragă să moară departe de mine. Dacă îți moare în brațe, e cu totul altceva; ești lângă ea până în ultima clipă, ești îmbărbătarea de care are nevoie în acel moment. Toți morții erau asemeni lui Jimmy. Mama, tata, bunicul și Marthe. Și toți cei pe care-i văzusem, toate cadavrele copilăriei mele. Coșmarurile îmi reveneau, și mai înspăimântătoare. Cuțitul plin de sânge, copiii împușcați, Marek; mă trezeam urlând, îmi redeschideau vechile răni,

profunde, sângerânde, ca înainte. După acest doliu, mi-am aflat singură terapia de care aveam nevoie, un filmuleț despre câinele meu, ca să-i rămână urmele, să nu-l uit. În fond, nu doream să uit nimic; mi se părea că uitarea este tot ce poate fi mai rău; îmi fusese impusă de prea multe ori. Uită trecutul, uită războiul, uită că ești evreică… uită lupii și uită-ți câinele; vei putea avea altul… Nu.

Ca o fetiță disperată, am strâns în imagini acea dragoste absolută pe care o reprezenta Jimmy, ca și când aș fi vrut să vadă o lume întreagă nefericirea mea. Dragostea mea pentru animale, în sfârșit acceptată.

La un moment dat, am descoperit o rezervație, în care un om minunat, însuflețit de iubire pentru lupi, hotărâse să-i apere și să-i educe pe oameni în acest sens. Între timp, omul a murit, dar soția sa îi continuă munca și devotamentul de o viață. Datorită lui, am regăsit mirosul lupilor, blana, sărituriile, lupta și jocul. O nespusă fericire. Le aduceam carne proaspătă și nu mă mai săturam să-i privesc cum devorează totul, să le aud urletele și să pot urla, din când în când, împreună cu ei.

Totul a plecat de la o întâmplare. Rabinul, Yocheved Helligman, mi-a cerut să-mi povestesc viața în ziua de Yom Ha Shoa, Ziua Amintirii. Și am vorbit! Doamne, cât am vorbit și am plâns! Apoi, am fost invitată să vorbesc în alte temple, în universități ca Brandies, Smith și Amherst, New York și apoi altele. Pentru prima dată, am vorbit despre soldatul german care violase, ucisese și scuipase o fată. Și care n-ar fi ezitat să mă ucidă și pe mine. Dar era război, care pe care; iar eu țineam cu tot dinadinsul să supraviețuiesc. Să nu uităm că un animal se apără de moarte cu o forță de zece ori mai are decât un om. Iar eu eram pe atunci un animal.

La o conferință, o femeie mi-a spus:

— Nu sunteți o supraviețuitoare a Holocaustului… N-ați

trăit în lagăre…

Nu era decât o voce printre multe altele. N-ar fi trebuit să-mi pese. Dar îmi părea rău că dăruisem lumii o poveste pe care nu toți o acceptau, doar pentru că nu semăna cu celelalte. Eram altfel, ca întotdeauna, nici cu adevărat evreică, nici cu adevărat supraviețuitoare. Desigur, marea majoritate a celor care mă ascultau țineau cu mine, mă ajutau să-mi văd de viață mai departe. Știu că unele cuvinte care m-au făcut să sufăr erau lipsite de diplomație, dar oamenii aceia nu erau rău intenționați. Este adevărat că puteam conta pe unii prieteni care știu că, atunci când iubești, nu intri în sufletul omului, ci îl lași să respire, care știu până unde să meargă, respectându-mă. Totuși, m-am închis în mine; refuzam să mai vorbesc. Crezusem că mă voi elibera, și nu era așa.

Într-o zi, când îmi fusese foarte greu, Maurice mi-a spus:

— Trebuie neapărat să vorbești cu un psihiatru.

Refuzam. M-am dus totuși, constrânsă, ca să-i fac pe plac și, – minune! – o femeie a reușit să desfacă acest nod al suferinței invizibile. Citise povestea mea. Nu mai avea nevoie să i-o spun încă o dată. I-am putut mărturisi toate încercările mele de a trăi, după ce reușisem să supraviețuiesc. Am făcut o terapie corectă; de exemplu, am înțeles că moartea lupoaicei mele era cea a mamei mele, iar cea a câinelui Jimmy, era tot a mamei. Pentru că, în copilărie, nu avusesem dreptul s-o jelesc. Și era normal ca, odată ajunsă la vârsta adultă, să o caut în continuare, până și în inima unui lup.

A înțeles că mă aflam încă în copilărie. Adunam provizii, pături, mai ales încălțăminte! Tot ce-mi lipsise în timpul trecerii mele prin Germania, Polonia și Ucraina. Făceam rezerve în vederea unui eventual război, de care încă mă temeam. Îmi umpleam casa până la refuz cu jucării din pluș,

alergam să cumpăr un cal de lemn care semăna cu Jules. Mă înconjuram de obiecte pentru a umple un gol imens, atât de imens, încât mă mai făcea, încă, să ameţesc. Răsuceam cheia în broască de două ori, când, de fapt, aveam nevoie de spaţiu, de aer liber. Şovăiam, cuprinsă de panică, în mijlocul mulţimii. Uram oraşul, pentru că fugisem prea mult de el, îngrozită că aş fi putut fi prinsă. Îmi schimbam prenumele, aşa cum alţii îşi schimbă ghetele. Îmi spuneam Mishke; alergasem adresându-mă mie însămi cu toate numele care-mi plăceau când trăiam în Europa. Căutam, fără s-o găsesc, o identitate care să mă facă să uit. Până în ziua în care am ales numele Mişa, în amintirea acelui om atât de bun pe care-l întâlnisem în Ucraina, Myriam, pentru rabin, pentru că Mishke era varianta idiş.

Mi-am acordat dreptul de a iubi ceea ce doream să iubesc. Soţul şi fiul meu, animalele mele, singurătatea, în umbra unei umanităţi veşnic ameninţătoare.

Găsisem în America spaţiul necesar unei noi supravieţuiri. Cea a amintirilor.

Nimic nu este perfect. Supravieţuirea nu mi-a făcut daruri. Ne-am pierdut casa, sanctuarul meu; Maurice şi-a pierdut locul de muncă, am trăit din te miri ce, privându-ne, pentru a hrăni pisici şi câini, păsări, coioţi… şi lupii din vecinătate.

Şi am tremurat din nou, în ziua de 11 septembrie, pe acel pământ pe care-l credeam inaccesibil războiului. Trebuia să fug din nou?

N-am fugit. Am continuat să scriu şi să spun ceea ce mai aveam de spus, pentru o eliberare definitivă. Dar nu uit nimic. Memoria este a lor. Părinţii mei nu vor îmbătrâni şi nu vor muri niciodată, pentru că mă gândesc la ei în fiecare zi.

Astăzi, visez să am un loc, departe de zgomotul şi de nebunia oamenilor, un loc în care să-mi reconstruiesc raiul pe pământ, cu animale, ciripit de păsări, în liniştea şi pacea

copacilor celor falnici, brazi și mesteceni, pe care îi iubesc atât de mult, și o casă confortabilă, cuibul meu.

Și voi înălța un monument dedicat celor pe care nu i-am văzut murind, dar pe care i-am plâns cu lacrimi amare.

Mama mea, Gerușa, tatăl meu, Reuven, și toți necunoscuții Holocaustului.

Zog nit keynmol az du geyst dem letztn weg!

„Nu spune niciodată că drumul pe care mergi este cel din urmă“.

Mulțumiri

Cei cărora aș vrea să le mulțumesc sunt prea numeroși pentru a fi, cu toții, amintiți aici, dar să știe că nu i-am uitat. Sunt de rase și de religii diferite, sunt cetățeni ai lumii, sunt frații și surorile mele, prietenii mei. Se vor recunoaște.

Maurice, soțul meu cel răbdător, forța calmă, zidul apărării mele, Morris Levy, fiul meu, de care sunt atât de mândră, și care este îndrăgostit de Marele Nord și de soția sa, Louise, și, desigur, toți „copiii“ mei cu blană, pene, piele și solzi, care mă înconjoară cu dragoste, lumea mea, iubirile mele.

Îi mulțumesc domnului Bernard Fixot de la editura XO, editorul meu, și echipei sale de tinere entuziaste, pentru că m-au susținut și încurajat pe acest drum aspru, în care mi-am deschis rănile față de lumea întreagă.

Și nu-i uit pe Arlette Huygh, pe care o cunosc de patruzeci de ani, pe prietenii mei Luc Herman, Margot și Daniel; fidela și generoasa Janine Houtekier; Andrea și Stefaan Dumery, în colțișorul lor flamand; Liliane și Freddy Lehman, precum și cei din familia Bronitz, Simone și Harry, Eric Monami, suflet integru; în Olanda, familia Botter în anii de fericire; în Elveția, Eric Krauthammer. În Canada, Veronique Kalyta, Andree Bellavance, Andree și Noelline Biron, Diane Gregoire și mulți alții.

În sfârșit, îi mulțumesc în mod deosebit dragei mele Marie-Therese Cuny, sora mea în încercările vieții; sensibilitatea sa, extraordinara sa putere de a-i înțelege pe ceilalți, i-au permis să traducă emoțiile violente ale urii, mâniei, spaimei, vieții și morții. Dar și dragostea pentru lupi, așa cum le-am trăit eu, pe toate, la intensitatea primilor ani. Îți mulțumesc, Marie. Fără tine, nimic n-ar fi fost posibil.

Le mulțumesc și tuturor celor care, în toate colțurile lumii, resping răutatea gratuită și cruzimea, încercând să salveze natura și animalele.

Misha